

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

BÜYÜK BİR MÜLTECİ GİRİŞİNİN İKTİSADİ ETKİLERİ:
BİR DOĞAL DENEYİN SÖYLEDİKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEDA NUR ATEŞ

AĞUSTOS 2022

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

BÜYÜK BİR MÜLTECİ GİRİŞİNİN İKTİSADİ ETKİLERİ:
BİR DOĞAL DENEYİN SÖYLEDİKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEDA NUR ATEŞ

DANIŞMAN

PROF. DR. MURAT TAŞDEMİR

AĞUSTOS 2022

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Seda Nur ATEŞ

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

Prof. Dr. MURAT TAŞDEMİR

İMZA SAYFASI

Seda Nur ATEŞ tarafından hazırlanan “BÜYÜK BİR MÜLTECİ GİRİŞİNİN İKTİSADİ ETKİLERİ: BİR DOĞAL DENEYİN SÖYLEDİKLERİ” başlıklı yüksek lisans tezi, İktisat Anabilim/bilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

[Prof. Dr. Murat TAŞDEMİR]
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

.....

Üyeler:

[Prof. Dr. Etem Hakan ERGEÇ]
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

.....

[Doç. Dr. Saadettin Haluk ÇİTÇİ]
Gebze Teknik Üniversitesi

.....

Tez Savunma Tarihi: 01/ 08/ 2022

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Suriyeli sığınmacıların Türkiye iş gücü piyasasındaki etkilerine yönelik çalışmalar, kullanılan veri ve ekonometrik tasarımlar çerçevesinde karşılaştırılarak Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye gelişinin yerlilerin istihdam ve ücretleri üzerindeki etkilerine ilişkin nicel bulgularının yorumlanması hedeflenmiştir.

Tez konumun seçilmesinden tamamlanma aşamasına kadar hiçbir sorumu cevapsız bırakmayan ve her zaman desteklerini sunan saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Murat Taşdemir’e anlayışı ve sabrı için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. İlim öğrenme yolculuğumuzda imkanları dahilinde hiçbir desteği bizden esirgemeyen sevgili anneme ve babama, en yakın destekçim olan sevgili eşim Ömer Faruk’a, en büyük motivasyon kaynağım canım kızım Zeynep’e ve bana her zaman yol arkadaşı olan kardeşlerim Şeyma ve Samet’e teşekkürlerimi borç bilirim.

Seda Nur ATEŞ

İstanbul, 2022

ÖZET

BÜYÜK BİR MÜLTECİ GİRİŞİNİN İKTİSADİ ETKİLERİ: BİR DOĞAL DENEYİN SÖYLEDİKLERİ

Seda Nur ATEŞ

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Ana Bilim Dalı, İktisat Programı

Danışman: Prof. Dr. Murat Taşdemir

Ağustos, 2022. 81 sayfa

Zorunlu ya da isteğe bağlı göçler tüm Dünya ülkelerinde birçok çalışmanın farklı yönleriyle konusunu oluşturmaktadır. 2011 yılında Suriye’de başlayan savaş nedeniyle Türkiye’nin açık kapı politikası uygulamasıyla Türkiye’ye göç eden Suriyeli sığınmacıların sayısının zamanla artması da bu konuda ele alınan çalışmaları artırmıştır. Sığınmacılar özellikle Suriye sınırına yakın bölgelerde daha yoğun olmakla birlikte Türkiye’nin çeşitli illerine yerleşmişlerdir. Yerleştikleri bölgelerde hayatlarını idame edebilmek adına iş gücü piyasasına dahil olmaları zamanla çeşitli istihdam sorunlarını gündeme getirmiştir. Suriyelilerin diploma denkliği, dil problemi gibi nedenlerle ağırlıklı olarak kayıt dışı istihdamda ucuz işgücü olarak yer almaları yerli çalışanların Suriyeli sığınmacıların kendilerini istihdam dışı bıraktıklarına yönelik söylemleri de beraberinde getirmiştir. Bu söylemler doğrultusunda Türkiye iş gücü piyasasında yer alan Suriyelilerin, yerlilerin konumunu nasıl etkilediğine yönelik nedensel etkileri ortaya koyan çalışmalar çoğalmıştır. Ancak bu çalışmaların her biri nicelik olarak farklı tahminler ortaya koymaktadır. Çalışmaların bir kısmında Suriyeli sığınmacıların yerlilerin istihdamını ve ücretlerini kayıtlı/kayıt dışı sektörlerde olumlu ya da olumsuz etkilediğine yönelik tahminler bulunurken, bir kısmında herhangi bir etkiye rastlanmamıştır. Çalışmamızın amacı bu ampirik çalışmalarda kullanılan veri ve ekonometrik tasarımları göz önünde bulundurarak karşılaştırmak ve bu literatürün Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye gelişinin yerlilerin istihdam ve ücretleri üzerindeki etkilerine ilişkin nicel bulgularını yorumlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli Mülteciler, Kayıtlı ve Kayıt Dışı İstihdam, Farkların Farkı Yöntemi, Seçilim Yanlılığı, Araç Değişken Kullanımı, Çift Yönlü Sabit Etkiler Modeli.

ABSTRACT

ECONOMIC IMPACT OF A LARGE REFUGEE INFLOW: WHAT A NATURAL EXPERIMENTS TELLS US

Seda Nur ATEŞ

Master's Thesis, Department of Economics, Economics

Advisor: Prof. Dr. Murat TAŞDEMİR

August, 2022. 81 Pages

Forced or voluntary migration is the subject of many studies in all countries of the world with different aspects. The increase in the number of Syrian refugees migrating to Turkey as a result of Turkey's open-door policy implementation due to the war that started in Syria in 2011 has also increased the studies on this subject. Syrian refugees have settled in various provinces of Turkey, especially in areas close to the Syrian border. Their labor force participation in order to overcome basic needs has brought various employment problems to the over time. Syrians are mainly involved in informal employment as cheap labor due to reasons such as diploma equivalency and language problems, this brought discourses of local workers that Syrians excluded them from employment. With these discourses, studies revealing the causal effects on how Syrians in the Turkish labor market affect the position of locals. However, each of these studies have different estimates in terms of quantity. Some of these studies have estimated that Syrian refugees have a positive or negative impact on the employment and wages of locals in the formal/informal sectors, no effect has been found in some of them. The aim of our study is to determine why the estimates have different results by considering the econometric designs in these empirical studies.

Key Words: Syrian Refugees, Formal and Informal Employment, Difference in Difference Method, Selection Bias, Instrumental Variables, Two Way Fixed Effect Modal.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
BÖLÜM I. GİRİŞ	1
BÖLÜM II. SURİYELİ SIĞINMACILARIN TÜRKİYEDEKİ DURUMU	4
BÖLÜM III. TEORİ ve ULUSLARARASI BULGULAR	10
BÖLÜM IV. BELİRLENME PROBLEMİ ve DOĞAL DENEYLER.....	16
BÖLÜM V. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	22
BÖLÜM VI. SURİYELİ SIĞINMACI AKIMININ İSTİHDAM VE ÜCRET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	25
6.1 Ceritoğlu, Gürcihan Yüncüler, Torun ve Tümen (2017).....	29
6.2 Tümen (2016).....	31
6.3 Suzuki, Paul, Maru ve Kusadokoro (2019).....	31
6.4 Del Carpio ve Wagner (2015).....	32
6.5 Aksu, Erzan ve Kırdar (2022)	33
6.6 Altındağ, Bakış ve Rozo (2020).....	35
6.7 Öztekin (2021).....	36
6.8 Aracı, Demirci ve Kırdar (2021)	36

6.9 Bağır (2018)	37
BÖLÜM VII. İSTİHDAM TAHMİNLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	40
7.1. Farkların Farkı Tahminlerinin Karşılaştırılması	41
7.1.1 Toplam İstihdam	41
7.1.2 Kayıt Dışı ve Kayıtlı İstihdam Tahminlerinin Karşılaştırılması -Erkekler ve Kadınlar	46
7.1.3 Değerlendirme	52
7.2 Araç Değişken Tahminlerinin Karşılaştırılması.....	54
7.2.1 Toplam İstihdam	56
7.2.2 Kayıt Dışı ve Kayıtlı İstihdam Tahminlerinin Karşılaştırılması-Erkekler ve Kadınlar	57
7.2.3 Değerlendirme	63
BÖLÜM VIII. ÜCRET TAHMİNLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	65
8.1 Farkların Farkı Tahminlerinin Karşılaştırılması	66
8.1.1 Toplam Ücret	68
8.1.2 Kayıt Dışı ve Kayıtlı Ücret Tahminlerinin Karşılaştırılması -Erkekler ve Kadınlar	70
8.1.3 Değerlendirme	71
8.2 Araç Değişken Tahminlerinin Karşılaştırılması.....	71
8.2.1 Toplam Ücret	71
8.2.2 Kayıt Dışı ve Kayıtlı İstihdam Tahminlerinin Karşılaştırılması-Erkekler ve Kadınlar	73
8.2.3 Değerlendirme	73
BÖLÜM IX. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	74
KAYNAKÇA.....	65

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Geçici Koruma Statüsünde Bulunan Suriyeli Sığınmacı Verileri.....	5
Tablo 2. Suriyeli Sığınmacıların Sahip Oldukları Meslek Grupları	7
Tablo 3. Suriyelilerin ve Yerlilerin Eğitim Durumları.....	9
Tablo 4. İstihdamdaki Etkiyi Tahmin Eden Çalışmalar	26
Tablo 5. Çalışmalarda Ortak Olarak Ele Alınan İllere Ait Yıllara Göre Sığınmacı Oranları	26
Tablo 6. Yerlilere Ait İstihdam Tanımlamaları	28
Tablo 7. Kayıt Dışı ve Kayıtlı İstihdam Tahminleri	40
Tablo 8. Ücretlerdeki Etkiyi Tahmin Eden Çalışmalar	66

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Toplam Kayıt Dışı İstihdam Çıktılarına Ait Nokta Tahminleri	42
Şekil 2. Toplam Kayıtlı İstihdam Çıktılarına Ait Nokta Tahminleri.....	43
Şekil 3. Kayıt Dışı İstihdam Çıktılarına Ait Nokta Tahminleri- Erkekler	47
Şekil 4. Kayıtlı İstihdam Çıktılarına Ait Nokta Tahminleri- Erkekler	48
Şekil 5. Kayıt Dışı İstihdam Çıktılarına Ait Nokta Tahminleri- Kadınlar.....	49
Şekil 6. Kayıtlı İstihdam Çıktılarına Ait Nokta Tahminleri-Kadınlar	50
Şekil 7. Toplam Ücret Tahminleri- Erkekler	67
Şekil 8. Toplam Ücret Tahminleri-Kadınlar	67
Şekil 9. Kayıt Dışı Ücret Tahminleri- Erkekler	69
Şekil 10. Kayıtlı Ücret Tahminleri-Erkekler.....	70

BÖLÜM I. GİRİŞ

2011 yılında 14 237 kişi ile başlayan Türkiye’ye gerçekleşen Suriyeli göçü 2014 yılında 1,5, 2017’de 3,4 ve 2022 Haziran ayı itibariyle 3,7 milyon kişiye ulaşmıştır. Suriyelilerin sayılarının zamanla artması ve Türkiye’deki farklı bölgelere yerleşmeleri yerliler ile temasını da artırmıştır. Yerliler ile yapılan anket çalışmalarına göre büyük bir çoğunluk en az bir kamusal alanda Suriyeliler ile bulunduğunu beyan etmiştir. Göç hareketinin başladığı yıllara yakın zaman dilimlerinde yerliler Suriyelileri “zulümden kaçan insanlar” olarak tanımlarken (Konda Barometresi, 2016; Erdoğan, 2017), zamanla sayılarının artması ile Türkiye için ileride sorun olacaklarına ve ekonomik olarak yük olduklarına yönelik algılar artmaya başlamıştır (Erdoğan, 2020).

“Türkiye’nin en büyük sorunu nedir” temalı anket çalışmalarında da “mülteci sorununun” ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Özellikle mültecilerin yoğun olduğu bölgelerden olan Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde bu sorun ilk sıradadır (Aydın vd, 2021). Mülteci sorunu olarak tanımlanan sorunların başında ise daha çok ekonomik konular göze çarpmaktadır. İş imkanlarını azaltmaları, Türkiye ekonomisine zarar vermeleri, kentleri daha güvensiz kılmaları gibi nedenler beyan edilen sorunların başında yer almaktadır (KONDA, 2016). Ayrıca aynı çalışmaya katılanların yüzde 35,3’ü Suriyelilerin ucuz işgücü olarak sömürüldüğünü düşünmektedir.

Yerliler için problem olarak görülen ekonomik boyuta Suriyeliler perspektifinden baktığımızda ise Suriyelilerin Türkiye’de yaşadığı en büyük problemin çalışma koşulları ile ilgili olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2017; 2020). İstihdam problemi yaşamaları, düşük ücretle, kayıt dışı ve ağır işlerde çalışmaya zorlanmaları bu konuda beyan ettikleri en büyük problemlerdir. Yerlilerin, Suriyelilerin iş imkanlarını azalttıklarına yönelik söylemleri ile Suriyelilerin çalışma imkanları ile ilgili zorluk

yaşadıklarına yönelik beyanları her iki grup için de bu konunun sorun teşkil ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu konuda yapılacak çalışmalar hem yerlilerin hem de Suriyelilerin Türkiye ekonomisi için konumlarını değerlendirebilmek adına önem arz etmektedir.

Ancak Suriyeli göçünün yerlilerin iş gücü piyasasına etkileri üzerine yapılan ampirik çalışmalarda ortak bir sonuca varılamadığı görülmektedir. Çalışmaların bir kısmında Suriyelilerin yerlilerin ücretlerini düşürerek istihdamlarını azalttıklarına yönelik etkiler gözlemlenirken, bir kısmında tam tersi bir etki yarattıkları gözlemlenmektedir. Bazı çalışmalarda ise aynı çalışma içinde bile sonuçların birbirleri ile farklılaştığı görülmektedir. Özellikle erkekler ve kadınlar için ortaya koyulan tahminler gözlemlendiğinde farklı çalışmalara ait sonuçların birbirleri ile daha tutarsız olduğu görülmektedir.

Bu çalışmaların Suriyelilerin yerlilerin iş gücü piyasasına etkilerine yönelik ortak bir cevap sunabilmeleri bu konuda çözüm üretebilmek adına siyasiler, politika yapıcılar ve akademisyenler açısından önem arz etmektedir. Suriyeli meselesinin Türkiye siyasetinin ana gündemlerinden birini oluşturması da bu konunun önemini vurgulayan diğer bir kanıttır. Halihazırda güvenli bölgelerin oluşturulması adına askeri hareketlerin devam etmesi ve gerek iktidar gerekse muhalefetin seçim vaatlerinde sıkça yer alan güvenli bölge oluşturularak diplomatik yollarla Suriyelilerin geri gönderileceğini vurgulayan söylemler problemin önemini net olarak ortaya koymaktadır. Türkiye için olduğu kadar Dünya genelindeki göç literatürü açısından da bu göç benzersiz bir örnek sunmaktadır. Suriyelilerin Türkiye'ye göçünün tarihte sık rastlanmayan büyük akınlar halinde gerçekleşmesi ve “doğal deney” olarak ele alınabilmesi göç konusunda ele alınabilecek politikalar bağlamında önemli bir katkı sağlayacaktır. Literatürde, göçün yerlilerin iş gücü piyasasındaki etkilerine yönelik ele alınan çalışmaların büyük bir çoğunluğu isteğe bağlı ve planlamış göç hareketlerinden oluşmaktadır. Bu göçlerde hedef ülkeler belirli ekonomik ya da sosyal kriterlere göre belirlenerek tercih edilmektedir. Ancak Suriyelilerin Türkiye'ye göçünün doğal deney olması yani savaş gibi zorunlu nedenlerle gerçekleşmesi ve yer seçiminin kişisel tercihlere bağlı olmaması göç konusundaki bilgileri iletirmek ve literatürüne katkı açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Suriyeli mültecilerin yerlilerin iş gücü piyasasına yönelik nedensel etkilerini inceleyen ancak ortak bir cevap ortaya koyamayan literatürün kritik bir değerlendirilmesi yapılarak bu araştırmaların bütününden, söz konusu etkiler hakkında politika yapıcıların ve araştırmacıların yararlanabileceği nitel ve nicel çıkarımlarda bulunmaktır. Bu doğrultuda “Suriyeli akınının yerlilerin kayıtlı ve kayıt dışı sektörlerdeki istihdamları ve ücretleri üzerindeki etkileri nedir” sorusuna cevap arayan literatür sistematik olarak değerlendirilerek nicel bulgular ilgili teori, araştırmalarda kullanılan yöntem ve kullanılan veri setleri ışığında değerlendirilmiştir.

BÖLÜM II. SURİYELİ SİĞINMACILARIN TÜRKİYEDEKİ DURUMU

Mart 2011’de kısa sürede Suriye’nin her noktasına yayılan bir iç savaş başlamıştır. Binlerce sivilin katledildiği savaşta güvenlik amacıyla Nisan 2011 itibariyle komşu ülkelere göç hareketleri gerçekleşmiştir. Sınra yakın bu ülkeler arasında Lübnan, Irak, Mısır, Ürdün ve Türkiye gibi ülkeler yer almaktadır.

Türkiye’nin savaştan kaçan Suriyelilere yönelik uyguladığı açık kapı politikası ile Suriyelilerin Türkiye’ye akını başlamıştır. Nisan 2011’de küçük gruplar halinde başlayan ve Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) verilerine göre Nisan 2014 itibariyle 1,5 milyon kişiye ulaşan göç hareketi zamanla büyük bir akın halini almıştır. Bu artış karşısında birtakım düzenlemelerin yapılması zorunlu bir hal almıştır. İlk aşama olarak Nisan 2013’te Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çıkarılarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 2014 yılında ise Birleşmiş Milletler ’in “kitlesel sığınma” tanımına uygun hale gelen mülteci sayıları karşısında Geçici Koruma Yönetmeliği ile Suriyeli sığınmacılar geçici koruma kapsamına alınmıştır. Geçici koruma statüsü için uluslararası sınra doğru dikkate değer sayılarda bir hareket olmalı ve bu insanlara ev sahipliği yapacak ülkenin mevcut sığınma prosedürlerini uygulamayacak hale gelmesi gerekmektedir (GİB). Geçici koruma statüsü ile Suriyeli mülteciler için acil çözüm yöntemlerinin bulunması hedeflenmiştir.

Türkiye’ye gelen mülteciler kendileri için kurulan geçici barınma merkezlerine ya da bu merkezler dışına yerleşmişlerdir. GİB’ nın Aralık 2014 Göç Raporu’na göre sınra yakın 10 ilde kurulan (Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis, Hatay, Mardin, Kahramanmaraş, Adana, Adıyaman, Osmaniye ve Malatya) 27 geçici barınma merkezinde 227021 kişi bulunmaktadır. Ancak bu sayı GİB’nn yayınladığı 2014 yılına ait toplam Suriyeli sayısının yalnızca yüzde 15’ini oluşturmaktadır. Zamanla bu merkezlerin büyük çoğunluğu kapanmıştır. Nisan 2022 itibariyle barınma merkezleri bulunan 5 ilde ve 7 merkezde yalnızca 50.488 Suriyeli bulunmaktadır. Bu sayı Suriyelilerin yalnızca

yüzde 1,3'ünü kapsamaktadır. Dolayısıyla 2022 itibariyle Türkiye'de bulunan 3.712.723 Suriyeli barınma merkezleri dışında ikamet etmektedirler.

Tablo 1'de, yıllara göre Türkiye'de bulunan Suriyeli mülteci sayılarına ve oranlarına yer verilmiştir. Suriyeli sığınmacı sayısındaki hızlı artış 2011 yılından başlayarak 2017 yılına kadar devam etmiştir. 2018 yılından sonra önemli sayılabilecek bir artış gerçekleşmemiştir.

Oranları il bazlı gözlemlediğimizde, 2022 GİB verilerine göre Suriyeli oranlarının en yüksek olduğu ilk on il arasında Kilis (42,43 %), Hatay (20,55 %), Şanlıurfa (16,68 %), Gaziantep (17,86 %), Mersin (11,39 %), Adana (10,18 %), Mardin (9,62 %), Kahramanmaraş (7,58 %), Osmaniye (7,16 %), Bursa (5,54 %) yer almaktadır. Bununla birlikte Suriyeli sığınmacıların çeşitli çıktılar üzerindeki etkilerini nedensel olarak tahmin etmeyi hedefleyen çalışmalar genellikle 2015 yılına kadar olan dönemi analizlere dahil etmişlerdir. Bunun temel nedeni sığınmacıların zaman ilerledikçe çeşitli sebeplerle ilk geldikleri yerlerden daha tercih ettikleri illere göç etmeleridir. Bu göçler tesadüfi olmadığı için uygun bir ekonometrik yöntem kullanılmadan yansız tahminler elde edilmesi güçtür. Dolayısıyla sığınmacı hareketinin ilk yıllarındaki demografik veriler bu çalışmanın kapsamı ile daha ilişkilidir.

Tablo 1. Geçici Koruma Statüsünde Bulunan Suriyeli Sığınmacı Verileri

Yıl	Geçici koruma altına alınan Suriyeli Sayısı	Türkiye'deki Suriyeli mülteci oranı (%)
2011	0	0
2012	14 237	0,019
2013	224 655	0,29
2014	1 519 286	1,96
2015	2 503 549	3,18
2016	2 834 441	3,55
2017	3 426 786	4,22
2018	3 623 192	4,40
2019	3 576 370	4,28
2020	3 641 370	4,31
2021	3 737 369	4,41

Kaynak: GİB Suriyeli mülteci verileri ve TÜİK verilerinden yazarın kendi hesaplamaları. 30.05.2021.

GİB Ocak 2021 verilerine göre Suriyeli mültecilerden 1.732.044 kişi 0-18 yaş aralığını oluştururken, 1.845.093 kişi 19-65 yaş aralığında yer almaktadır. 65 yaşından büyük nüfus ise 66 bin 632 kişidir. Çalışabilecek yaş aralığında olan (19-65) nüfus yaklaşık yüzde 50'dir. 2013 yılı verilerine bakıldığında bu oranın çok farklı olmadığı, çalışabilecek yaş aralığında (19-65) olan nüfusun kamplarda yüzde 45, kamp dışında ikamet edenlerde ise yüzde 48 civarında olduğu görülmektedir (AFAD, 2013). 2013 yılında en fazla Suriyeli sığınmacı barındıran illerin yer aldığı ikinci düzey İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS-2) bölgelerindeki¹ 19-65 yaş arası nüfusun oranı ise yüzde 50,1'dir (Ceritoğlu vd., 2017).

Belirsiz bir süre için başka bir ülkede yaşamak zorunda kalan ve büyük çoğunluğu barınma kamplarının dışında yaşayan Suriyeli sığınmacıların hayatlarını idame ettirmeleri gerekmektedir. Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı'nın (AFAD) 2017 yılında 10.838 Suriyeli ile yaptığı görüşmelere dayanarak yayımladığı raporda mültecilerin yüzde sadece 57'sinin önümüzdeki yedi gün içinde yiyecek temin edebilecek paraya sahip olduğunu belirtmiştir. Aynı rapora göre yüzde 36'lık bir kesim herhangi bir sivil toplum kuruluşundan geçimlerini sağlayamayacak düzeyde nakdi yardım aldığını, büyük çoğunluk ise bu parayı çalışarak elde ettiği gelirlerden sağladığını beyan etmiştir.

Suriyeli sığınmacıların demografik yapısı hakkında belirli düzeyde bilgi sahibi olunmakla birlikte, işgücüne katılımları konusunda kamuya açık yeterli bir istatistiğe rastlanılmamıştır. Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacılar "Geçici Koruma Kapsamında" bulundukları için yasal olarak çalışmaları mümkün değildir. Bu kişilerin kayıtlı şekilde çalışmaları ancak çalışma izni almaları ile mümkündür. Suriyeli sığınmacılara verilen çalışma izinleri hakkında herhangi bir bilgi verilmemesine rağmen 2017 yılına kadar verilen çalışma izinlerinin sadece binler düzeyinde olduğu anlaşılmaktadır². Bu nedenle işgücüne katılan sığınmacılar için neredeyse sadece kayıt dışı istihdam imkanları mevcuttur.

¹ Bu İBBS-2 bölgeleri TR62, TR63, TRC1, TRC2 ve TRC3 bölgeleridir.

² Buna ilişkin bkz. Beş yılda 6 bin Suriyeliye çalışma izni verildi, Hürriyet, 26 Eylül 2015. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/bes-yilda-6-bin-suriyeliye-calisma-izni-verildi-30165957> (Erişim tarihi: 18.05.2022). Ayrıca konu ile ilgili detaylı tartışma için bkz. Erdoğan ve Ünver (2015).

İstihdam edilen grup üzerinden yapılan çalışmaları incelediğimizde büyük çoğunluğun Suriye’de bir meslek sahibi olan kişilerden oluştuğunu görüyoruz. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı’nın (TEPAV) 2018-2020 yıllarında Suriyelilerin yoğun olduğu illerde 15-64 yaş arası 15.617 Suriyeli ile gerçekleştirdiği çalışmada Suriyelilerin yüzde 93’ü (ankete katılanların yüzde 86’i erkektir) bir mesleği olduğunu beyan etmiştir. Mesleği olanların ise yaklaşık olarak yarısı (%43’ü) mesleklerinde 10 yıl ve üzeri deneyime sahip olduğunu belirtmiştir.

Tablo 2’de Suriyeli mültecilerin sahip oldukları meslek gruplarına yer verilmiştir. Mesleklerin büyük çoğunluğu nitelik gerektiren işlerden oluşmaktadır.

Tablo 2. Suriyeli Sığınmacıların Sahip Oldukları Meslek Grupları

Sektör	ISCO-08 3 basamaklı mesleklere göre ilk 15 meslekte yer alan Suriyeli oranları (%)
Tekstil ve giyim eşyası ile ilgili işlerde çalışanlar	15
İnşaatı tamamlayıcı işler ve ilgili işlerde çalışan sanatkarlar	8,5
Tekstil, kürk ve deri ürünleri makine operatörleri	6,7
Kuaförler, güzellik uzmanları ve ilgili çalışanlar	6,4
Kaba inşaat ve ilgili işlerde çalışan sanatkarlar	5,9
Metal kalıpcılar ve kaynakçılar ve ilgili işlerde çalışanlar	5,7
Ağaç işleyiciler, ahşap mobilya imalatçıları ve ilgili işlerde çalışanlar	4,6
Elektrikli ekipman kurulumcuları ve tamircileri	4,4
Badana, boya ve bina dış yüzey temizliği ve ilgili işlerde çalışanlar	4,1
Makine bakım ve onarım işlerinde çalışanlar	2,9
Demirciler, alet yapımcıları ve ilgili işlerde çalışanlar	2,3
Gıda işleme ve ilgili işlerde çalışanlar	2
Ağır yük kamyonu ve otobüs sürücüler	1,7
Elektronik ve telekomünikasyon kurulumcuları ve tamircileri	1,7
Fizik ve mühendislik bilimleri teknisyenler	1,6

Kaynak: TEPAV (2021).

Bir mesleği ve deneyimi olan Suriyelilerin Türkiye’de kendilerine uygun bir iş bulup bulamadıkları aynı raporda incelenmiştir. Ankete katılanların yüzde 55,8’i Türkiye’de

bir işte çalıştığını ve çalıştığını beyan edenlerin yalnızca yüzde 2,8'i nitelik gerektirmeyen bir işte çalıştığını beyan etmiştir. İstihdam edilenlerin yüzde 68'i eğitimleri ya da geçmişteki iş deneyimleriyle uyumlu bir işte çalıştığını belirtmiştir. Çalışanların hemen hemen hepsi ise kayıt dışı istihdamda yer aldığını söylemiştir. Çalışanlar bu sektördeki en büyük problemlerinin ise düşük ücretle çalıştırılmak olduğunu belirtmiştir. Yukarıdaki bulguların, çalışmada ele alınan araştırmaların ağırlıklı olarak ele aldığı 2011-2014 dönemindeki durumu ne derece yansıttığı ise belirsizdir.

Suriyeli mültecilerin ağırlıklı olarak kayıt dışı sektörlerde ve düşük ücretlerle çalıştırılmaları, çalışmamızın kapsamını oluşturan Suriyeli mültecilerin yerli çalışanlar üzerindeki etkisine dair ele alınan çalışmalar için önem arz etmektedir. Yerli çalışanların, kayıt dışı sektörde Suriyelilerin ucuz işçilik yaparak kendilerini işlerinden ettiklerine dair söylemleri bu konuda yapılan çalışmaların çıkış kaynağı olmuştur (Lordoğlu ve Aslan, 2016)

Suriyelilerin kayıt dışı istihdamları doğrudan kayıtlı olmayan iş yerlerinde olabildiği gibi kayıtlı firmalarda da kayıt dışı olarak çalışabilmektedirler. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 2019 yılında yayımlanan, 14 ilde 288 şirketle yapılan anket çalışmasında Suriyeli sığınmacı çalıştıran kayıtlı firmaların yüzde 60'ı kayıt dışı çalıştırdığını beyan etmiştir³.

Tablo 3 2013 yılındaki yerlilerin ve Suriyelilerin eğitim durumlarına yer vermektedir. Bu tablo AFAD (2013) verilerinden oluşturulmuştur. Tablodan görüleceği üzere Suriyeli sığınmacıların yoğun olduğu bölgelerdeki yerli nüfus ile karşılaştırıldığında sığınmacıların eğitim seviyeleri önemli derecede farklılaşmamaktadır. Dolayısıyla “Suriyeli sığınmacılar düşük eğitilmiş, düşük niteliklidir” değerlendirmesi en azından bu illerdeki nüfus açısından doğru değildir. Üniversite mezunu oranının ise Suriyeli sığınmacı nüfusta söz konusu illerdeki nüfustan daha yüksek olduğu görülmektedir. 14 ildeki yerli nüfustaki üniversite mezunu oranı yüzde 5,9 iken kamplarda kalan Suriyeli nüfusta bu oran 7,8, kamp dışında kalanlarda ise 9,7'dir. Bununla birlikte meslek sahibi olan veya üniversite diploması olan sığınmacıların beşerî sermayelerinin getirisinin, diploma veya sertifikalarının Türkiye'de geçerli olmaması ve çalışma izni

³ Ankette ilgili soruya 288 firmadan 55 tanesi cevap vermiştir (UNDP, 2019).

alamamaları nedeni ile yerli benzerlerinden çok daha düşük olması beklenen bir durumdur.

Tablo 3. Suriyelilerin ve Yerlilerin Eğitim Durumları

Araştırma	Okuryazar değil	Okuryazar (okul mezunu değil)	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite ve üzeri
Kalkınma Bakanlığı (2016)	33,3	13	16,5	6,5	5,6	Veri yok
Suriyeliler Barometresi (2019)	6,1	5,2	28,6	26,9	15,4	17,8
TEPAV (2021)	3,3	3,4	32,2	26,7	19	15,4
Yerlilerin Eğitim Durumu*	3,01	3,4	28	19,9	25	19,5

*2020 15+ yaş için TÜİK verilerinden derlenmiştir.

İşgücüne katılan Suriyeli sığınmacılar, kendi nitelikleri ve bulundukları yerdeki yerlilerin niteliklerine bağlı olarak yerli işgücüne alternatif olabileceği gibi karşılaştırmalı üstünlüklerinin olduğu iş ve sektörlerde istihdam edilerek tamamlayıcı bir etki de ortaya çıkarabilir. Suriyeli mültecilerin kayıt dışı sektörlerde yerlilerden daha vasıflı ve eğitilmiş bir alternatif olarak mı görüldüğü yoksa tamamlayıcı bir etki mi oluşturduğu ele aldığımız ampirik çalışmalarda daha net görülecektir. Çalışmamızda farklı tahminlere ulaşan birden fazla ampirik çalışmaya yer verilerek nihai sonuçlara yönelik farklılıklar değerlendirilmiştir.

BÖLÜM III. TEORİ ve ULUSLARARASI BULGULAR

Göçmenlerin yerlilerin iş gücü piyasasına yönelik etkisini veren tahminler, çeşitli varsayımlar üzerinden ele alınan modellere göre değişiklik göstermektedir. Bu varsayımlar genellikle göçmenlerin ve yerlilerin sahip olduğu emeğin ve ev sahibi ülke ekonomisinin yapısına ilişkin hususlardır. Göçmenlerin vasıflı mı vasıfsız olduğu, ev sahibi ülke ekonomisinin uluslararası sermaye hareketlerine açık mı kapalı mı olarak ele alındığı tahminlerin boyutunu etkileyebilen önemli faktörlerdir.

Göçmenlerin ev sahibi ülkede hangi emek türünü artırdığı ve kimin kiminle rekabet halinde olduğu bu konudaki teorik varsayımların temelini oluşturmaktadır. Göçmenlerin sahip olduğu emek türü ev sahibi ülkede aynı emek türünü doğrudan, farklı emek türlerini ise dolaylı olarak etkileyecektir. Emek teorisine göre artan emek arzının ücretleri düşürmesi beklenir. Bu ücret düşüşleri karşısında işverenler tarafından artan emek talebinin, piyasada yeni bir denge noktası oluşturacağı varsayılır. Göçmen ve yerli emeğin vasıfsız mı vasıflı mı olduğu bu noktada önemlidir. Göçmen emeğinin vasıfsız olması durumunda da ev sahibi ülkede vasıfsız emek arzı artarak vasıfsız emeğin ücretleri düşecektir. Bu ücret düşüşlerinin yeni bir vasıfsız emek talebi yaratması beklenir. Ancak bu emek talebini yerlilerin mi göçmenlerin mi karşılayacağı göçmenlerin yerliler üzerindeki etkisini belirleyecek temel sorudur. Vasıfsız göçmenlerin yoğun olarak çalıştığı emek yoğun sektörlerde işverenler açısından düşük ücret mekanizması bir fırsat olarak görülse de yerli istihdamına yönelik etkileri bu anlamda önemlidir. Yerliler üzerindeki göçmen etkisi ev sahibi ülke ekonomisinin yapısına göre olumlu ya da olumsuz sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Ülke ekonomisinin yapısını belirleyen faktörlerden biri olan uluslararası ticarete açık mı kapalı mı olduğu ortaya çıkması beklenen etkinin yapısı ve boyutu açısından önemlidir.

Yaygın olarak kullanılan bir açık ekonomi modeli olan Heckscher-Ohlin modelinde, vasıfsız emek arzının artması sonucu istihdam ve ücret dengesinin faktör fiyat eşitlemesi yoluyla bozulmaması beklenir. Bu modele göre işverenler bol ve ucuz olan

üretim faktörünü fazla kullanarak maliyet yönünden fırsatlar elde eder. Vasıfsız emeğin bol ve ucuz olması durumunda vasıfsız göçmenler nitelik gerektirmeyen emek yoğun sektörlerde çalışacak ve emek yoğun üretimi artıracaktır. Üretimin artmasının açık ekonomi varsayımı altında bu mallara yönelik ihracatı artırarak iş gücü piyasasını dengede tutması beklenir. Ortaya çıkacak mal ve sermaye akışı göçün etkisini dağıtarak olumsuz etkinin ortaya çıkmasını engelleyecektir.

Ancak bu denge durumunun uluslararası sermaye hareketlerinin olmadığı *kapalı* ekonomi modeli (closed economy model) varsayımında ortaya çıkması mümkün değildir. Kapalı ekonomi modellerinde sermayenin uluslararası hareketlerine izin vermeyen piyasanın, dengeyi ücret ve ülke içi sermaye ile ayarlaması beklenir. Bu ekonomide göçmenlerin gelişiyle artan vasıfsız emeğin düşük ücretlerle emek yoğun sektörlerde yer alması emek yoğun üretimi artırırken, işverenlerin birim maliyetlerinin düşerek maliyet avantajı sağlamaları sonucu ölçek etkisinin (economies of scale) ortaya çıkması beklenir. Maliyet avantajlarının ise mal fiyatlarını düşürmesi beklenir. Düşen mal fiyatlarının ise ürünlere olan talebi artırması beklenir. Ancak talebin ne kadar artacağı tüketicinin fiyatı düşen mallara olan talep esnekliğine bağlı olarak değişecektir. Dolayısıyla kapalı ekonomi koşullarındaki ortaya çıkacak istihdam ve ücret etkisi büyük oranda talep yanlı yaklaşımlara da bağlıdır.

İstihdam ve ücretlerdeki etkinin boyutunu belirleyecek talep yönlü yaklaşımların yukarıda değindiğimiz gibi göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Göçmenlerin de ev sahibi ülkede aynı zamanda tüketici tabanını oluşturduğunu göz önünde bulundurduğumuzda ortaya çıkması beklenen etkiler değişecektir. Göçün, tüketici tabanında ortaya çıkardığı artışın, iş gücü boyutu artışından daha az olması durumunda göçün istihdam ve ücretler üzerindeki etkisinin belirgin olması beklenir (Borjas, 2014).

Göçmenlerin tüketici tabanını artırmalarını piyasadaki ürünlere olan talepleri de arttırır. Bu durumda artan taleplere karşılık ürün fiyatlarının yükselmesi beklenir. Ancak diğer yandan ucuz iş gücü olarak çalışan göçmenler üretim maliyetlerini de düşürmektedir. Hem üretim maliyetlerini düşürmeleri hem mal fiyatlarını yükseltmelerinin piyasada ne tür bir etki ortaya çıkaracağı ücretlerin ve fiyatların esnekliklerine bağlı olarak değişecektir. Dolayısıyla göçmenlerin tüketici boyutlarının

göz ardı edilerek yalnızca arz yönlü etkilerinin dikkate alınarak etkinin tahmin edildiği bir modelde olumsuz ücret etkilerinin ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Göçmen artışı ile ev sahibi ülkenin istihdam ve ücretlerinde nasıl bir değişim meydana geldiğine yönelik uluslararası çalışmalar da bahsettiğimiz çıkarımlar üzerinden hareket ederek etkiyi gözlemlemişlerdir. 1980 yılında siyasi sebeplerle gerçekleşen 125 bin Kübalının Amerika Birleşik Devletleri'nin Miami şehrine göçü bu konudaki çalışmaların çıkış noktası olmuştur. Card'ın (1990) 1980 yılında Kübalıların "Mariel Boatlift" olarak adlandırılan olayla Miami'ye göçünün işgücü piyasasındaki etkisini ele alan çalışması bu konuda yapılan çalışmalara öncülük etmektedir. Kübalı göçmenlerin Miami nüfusunu yüzde 7 artırması sonucu burada ikamet eden farklı etnik kimliklere sahip yerli çalışanların istihdamları ve ücretleri üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında toplam ücretlerde herhangi bir azalma gözlemlememiştir. Vasıfsız olarak ele aldığı eğitim düzeyi düşük beyazlar ve siyahlar, Kübalı olmayan İspanyollar ve Kübalılar üzerindeki etkiyi ayrı ayrı incelediğinde olumsuz bir etkiye rastlamamıştır. Benzer bir çalışmayı endüstri bazlı ele alan Altonji ve Card (1991) ise daha düşük eğitim düzeyine sahip yerliler üzerindeki istihdam ve ücret değişimini incelediği çalışmasında belirli endüstrilerde mülteci oranındaki yüzde 1'lik artışın daha az vasıflı yerlilerin istihdamlarını yüzde 0,08 artırıp haftalık ücretlerini yüzde 1,2 azalttığını gözlemlemişlerdir. 1970 ve 1980 yıllarını ele aldıkları bu çalışmada zaman ilerledikçe yerliler üzerindeki olumsuz etkinin sifıra yaklaştığını bulmuşlardır. Göçmenlerin yoğun olduğu şehirlerde, göçmenlerin yoğun olduğu endüstrilerden vasıflı yerlilerin ayrıldığını gözlemlemiş ancak bu etki ülke çapında incelendiğinde tahminlerin çok daha düşük olduğu tespit etmişlerdir. Tahmin edilen katsayıların daha küçük olmasına neden olabilecek diğer bir farklılık ise kullanılan yöntemdir. Araç değişken (IV) kullanılarak yüzde 1,2 puanlık bir azalma gözlemlenen çalışmada, OLS tahminleri yüzde 0,3 puanlık bir azalma ortaya koymaktadır. Bu da çalışmamızın konusunu oluşturan tahmin edici ve yöntemlerdeki farklılığın sonuçları nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır.

Ev sahibi ülkedeki yerli ücret ve istihdamının, Avrupa kökenli Cezayirliilerin Fransa'ya geri gönderilmesiyle nasıl etkilendiğini inceleyen Hunt (1992) ise bu geri dönüş ile Fransız işgücünün 1,6 puan arttığını tespit etmiştir. İşgücündeki bu artışın ise yerlilerin ücretlerini en fazla 0,8 puan düşürdüğünü, işsizlik oranını da 0,2 puan

artırdığını gözlemlemiştir. Benzer bir çalışmayı Amerika Birleşik Devletleri (ABD) yerlileri için ele alan Greenwood ve Hunt (1995) ise yabancı uyrukluların yoğunluğundaki artışın yerlilerin ücretlerini düşürdüğü sonucuna varmışlardır. Bu çalışmayı farklı kılan husus, yerliler için göçmen etkisi gözlemlenmek istendiğinde kabul edilen varsayımların değişmesiyle sonuçların nasıl değiştiğini göstermesidir. Göçmen etkisini yalnızca arz yönlü varsayımlarla ele aldığı reel ücretlerde 0,17'lik bir düşüş gözlemlerken göçmenlerin ürün talebini artırıcı yönü de göz önünde bulundurulduğunda olumsuz etkinin azaldığı gözlemlenmiştir. Benzer şekilde istihdamda da yalnızca arz yönlü varsayımlarda 0,41 puanlık bir azalma gözlemlenirken talep yönlü tahminler çok daha düşüktür. Bazı varsayımlarda yerlilerin iç göçüne izin verirken bazılarında yerlilerin sermayelerini başka illere ya da ülkelere taşıyabileceğini varsayarak sermaye hareketlerine izin vermiştir. Ancak genel olarak tüm varsayımlar için ücretlerde düşüş gözlemlemiştir.

Card'ın (2001) ABD' ye son 5 yıl içinde göç edenler üzerinden yaptığı çalışmasında ise son 5 yılda büyük göçmen alan şehirlerde daha az vasıflı nüfusun arttığına yönelik gözlemleri bulunmaktadır. Vasıfsız göçmen nüfusun yüzde 1'lik artışı karşısında erkeklerin istihdamında yüzde 0,02 puanlık, kadınların istihdamında ise 0,04 puanlık bir azalma ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Aynı tahmin araç değişken kullanılarak yapıldığında ise erkeklerde 0,2, kadınlarda ise 0,08 puanlık bir azalma gerçekleştiği görülmüştür. Söz konusu etki sektörel bazlı incelendiğinde ise düşük vasıf gerektiren hizmet sektöründe erkekler için 0,04, kadınlar için 0,06 puanlık azalmalar gözlemlenmiştir. Los Angeles, Miami gibi yüksek göçmen nüfusuna sahip şehirlerde istihdamdaki azalma ise 0,2 puan civarındadır.

Diğer bir doğal deney ise 1990'larda SSCB'den İsrail'e gerçekleşen kitlesel göçü inceleyen Hercowitz ve Yashiv'e (2002) aittir. Bu göç ile İsrail nüfusunun yüzde 4 arttığı ve göçün, yerlilerin istihdamı üzerindeki olumsuz etkisinin belirli bir zaman geçtikten sonra ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Friedberg (2001) ise Rus göçmen istihdamındaki 1'lik artışın ortalama ücretleri yüzde 1,5 puan düşürdüğünü gözlemlemiştir. Aynı tahminler araç değişken dahil edilerek yapıldığında ise anlamlı sonuçlara ulaşılamamıştır. Aynı göç hareketini baz alarak İsrail'e gelen Rus göçmenlerin büyük çoğunluğunun vasıflı olduğunu göz önünde bulundurarak istihdam değişimini gözlemleyen Gandal, Hanson ve Slaughter (2004) ise söz konusu vasıflı

göçmenlerin gelişiyle İsrailde yüksek teknoloji endüstrilerinin gelişmeye başladığını gözlemlemiştir. Borjas (2006) ise göçmen yoğunluğundaki artışın yerlilerin istihdam ve ücret üzerindeki etkisini şehir ve eyalet üzerinden inceleyerek coğrafi büyüklüğün tahminleri nasıl etkilediğini gözlemlemiştir. Şehre gelen her 10 göçmen ile 5,7 yerlinin, eyalet düzeyinde ise 2,7 yerlinin iş gücünden ayrıldığını tespit etmiştir. Ücret tahminlerinde ise göçmenlerin yüzde 10 artması ile ücretlerin eyalet yüzeyinde 2,8, şehir düzeyinde yüzde 1,6 azaldığını gözlemlemiştir. Bu tahminlerden yola çıkılarak şehirler ya da eyaletler arası hareketi temsil eden iç göçün bu durum üzerindeki etkisi de ele alınmıştır. İç göçün şehirler ve ulusal düzey arasındaki tahmin farklılıklarının yüzde 60'ını, eyalet ve ulusal düzey arasındaki tahmin farklılıklarının ise yüzde 40'ını açıkladığını gözlemlemiştir. Ancak bu konuda yapılan diğer çalışmalardan olan Filer (1992), Borjas, Freeman ve Katz (1992) ve Wright, Ellis ve Reibel (1997) göçmenlerin gelişiyle yerlilerin iç göçü arasında anlamlı bir ilişki gözlemlememiştir. Ancak net göç tahminlerini 3SLS ile tekrar yapan Filer (1992) göçmenlerin yüzde 1'lik artışının yerel net iç göçü yüzde 3,34 azalttığını tahmin ediyor.

Kübalı göçmenlerin Miami işgücü piyasası üzerindeki etkisini tekrar inceleyen Bodvarsson, Berg ve Lewer (2007) ise göçün yerli ücretler üzerindeki etkisinin belirsiz olduğunu çünkü piyasanın kendi kendini dengeye getirdiğini gözlemlemiştir. İşgücü arzının artmasına karşılık tüketici tabanının artmasına da neden olan göçmenlerin bu talebi artırıcı etkisinin ücretler üzerindeki olumsuz etkiyi dengelediğini gözlemlemişlerdir. Kübalıların oranının yüzde 1 artışı karşısında kişi başı perakende satışlarda 23 dolarlık bir artış gözlemlenmiştir. Benzer etkiyi gözlemleyen Lach (2007) ise göçmen yoğunluğundaki yüzde 1'lik artışın fiyatları 0,5 puan düşürdüğünü gözlemlemiştir. Emek yoğun sektörlerde yer alacak vasıfsız göçmenlerin Miami'deki emek yoğun üretimi artırarak bu tür sektörlerin yaygınlaşmasına neden olduğunu ve bu malların ihraç edildiğini gözlemlemiştir. Dolayısıyla bu durumun piyasayı dengeye getirerek olumsuz ücret etkisini dağıttığını belirtmiştir.

Göçmenlerin belirli sektörlerde ya da istihdam türlerinde yoğunlaşmasının yerlileri başka sektörlerle ya da istihdam türlerine yönlendirip yönlendirmediği konusu ise bu konudaki diğer bir yaklaşımı oluşturmaktadır. Card ve Dinardo (2000) ve Federman, Harrington ve Krynski (2006) belirli sektörler üzerinden inceledikleri çalışmalarda,

göçmenlerin belirli sektörlerde yoğunlaşmasıyla yerlilerin farklı sektörlerle yöneldiğine dair tahminler gözlemlemişlerdir.

Diğer bir yaklaşım ise göçmenlerin ucuz iş gücü görülerek firmaların sermaye yoğun bir üretimden emek yoğun bir üretime geçerek üretim şekillerini değiştirip değiştirmediğine yöneliktir. ABD iş gücü piyasası üzerinden incelenen bu etkiler göçmen oranının artışıyla firmaların sermaye yoğun üretimden emek yoğun üretim biçimine geçildiğine dair anlamlı tahminler bulmuşlardır (Lewis, 2003; Card ve Lewis, 2005).

Ele alınan çalışmaların hepsinde yerlilere dair mikro veriler kullanılmıştır. Bu çalışmalarda göçmen etkisi değerlendirilirken ağırlıklı olarak bölgeler arasındaki göçmen yoğunluğundan faydalanılmış ve etkiler Araç Değişken Yöntemi (IV), Sıradan En Küçük Kareler (OLS) ve İki Aşamalı En Küçük Kareler tahmin edicileri ile gözlemlenmiştir. Söz konusu etki tahmin edilirken kullanılan bu yaklaşımlar, bu bölümde de bahsettiğimiz gibi farklı değerler ortaya koymaktadır. Türkiye için ele aldığımız çalışmalarda da benzer durum gözlemlenmiştir. Bu çalışmalar üzerinden inceleyeceğimiz bu tahmin farklılıklarının hangi faktörler sebebiyle gerçekleştiğini tespit etmeye yönelik olan çalışmamız bu anlamda önem arz etmektedir.

BÖLÜM IV. BELİRLENME PROBLEMİ ve DOĞAL DENEYLER

Göçmenlerin hedef ülke üzerinde çeşitli boyutlarda ortaya çıkardığı etkileri nicel olarak tahmin etmek için, göç öncesi ve göç sonrası ortalama çıktıları karşılaştırmak veya göç alan ve almayan ülkelerdeki/bölgelerdeki çıktıları karşılaştırmak genellikle yanlış sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Bu yanlışlığın kaynağı çeşitli boyutlardaki “seçilim”dir ve ampirik göç çalışmalarındaki en temel problemdir. Seçilim (veya buradaki bağlamda ‘oto seçilim’) göç edenlerin göç edip etmeme ve göç edilecekse hedef ülke kararlarını belirli faktörleri değerlendirerek vermeleridir. Bu nedenle kaynak ülkeden göç edenler ile göç etmeyenler sistematik şekilde farklı özelliklere sahip kişiler/ailelerdir. Bu farklılıklar göç kararlarını da etkilemektedir. Bu özelliklerin bir kısmı araştırmacı tarafından gözlemlenebilirken, bir kısmına ilişkin veri elde etmek mümkün değildir. Bu durum parametre tahminlerinin yanlış olmasına sebep olur.

Parametre tahminlerinin yanlış olması sonuçların gerçeklikten sapması anlamına gelmektedir. Bu durumda ortaya çıkacak sonuçlar, olmayan bir etkinin var gibi görünmesine neden olabileceği gibi var olan etkiyi yokmuş gibi de gösterebilir. Araştırmacılar tarafından doğrudan veri elde edilemeyen durumlarda kişilerin özellikleri tam olarak bilinmediğinden rastgele örnekleme yapılamaz. Böyle durumlarda belirlenen kriterlere uygun olarak örneklem seçilir. Bu örnekleme dahil edilmeyi belirleyen kriterler dışında gözlemlenemeyen ancak dikkate alınması gereken başka kriterler de olabilir. Dolayısıyla örneklemin popülasyonu tam olarak temsil etmeyecek şekilde seçilmesi sonuçların doğru tahmin edilmesini engelleyecek ve seçilim yanlışlığına neden olacaktır.

Seçilimden kaynaklanan yanlışlığı bertaraf edebilmenin ideal yolu verilerin kontrollü bir deney sonucunda elde edilmesidir (Angrist ve Kruger, 1999). Böyle bir deneyde menşe ülkede yaşayanlar arasından rastgele seçilecek kişilerin hedef ülkeye göç ettirilmesi gerekir. Fakat böyle bir deneyi gerçek hayatta gerçekleştirmek çeşitli nedenlerle oldukça zordur. Kontrollü deneylere en yakın durum “doğal deney” adı verilen ve kontrollü deneylere yakın sonuçlar ortaya çıkaran olaylardır. Suriye’deki iç

savaş nedeni ile büyük bir nüfusun göç etmek zorunda kalması araştırmacılara böyle bir doğal deney ortamı sunmaktadır. Kendi tercihleri ile değil zorunlu olarak göç ettikleri için bir seçim söz konusu değildir.

Göç etme kararında bir seçim söz konusu olmasa da başka boyutlarda seçim söz konusu olabilmektedir. Yansız ekonometrik tahminler elde edilebilmesi için bu durumların dikkatlice değerlendirilmesi ve mümkünse potansiyel yanlılığı giderebilecek ekonometrik yöntemlerin kullanılması gerekmektedir.

Borjas ve Monras (2016) göç çalışmaları için göç akışının zamanlamasının, boyutunun ve beceri bileşiminin rastgele olması gerektiğinin altını çizmektedir. Rastgele seçim her çalışma için elbette mümkün değildir. Özellikle isteğe bağlı göç çalışmalarında gidilecek ülke önceden planlanmaktadır. Ancak savaş gibi etkenler nedeniyle gerçekleşen zorunlu göçlerde göç edilecek hedef ülke seçimi kişisel kararları yansıtmamaktadır. Bu durum ampirik çalışmalar için doğal deney fırsatı sunsa da mültecilerin aynı ülke içerisinde farklı bölgelere yerleşmeleri, yerleşim bölgelerinin rastgele seçiliminin söz konusu olup olmadığı sorusunu gündeme getirmiştir. Planlanmış bir göç, yani kişiler, hükümet ya da çeşitli kurumlar tarafından zamansal ve mekânsal olarak belirli durumlarda gerçekleştirilen göç, nedensel etkileri analiz ederken seçimden kaynaklanan içsellik (endogeneity) gibi önemli bir problem ortaya çıkaracaktır (Borjas ve Monras, 2016).

Seçilimin rastgele olmaması nedeniyle ortaya çıkacak içsellik problemi bu konuda yapılan çalışmaların anahtar problemi olmuştur. Card (1990) 1980 yılında 125.000 Kübalı göçmenin Miami'ye göçünü ele aldığı çalışmasında Kübalı göçmenlerin önceden göç eden göçmenlerin yoğunlukta olduğu bölgelere göç ettiğini gözlemlemiştir. Lalonde ve Topel (1997) ise çalışmasında özellikle ABD'ye gerçekleşen göçler için, göçmenlerin yüzde 75'inin New York, Los Angeles, Chicago, Miami, San Francisco vb. gibi ABD'nin 25 metropol kentinde yoğunlaştığını gözlemlemiştir. Card (1990) göçmenlerin konum tercihlerinin ekonomik fırsatların fazla olduğu yerlere yönelik olması sonucu ortaya çıkacak içsellik probleminin, ücretler ve göçmen yoğunlukları arasındaki şehirler arası korelasyonu istihdam etkilerini görebilmek için kullanmayı zorlaştırdığını belirtmiştir. Konum tercihlerinin rastgele olmaması sonucu ortaya çıkacak içsellik sonuçları sapmaya uğratacak ve

yerliler üzerinde oluşacak olumsuz göç etkisini gizleyebilecektir (Borjas, 2014). Bu gizleme var olan etkiyi yokmuş gibi gösterebileceği gibi rakamsal olarak beklenenden daha küçük sonuçlar da ortaya koyabilir. Yukarıda verdiğimiz örneklerden yola çıkarak göçmenlerin istihdam fırsatlarının yoğun olduğu şehirleri tercih etmeleri kendilerine uygun çalışma ortamlarına daha kolay ulaşmasını sağlayacaktır. Metropol kentlerde kendilerine uygun bir endüstri bularak piyasaya uyum sağlayan göçmenler, beklenen olumsuz istihdam ve ücret etkisini absorbe edebileceklerdir. Önceden göç edilen bölgelere göç edilmesinin olumsuz etkileri gizleme nedeni ise artık o bölgelerde oturmuş bir göçmen sisteminin bulunmasıdır. Burada herkes nerede yaşayacağını, hangi endüstrilerde tutunabileceğini geçmiş tecrübelerden bilmektedir. Dolayısıyla piyasa ile ilgili eksik bilgi söz konusu değildir ve bu durumda da ortaya çıkması beklenen göçmen etkisi yanlı sonuçlar ortaya koyacaktır.

Borjas (2014), bu ekonomik fırsat bölgelerinin göçmenler tarafından seçilerek beklenen olumsuz etkiyi gizlemesini engellemenin yolunun uygun bir araç değişken (IV) seçilmesi olduğunu belirtirken, Card (1990) Miami şehrinde CPS (Current Population Survey) verilerinin Kübalıları ayrı tanımlamasının etkiyi gözlemleyebilmeyi kolaylaştırdığını belirtmiştir. Yani Card'a göre detaylı bir göçmen nüfusu verisi bu problemin oluşumunu engelleyecektir. Friedberg ve Hunt (1995) ise göçün ücret etkilerini ele aldıkları çalışmada, göçmenlerin ücretlerin yüksek olduğu yerleri seçmeleri ile ortaya çıkacak içsellik probleminin iki ya da daha fazla zaman diliminden gelen veriler kullanılarak aşılabileceğini belirtmiştir. Böylece zaman içinde değişmeyen lokasyona özgü etkilerin ortadan kalkarak göçmen etkisinin daha net görülmesi beklenmektedir (Friedberg ve Hunt, 1995).

İkinci bir problem ise iç göç ihtimalidir. Göçmenlerin gelişine tepki olarak emek ve sermaye başka yerlere taşınabilir, firmalar sermaye yatırımlarının karışımını değiştirerek artan vasıfsız işçi sayısına bu şekilde yanıt verebilir (Borjas, 2014). Firmalar artık maliyetlerini azaltmak için daha ucuz olan vasıfsız emekten daha fazla istihdam edebilir. Uzun dönemde firmalar makine tercihlerini vasıfsız işgücü ile de değiştirebilir. Dolayısıyla ele alınacak çalışmalarda göçmenlerin gelişi ile iç göç oranındaki artış ya da azalışlar ve sermayenin göçü göz önünde bulundurulmalıdır. Aksi takdirde iç göç göçün etkisini dağıtarak etkiyi algılamayı daha zor bir hale getirecek ve olumsuz etkiyi olduğundan daha az göstererek sonuçların yanlı olmasına

neden olacaktır. Fienberg ve Hunt (1995) iç göçün yanlı sonuçlar ortaya koymasını engellemek için uygun bir araç değişkenin kullanılabileceğini belirtmiştir.

Üçüncü bir problem ise göçmen emeğinin nasıl tanımlandığıdır. Card'a göre (1990) göçmen emeğinin yerli emeğe göre vasıfsız olarak ele alınması da sonuçları doğrudan etkileyecektir. Bu vasıfsız emek, sektörel olarak uygun ortam bulduğunda olumsuz etkinin piyasada emilmesini sağlarken uygun sektörlerin olmadığı durumlarda yerliler üzerindeki olumsuz göçmen etkisini artıracaktır. Ele aldığı çalışmasında da Miami sanayiinin tekstil ve konfeksiyon ağırlıklı olmasının olumsuz etkiyi absorbe ettiğini belirtmiştir. Göçmen nüfusun vasıfsız olarak tanımlanması bir noktada yerinde bir varsayım olarak düşünülebilir. Ancak bu durum yanlı sonuçların ortaya çıkmasına da neden olabilir. Borjas ve Monras'a göre (2016) göçmenlerin kendi ülkelerinde kazandıkları dil becerileri, iş becerileri, eğitim becerileri göç edilen ev sahibi ülkede çeşitli farklılıklar nedeniyle bir anlam ifade etmeyebilir. Dolayısıyla kaynak ülkede vasıflı olarak tanımlanan bu emek türü, göç edilen ev sahibi ülkede vasıfsız olarak nitelendirilir. Ancak bu emek türünün vasıflı olduğu halde, vasıfsız olarak nitelendirilmesi vasıfsız emek ile rekabetini etkileyecektir. Vasıfsız emeklerin birbirleri ile tam ikame oldukları yani benzer niteliklere sahip oldukları için birbirleri yerine kolayca ikame edilebildikleri varsayılır. Tam ikame durumunda iki emek arasındaki esneklik sonsuzdur. Dolayısıyla vasıfsız emek göçü ile artan vasıfsız emek arzının ücretleri düşürmesi beklenir. Bu varsayım ile göçmenlerin ucuz iş gücü oluşturarak yerlilerin istihdamını ve ücretlerini düşürmesi beklenir. Ancak vasıfsız olarak ele alınan göçmen emeğin kendi ülkesinde vasıflı olması belirli becerileri edindiği anlamına gelir ve bu durum ev sahibi ülkede vasıfsız emek ile ikame mi yoksa vasıflı emeği tamamlayıcı bir faktör olarak mı ele alınması gerektiği sorusunu akıllara getirmektedir. Dolayısıyla kaynak ülkede belirli becerileri olan vasıflı emeğin ev sahibi ülkede vasıfsız varsayılması etkiyi saptırarak yanlı sonuçlar ortaya koyabilir.

Friedberg ve Hunt (1995) ise göçmen emeğin vasıfsız (eğitim düzeyi düşük) yerine daha az vasıflı varsayılması sonucu esneklik tahminlerinin, göçün vasıfsız yerli ücretleri üzerindeki olumsuz etkisini gerçek etkiden daha fazla etkileyeceğini iddia etmektedir. Bu varsayıma göre göçmenlerin vasıfsız değil de daha az vasıflı olarak ele alınması sonucu vasıflı emek arzı artacak ve işveren tarafından vasıflı emeklerin ücretleri düşürülecektir. Düşük ücretlerle vasıflı göçmen emeği istihdam edebilen

işverenin vasıfsız emek üzerindeki talebi azalacaktır. Bu da vasıfsız yerli emeğe olan talebi azaltacak ve göçmenlerin gelişi ile beklenen olumsuz istihdam ve ücret etkisi gerçekleşecektir. Lalonde ve Topel (1997) de okullaşma oranlarından yola çıkarak gelişmiş ülkelere giden göçmen nüfusu vasıfsız olarak nitelemek yerine, yerlilerden daha eşitsiz bir beceri dağılımına sahip olarak nitelemenin daha iyi olacağını söylemektedir. Aynı çalışmaya göre göçmenlerin iş tercihlerine bakıldığında daha düşük ücretli sektörde yoğunlaştıkları görülmüştür. Bu sektörlerin daha düşük vasıflı emek tercih ediyor olması göçmen emeğini tanımlamada yardımcı bir unsur olacaktır. Lalonde ve Topel (1997) bu durumun yerlileri, göçmen yoğunluğunun daha düşük olduğu sektörlerle kaydırabileceğini belirtmektedir.

Göz önünde bulundurulması gereken diğer bir husus ise uzun vadede göçmenlerin ülkelerine geri dönebileceği ihtimalidir. Ancak geri dönüşlerin ne oranda olduğu ve kimlerin ülkesine geri döndüğü, göç sonucu ortaya çıkacak etkilerin büyümesi ya da azalması için önem arz etmektedir (Friedberg ve Hunt,1995). Göç edilen ülkede göçmenler için gelir eşitsizliğinin artması ya da kendi ülkelerindeki gelir durumunun iyileşmesi, birikimlerinin ve yeteneklerinin yeterli düzeye gelmesi gibi nedenlerle vasıflı göçmenlerin ülkelere dönmeleri söz konusu olabilir. Lalonde ve Topel (1997) ele aldıkları çalışmada ABD göçmenlerinin üçte birinin geri döndüğünü gözlemlemişlerdir. Göçmenlerin geri dönme ihtimali, nedensel etkiyi tahmin ederken ortaya çıkması beklenen olumsuz istihdam ve ücret etkisi varsayımlarının kısa dönemli mi uzun dönemli mi ele alınması gerektiği hususunda önem arz etmektedir. Emeğin kısa ve uzun dönemli varsayımları farklıdır. Suriyeli mülteciler açısından geri dönme durumu ancak kendi ülkelerindeki savaşın biterek normalleşmesi halinde geçerli olabilecektir. Bugün olduğu gibi, burada ele alınan araştırmaların kullandıkları veri setlerinin derlendiği zaman diliminde böyle bir ihtimal söz konusu değildir.

Göçün iş gücü çıktıları üzerindeki etkisine yönelik tahminleri etkileyen en önemli noktalardan biri de iş gücü piyasasının nasıl tanımlandığıdır. Piyasanın açık ya da kapalı olarak tanımlanması nedensel etkiyi tahmin ederken farklılıkları ortaya çıkarmaktadır. Literatürdeki göç çalışmalarında nedensel etki araştırılırken yoğun olarak, göçmen yoğunluğunu gösteren göçmen nüfusun yerli nüfusa oranı kullanılmaktadır. Bu kullanımın getirdiği zorluk, açık ekonomi koşullarında serbest ticaretin varlığı, sermaye ve emek hareketliliği ile faktör fiyat eşitlenmesinin

gerçekleşebileceği varsayımdır (Friedberg ve Hunt, 1995). Böyle bir durumda serbest ticaret ile kıt ve bol kaynaklarla gerçekleştirilen üretimler uzun vadede ülkeler arası ticaret ile dengeye gelecektir. Dolayısıyla göçmenlerin gelişi ile beklenen ücret düşüşleri uzun vadede açık piyasa varsayımı altında gerçekleşmeyebilir. Ancak göçmenlerin gelişi ile oluşan ücret farklarının çok fazla olması durumunda uzun dönemde bu denge açık piyasa koşulları altında olsa bile sağlanmayabilir. Lalonde ve Topel (1997) ele aldıkları çalışmada, göçmen yoğunluğu fazla olan şehirlerde yerlilerin göçmenlerden %64 daha fazla, göçmen yoğunluğu az olan şehirlerde ise %28 daha az ücret aldıklarını gözlemleyerek bu büyük farkların uzun vadede dengeye gelemeyecek kadar büyük olduğunu vurgulamıştır.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere göç çalışmalarını analiz ederken üzerinde durulan en önemli noktalar göçmenlerin lokasyon seçimine dayalı içsellik problemleri, göçmen akışı karşısında yerli emeğin ve sermayenin göç ihtimali, göçmen emeğinin nasıl tanımlandığı, göçmenlerin uzun vadede geri dönüp dönmeyecekleri, göç edilen ev sahibi ülkenin piyasalarının nasıl tanımlandığıdır. Bu tez çalışmasında Türkiye'ye gerçekleşen Suriyeli mülteci akımına ilişkin yapılmış ve nedensel çıkarımlar hedefleyen ekonomik çalışmalar bahsi geçen problemler ve tercih edilen çözüm yolları ekseninde değerlendirilecektir.

BÖLÜM V. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada Suriye iç savaşı sonrası Türkiye'ye zorunlu göçe maruz kalan Suriyelilerin işgücü piyasasındaki etkilerine ilişkin veriye dayalı araştırmalardan ortaya çıkan sonuçlar kullanılan veri ve yöntem çerçevesinde değerlendirilerek gerçek etkilere ne derece yakınladıkları bütüncül bir çerçevede yorumlanmıştır. İlgili literatür değerlendirilirken öncelikle iki temel işgücü piyasası çıktısı hakkında bir araştırma sorusu belirlenmiştir: Yaklaşık 3.725.000 Suriyelinin 2011 sonrası zorunlu göçe maruz kalarak geçici koruma kapsamında Türkiye'de yerleşmesinin yerlilerin istihdam edilme olasılıkları ve ortalama ücretleri üzerindeki etkisi nedir?

Belirlenen araştırma sorusu doğrultusunda değerlendirilecek çalışmalar kullandıkları verilerin niteliği ve kullandıkları yönteme dair kriterler çerçevesinde belirlenmiştir. Daha sonra ise belirlenen araştırmalardan elde edilen ekonometrik tahminler, yine kullanılan veri seti ve yöntem üzerinden sistematik olarak karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Türkiye'nin kabul ettiği, geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin halihazırda yerleşik olanların (yerliler) istihdamları veya ücretleri üzerindeki etkileri inceleyen 20 adet araştırma tespit edilmiştir.⁴ Bu araştırmaların tamamı tez çalışması kapsamına dahil edilmemiştir. Çalışmaya dahil edilen araştırmaların belirlenmesinde kullanılan veri setleri ve kullanılan yöntemlere dair kriterler kullanılmıştır.

Bu tezin kapsamına giren potansiyel araştırmalardan bir kısmı ise Türkiye temsiliyeti olan ve TÜİK tarafından derlenerek yayımlanan mikro verileri temel almıştır. Bu veri setlerinin özelliği Suriyelilere dair bir bilgi içermemekle birlikte yerlilerin istihdam ve ücretlerine dair detaylı bilgiler içermesidir. Bu çalışmalarda kullanılan temel veri kaynağı Hanehalkı İşgücü Araştırması (HİA) Anketleridir. Ücret ve istihdama ilişkin

⁴ Haziran 2022 itibarıyla.

bilgilerin yer aldığı benzer başka veri setleri de mevcut olmasına rağmen, ikinci düzey istatistiki bölge birimleri sınıflandırması (İBBS-2) verisi içeren daha kapsamlı başka bir anket mevcut değildir. Bu veri setini kullanan çalışmaların tamamı Suriyeli akımının yerlilerin ücret ve istihdam olasılıkları üzerindeki nedensel etkiyi tahmin ederken bölgesel farklılıkları kullandıkları için verinin bölge düzeyinde analizlere imkân tanınması önem arz etmektedir.

Analizlere dahil edilen çalışmalar hakkında belirtilmesi gereken diğer bir husus ise yayım durumlarıdır. Çalışmaların bazıları hakem süreçlerinden geçerek yayımlanmış makalelerdir. Bazı çalışmalar ise tartışma metinleri olarak kamuya açık olarak dolaşımda olan veya çevrimiçi arşivler üzerinden erişilebilen, fakat bu çalışmanın yapıldığı dönemde henüz bir hakemli dergide veya bir rapor/kitap/kitap bölümü olarak yayımlanmamış araştırmalardır. Burada analizlere dahil edilecek çalışmaların belirlenmesinde yayımlanma durumuna göre bir kriter kullanılmamıştır. Dolayısıyla yayımlanmış veya yayımlanmamış, fakat erişime açık olup diğer kriterleri sağlayan bütün çalışmalar araştırmanın kapsamına dahil edilmiştir.

Yukarıdaki kriterleri sağlayan 9 adet araştırma tespit edilmiştir. Bu araştırmalarda toplam 112 ekonometrik tahmin mevcuttur. Bu tahminlerden 70'i istihdam, 42'si ise ücretler üzerindeki etkiye dairdir.

2011 yılından başlayarak geçici koruma kapsamında Türkiye'ye yerleşen Suriyelilerin yerlilerin istihdamı ve ücretleri üzerindeki etkisini nedensel olarak inceleyen ve yukarıdaki kriterleri sağlayarak araştırma kapsamına dahil edilen, bu çalışmalar şunlardır: Ceritoğlu, Yüncüler, Torun ve Tümen (2017), Del Carpio ve Wagner (2015), Tümen (2016), Bağır (2018), Suzuki, Paul, Maru ve Kusadokoro (2019), Öztekin (2021), Aksu, Erzan ve Kırdar (2022), Altındağ, Bakış ve Roza (2020), Aracı, Demirci ve Kırdar (2021). Bu çalışmalardaki tahminler odaklandığımız işgücü piyasası çıktılarından toplam istihdam, kayıt dışı istihdam, kayıtlı istihdam, kayıt dışı ücretler ve kayıtlı ücretlere dair en az bir ekonometrik tahmin içermektedir.

Tablo 7 ve Tablo 10 ele aldığımız çalışmalara ait orijinal etki büyüklüklerine yer vermektedir. Tahminlerdeki farklılıkları görebilmek adına ele aldığımız tahminler, inceledikleri istihdam ve ücret türüne göre gruplandırılmıştır. Önce toplam istihdam bulguları sonra cinsiyet bazlı ve en son sektörel bazlı tahminlere yer verilmiştir.

Ücretlerde de aynı sıralama takip edilmiştir. Çalışmaların temel ayırt edici özelliklerine ve veri kısıtlamalarına tablolar halinde yer verilerek gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Ele aldığımız çalışmalarda Suriyeli mültecilere ait Göç İdaresi Başkanlığı'nın (GİB) yayımladığı mülteci sayısı ve oranlarına dair resmi veri seti dışında istihdam ve demografik yapısına yönelik anket çalışmaları dışında resmi bir veri seti bulunmamaktadır. Dolayısıyla söz konusu mülteci etkisi ortak olarak, yerlilere ait veriler üzerinden incelenmiştir. Çalışmalarda 15-64 yaş Hanehalkı İş Gücü Anketi Veri Seti kullanılmıştır. Tahminleri yorumlayabilmek adına yer verdiğimiz Suriyelilere yönelik yaş, eğitim ve iş durumu gibi bilgilere bölgesel bazlı anket çalışmaları üzerinden ulaşılmıştır. Çalışmalardaki önemli diğer bir ortak özellik ise müdahale etkisini belirleyebilmek için bölgeler arası mülteci yoğunluğundaki farklılıklardan yararlanılmış olmasıdır.

BÖLÜM VI. SURİYELİ SIĞINMACI AKIMININ İSTİHDAM VE ÜCRET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye göçü ile iş gücü piyasasında ortaya çıkardığı etkileri konu alan çalışmalar yöntemleri ile olduğu kadar sonuçları itibariyle de farklılaşmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları Suriyeli mültecilerin gelişiyile yerli istihdamın azaldığına dair bulgular ortaya koysa da yerli istihdamın etkilenmediği, hatta arttığı sonucuna varan çalışmalar da mevcuttur. Bu farklılıklar örneklem büyüklüğü, etkinin inceleneceği zaman dilimi, kullanılan yöntem gibi araştırma tasarımıdaki farklılıklardan kaynaklanabileceği gibi farklı nedenler de ortaya çıkabilmektedir.

Tablo 4 ele aldığımız çalışmalara ait genel tanımlayıcı bilgilere yer vermektedir. Söz konusu tahminlerin büyük çoğunluğu mültecilerin Türkiye’ye büyük gruplar halinde ilk gelişinin 2011 yılında başlaması nedeniyle bu tarihten önceki ve sonraki verileri karşılaştırarak mülteci etkisini gözlemlemeye dayalıdır. Farkların farkı (difference-in-differences) olarak bilinen bu yöntemde aynı zamanda kontrol ve müdahale bölgeleri arasındaki farklılıklardan da yararlanıldığı için kullanılacak veride bölge kırımının mevcut olması önem taşımaktadır. Bu nedenle incelemeye dahil edilen çalışmaların tamamı HİA verilerini kullanmaktadır. “Müdahale etkisi” (treatment effect) olarak adlandıracağımız mültecilerin nedensel etkisi değerlendirilirken, ele alınan zaman dilimleri farklılaşsa da tahminlerde HİA veri setindeki 15-64 yaşındaki yerlilere ait gözlemler kullanılmıştır.

Tablo 4’te özellikle 26 İBBS-2 bölgesinin tamamının kullanıldığı tahminlerin çoğunda ise farkların farkı yönteminden farklı olarak araç değişken kullanımı tercih edilmiştir. Bu 26 bölge İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması İkinci Düzey (İBBS2) bölgelerini temsil etmektedir. Benzer sosyoekonomik ve kültürel yapıları sahip illerin gruplandırılmasıyla oluşturulan ikinci düzey sınıflandırması bu tip müdahaleleri ölçmeyi hedefleyen çalışmalarda tahmin yapmayı kolaylaştırmaktadır.

Tablo 4. İstihdamdaki Etkiyi Tahmin Eden Çalışmalar

Araştırmacı	Yıl	Müdahale bölgesi	Kontrol bölgesi
Ceritoğlu, Gürcihan Yüncüler, Torun ve Tümen (2017)	2010-2011 & 2012-2013	5 İBBS2 bölgesi (%2 üzeri yoğunluğa sahip iller) ve ek olarak Adıyaman, Diyarbakır, Siirt illeri	4 İBBS2 bölgesi (%0 ve %0'a yakın yoğunluğa sahip iller)
Del Carpio ve Wagner (2015)	2011 & 2014	26 İBBS2 bölgesi	
Tümen (2016)	2010-2011 & 2012-2013	5 İBBS2 bölgesi (%2 üzeri yoğunluğa sahip iller) ve ek olarak Adıyaman, Diyarbakır, Siirt illeri	4 İBBS2 bölgesi (%0 ve %0'a yakın yoğunluğa sahip iller)
Bağır (2018)	2012 & 2015	TR13 (Hatay), TR24 (Gaziantep), TR25 (Şanlıurfa)	TR5 (Denizli), TR6 (Manisa), TR9 (Ankara)
Aksu, Erzan ve Kırdar (2022)	2004-2015 (2012 hariç)	26 İBBS2 bölgesi	
Altındağ, Bakış ve Rozo (2020)	2005-2016	26 İBBS2 bölgesi	
Suzuki, Paul, Maru ve Kusadokoro (2019)	2010-2011 & 2012-2013	5 İBBS2 bölgesi (%2 üzeri yoğunluğa sahip iller) ve ek olarak Adıyaman, Diyarbakır, Siirt illeri	4 İBBS2 bölgesi (%0 ve %0'a yakın yoğunluğa sahip iller)
	2010-2011 & 2012-2013		
	2010-2011 & 2014-2015		
Öztek (2021)	2005-2017	%4 ve üzeri yoğunluğa sahip 5 bölge	Diğer bölgeler
	2012-2017	26 İBBS2 bölgesi	
Aracı, Demirci ve Kırdar (2022)	2004-2015	26 İBBS2 BÖLGESİ	

Ele alınan bu bölgelere yönelik Suriyeli sığınmacılara ait kişi sayısı hariç resmi bir veri seti bulunmadığından istihdam üzerindeki Suriyeli sığınmacı etkisi özellikle araç değişken kullanılan çalışmalarda bu bölgelerdeki sığınmacı yoğunluğu üzerinden tahmin edilmektedir. Tablo 5'te bu çalışmalarda ortak olarak kullanılan bölgelere ve yıllara ait mülteci oranlarına yer verilmiştir. Belirlenme problemi ve doğal deneyler kısmında da ele aldığımız üzere, mültecilerin yer seçimine dayalı ortaya çıkabilecek içsellik problemine karşı EKK tahminlerinin tutarsız olabileceği durumlarda araç değişken yöntemi göç çalışmalarında sıklıkla tercih edilmektedir. Bağımlı değişkeni doğrudan etkilemeyen ancak tahminleri etkileyebileceği düşünülen dışsal

değişkenlerin modele dahil edilmesiyle ortaya çıkan bu yöntem ele aldığımız çalışmalarda sıklıkla kullanılmıştır.

Tablo 5. Çalışmalarda Ortak Olarak Ele Alınan İllere Ait Yıllara Göre Mülteci Oranları

Yıl	2013	2014	2015	2016	2017
Şanlıurfa	36,6	25,3	21,5	20,6	21,3
Gaziantep	16,3	13,4	16,1	16,4	16,5
Kilis	13,6	67,2	85,3	98,3	92,1
Hatay	7,7	13,5	15,9	24,7	24,6
Kahramanmaraş	7,5	5,6	-	7,6	8,1
Adana	4,9	2,8	-	6,8	7,2
Adıyaman	4,9	5,5	3,09	4	4,3
Osmaniye	4,1	4,2	5,06	7,7	8,5
Malatya	3,2	1,08	-	2,3	2,8
Mardin	1,2	10	-	12,2	11,7

Not: Mültecilere ait oranlar AFAD (2013), Erdoğan (2014), GİGM (2015), AFAD (2017) verilerinden elde edilmiştir.

Bölge ve mülteci oranı dışında çalışmayı şekillendiren diğer bir önemli unsur yerlilere ait hangi istihdam türlerinden faydalanıldığıdır. Her çalışmada farklı istihdam türleri baz alınarak istihdam ve ücret etkileri değerlendirilmiştir. Tablo 6 bu çalışmalarda yer verilen yerlilere ait istihdam tanımlamalarını özetlemektedir. Bazı çalışmalarda tüm istihdam türleri çalışmaya dahil edilirken, bazılarında düzensiz ve yarı zamanlı işler gibi istihdam türlerinin çalışmaya dahil edilmediğini görüyoruz. Bazı çalışmalarda ise yalnızca ücretli istihdam verileri çalışmaya dahil edilmiştir.

Tablo 6. Yerlilere Ait İstihdam Tanımlamaları

Araştırmacı	Kamusal	Özel	Ücretli işçi	Serbest meslek	Ücretsiz Aile İşçiliği	İşveren	Tam zamanlı istihdam	Yarı zamanlı istihdam	Tarım	Düzenli işler	Düzensiz işler
Ceritoğlu vd. (2017)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Tümen (2016)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Suzuki vd. (2019)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Del Carpio ve Wagner (2015)	-	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+
Cengiz ve Tekgüç (2017)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Bağır (2018)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Aksu, Erzan ve Kırdar (2022)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Aracı, Demirci ve Kırdar (2022)	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+
Öztek (2021)	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+
Altındağ vd. (2020)	+	+	+	+	-	-	+	-	+	+	-

Tablolarda yer alan çalışmalara ait tanımlayıcı bilgilere her yazara ait kısımda detaylı olarak değinilmiştir. Bu farklılıkların ortaya koyulan tahminlerde bir farklılık ortaya çıkarıp çıkarmadığı ise bir sonraki bölümde bu çalışmalara yönelik tahminler karşılaştırılırken detaylı olarak incelenmiştir.

6.1 Ceritoğlu, Gürcihan Yüncüler, Torun ve Tümen (2017)

Ceritoğlu vd. (2017) Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin, yerlilerin iş gücü piyasası üzerindeki etkisini ele alan ilk çalışmalardan biridir. Bu çalışmada 15-64 yaş istihdamdaki yerli nüfusun Suriyelilerin gelişinden ne yönde etkilendiği hem kayıt dışı hem de kayıtlı istihdam türleri için tahmin edilmiştir. Yerlilere ait veriler kamu sektörü, özel sektör, ücretli işçilik, serbest meslek, ücretsiz aile işçiliği, tam ve yarı zamanlı istihdam, düzenli ve düzensiz işler olmak üzere toplam istihdam verilerini yansıtmaktadır. Çalışmada model standart ikili (binary) müdahale değişkeninin kullanıldığı bir farkların farkı modeli tahmin edilmiştir.

Bu veriler ile yapılan tahminlerde Suriyelilerin etkisi ile yerlilerin toplam kayıt dışı istihdamında, cinsiyet kırılımlı kayıt dışı istihdam tahminlerinde ve erkeklere ait kayıtlı istihdam tahminlerinde anlamlı bulgular elde edilirken, kayıtlı istihdamda yer alan yerli kadınlar üzerinde anlamlı bir etkiye ulaşılamamıştır. Çalışmada istihdam tahminlerine ek olarak işsizlik ve iş gücüne katılım tahminlerine de yer verilmiştir. Bu tahminlere de istihdam tahminlerini doğru yorumlayabilmek adına yer yer değinilmiştir. Anlamlı bulgular ortaya koyan tüm tahminler “düşük eğitim düzeyi” olarak tanımlanan ve lise altı eğitim düzeyini ifade eden grup üzerinde belirgindir.

Araştırmada kullanılan yöntem ise politika değişiklikleri gibi zaman içinde meydana gelen değişimleri gözlemlemeye olanak tanıyan *Farkların Farkı* yöntemidir. Bu yöntemde söz konusu müdahalenin gerçekleştiği müdahale yılına göre, müdahale öncesi ve sonrası zaman dilimleri belirlenerek söz konusu müdahale etkisi gözlemlenir. Müdahale etkisi müdahale ve kontrol grupları olarak adlandırılan, müdahaleye maruz kalan ve kalmayan gruplar üzerinden kontrol edilir. Bu grupların seçimi farkların farkı yaklaşımı için kilit noktayı oluşturmaktadır.

Söz konusu müdahale ve kontrol grupları üzerinden tutarlı tahminler ortaya koyabilmek için ele alınacak bölgelerin karşılaştırılabilir olması yani benzer eğilimlere sahip olması gerekmektedir. Bu da *paralel trend varsayımı* (*parallel trends assumption*) olarak ele alınan ve müdahale ve kontrol gruplarının benzer ekonomik eğilimlere sahip olduğunu gösteren paralel trendler ile gözlemlenmektedir. Bu trendlerin sağlanması farkların farkı yönteminin tahminlerindeki tutarlılık için çok önemlidir.

Ceritoğlu vd. (2017) yüzde 2 ve üzeri yoğunluğa sahip 5 İBBS-2 bölgesini (TR62, TR63, TRC1, TRC2, TRC3) müdahale bölgesi, yüzde 0 ve 0'a yakın 4 İBBS-2 bölgesini (TRA1, TRA2, TRB1, TRB2) kontrol bölgesi olarak belirlemişlerdir. 2010-2011 yıllarını müdahale öncesi ve 2012-2013 yıllarını müdahale sonrası olarak ele almışlardır. Çalışmada, Suriyelilerin zorunlu göçe maruz kalmalarından dolayı bu olay “yarı deneysel” (quasi-experimental design) olarak ele alınmıştır. Bu durum gerekçe gösterilerek belirlenme ve doğal deneyler kısmında bahsettiğimiz mültecilerin yer seçimine dayalı içsellik problemine karşı herhangi bir önlemden bahsedilmemiştir. Ancak müdahale bölgesi olarak ele alınan bölgelerde mültecilere yönelik kurulan barınma merkezlerinin yer alması, mültecilerin bu bölgelere rağbet etmesi üzerinde etkili olabilecek bir faktördür. Bu faktör nedeniyle ortaya çıkabilecek içsellik sorunu ise tahminlerin yansızlığını ve tutarlılığını etkileyecektir.

Çalışmada yazarlar sınıra yakın bölgelerdeki ticari faaliyetlerin Suriye'deki savaş durumundan etkilenerek iş gücü tahminlerini etkileyebileceği ihtimalini değerlendirerek tahmin edilen modele net ticaret değişkenini de ekleyerek tahminler yapmışlardır. Ancak bu net ticaret değişkeninin müdahale etkisine dair tahminleri değiştirmedeği görülmektedir.

İstihdam tahminlerini etkileyebileceği düşünülen diğer bir faktör ise daha önce de ele aldığımız üzere, Suriyelilerin gelişle yerlilerin başka bölgelere göç edebileceği ihtimalidir. Ancak iç göç verilerinde, 2012-2013 zaman dilimleri arasında yerlilerin iç göçüne dair herhangi bir değişim gözlemlenmediği belirtilmiştir.

Tahmin edilen parametrelere göre mülteci akını sonrası kontrol bölgelerine göre müdahale bölgelerinde erkeklerin kayıtlı sektörde istihdam edilme olasılığında 0,8 yüzde puan, kayıt dışı sektörde istihdam edilme olasılığında ise 2,2 yüzde puan azalma olmuştur. Kadınların kayıt dışında istihdam olasılıkları ise 2,6 yüzde puan azalmıştır. Kadınların kayıt dışı istihdam olasılıklarında anlamlı bir etki tespit edilememiştir. Erkeklerin işgücüne katılımında bir etki tespit edilemezken kadınların işgücüne katılımının 2,5 yüzde puan azaldığı bulgusu elde edilmiştir. İşsizlik çıktısına ait tahminler ise erkeklerin işsiz olma olasılıklarının 1,3, kadınların ise 0,7 yüzde puan arttığı yönündedir. Araştırmada ücretler üzerinde herhangi anlamlı bir etki tespit edilememiştir.

6.2 Tümen (2016)

Bu konuda ele aldığımız diğer bir çalışma, Ceritoğlu vd. (2017) ile aynı araştırma tasarımına sahip olan Tümen (2016) çalışmasıdır. İki çalışma arasındaki yıllar, veriler ve yöntem aynıdır. Bu çalışmanın Ceritoğlu vd. (2017) çalışmasından farkı, yalnızca toplam istihdam tahminleri ile teorik kısımda ele aldığımız üzere talep yönlü yaklaşımların istihdam çıktılarını etkileyeceği düşünülen ürün fiyatları ve konut kiralari tahminlerinin de çalışmaya dahil edilmesidir.

Çalışmada benzer şekilde yerlilerin toplam kayıt dışı ve kayıtlı istihdamında anlamlı tahminler gözlemlenmiştir ancak cinsiyet bazlı tahminlere yer verilmemiştir. Tüketici fiyatlarında gözlemlenen etkiler de anlamlıdır ve bu fiyatlar hem mal ve hizmet ürünleri için belirgindir. Çalışmayı farklılaştıran diğer bir nokta ise kayıtlı ve kayıt dışı sektörlerde üretilen ürün fiyatlarındaki değişimin ayrı olarak gözlemlenmesidir. Literatürde de ele alındığı üzere göçmenlerin özellikle emek yoğun sektörlerde yoğun olarak bulunmasının neticesi olarak, bu sektörlerdeki üretimleri artırarak ürün fiyatlarını düşürmesi beklenmektedir. Özellikle yoğun olarak kayıt dışı emek ile üretilen ürün fiyatlarında belirgin etkiler gözlemlenmiştir.

6.3 Suzuki, Paul, Maru ve Kusadokoro (2019)

Çalışmamıza dahil ettiğimiz diğer bir çalışma ise yine Ceritoğlu vd. (2017) ile aynı yöntem, müdahale ve kontrol bölgeleri kullanılarak ele alınan Suzuki vd. (2019) çalışmasıdır. İki çalışma arasındaki temel farklılık kontrol yılları 2010-2011 olarak aynı kalmak kaydıyla müdahale etkisi için farklı zaman dilimlerinin ele alınmasıdır. 2012-2013, 2012-2015 ve 2014-2015 zaman dilimlerini kapsayan 3 farklı müdahale yılı için 3 farklı tahmin ortaya koyulmuştur. Çalışmaya yerlilere ait tüm istihdam türlerine ait veriler dahil edilmiştir.

Bu çalışmada Suriyelilerin Türkiye'ye göçü doğal deney olarak ele alındığından içsellik problemine karşı bir önlemden bahsedilmemiştir. Kullanılan farkların farkı yönteminin seçim yanlılığını giderdiği varsayılmaktadır.

Çalışmadan elde edilen tahminlere baktığımızda Suriyelilerin gelişi ile yerlilerin toplam kayıt dışı istihdamında, erkek ve kadınların kayıt dışı istihdamlarında 3 zaman

dilimi için de istatistiksel olarak anlamlı tahminler gözlemlenmiştir. Cinsiyet bazlı kayıtlı istihdam tahminlerine baktığımızda ise erkeklerin ve kadınların kayıtlı istihdamında 2012-2013 ve 2014-2015 yılları için değişim gözlemlenirken, 2012-2015 yılları için erkeklerin kayıtlı istihdamında değişim gözlemlendiği halde kadınlar için tahminlerin sıfırdan farksız olmadığı görülmektedir. İstatistiksel olarak anlamlı tahminlere ulaşılan bulgular Suriyeli sığınmacı etkisinin düşük eğitim seviyesi olarak tanımlanan ve lise altı eğitim düzeyini temsil eden grup üzerinde olduğunu göstermektedir.

6.4 Del Carpio ve Wagner (2015)

Del Carpio ve Wagner (2015) çalışması, Suriyeli sığınmacı göçünü araç değişken yöntemi ile tahmin etmeye çalışan araştırmalar grubundadır. Bu çalışmada, mültecilerin yer seçimine yönelik oluşabilecek içsellik probleminin tahminleri etkileyebileceği düşüncesi ile Suriyelilerin yer seçimine dayalı içsellik problemlerine karşı literatürde de sıklıkla kullanılan araç değişken yöntemi tercih edilmiştir. Burada ele aldığımız ve araç değişken kullanan diğer araştırmalarda olduğu gibi Del Carpio ve Wagner de sürekli bir müdahale değişkeninin (mültecilerin toplam nüfusa oranı) yer aldığı iki yönlü sabit etkiler (two-way fixed effects-TWFE) modeli tahmin etmişlerdir. TWFE modeli aslında farklı bölgelerin farklı zamanlarda müdahaleye maruz kaldığı bir farkların farkı modelidir. Bu modelin standart farkların farkı modelinden ayrıldığı temel nokta müdahalenin farklı zamanlarda yapılmış olmasıdır. Dolayısıyla TWFE modeli ardışık zaman dilimleri arasındaki etkiyi karşılaştıran birden fazla farkların farkı tahminin ağırlıklı toplamı gibi düşünülebilir (De Chaisemartin ve D'Haultfœuille, 2020). Bu modeli burada kısaca TWFE ile, Del Carpio ve Wagner gibi müdahale değişkeni için araç değişken kullanılan modelleri ise TWFE – IV ile göstereceğiz.

Bu çalışmada bölge düzeyinde Suriyeli sığınmacıların yerli nüfusa oranı ile temsil edilen müdahale değişkeni için mesafe temelli bir araç değişken kullanmışlardır. Bu araç değişken Suriye'deki 13 bölge ile Türkiye'deki 26 İBBS-2 bölgesi arasındaki seyahat mesafesi ele alınarak oluşturulmuştur. Bu araç değişken Lübnan, Irak, Mısır, Ürdün gibi farklı ülkelere de yerleşen mültecilerin Türkiye'de özellikle kampların ya

da çeşitli ekonomik faaliyetlerin bulunduğu sınıra yakın bölgeleri tercih edecekleri beklentisinden hareketle oluşturulmuştur.

Bu çalışmada da HİA verilerindeki 15-64 yaş arası istihdamdaki nüfustan oluşan örneklem kullanılarak 2011-2014 zaman dilimi için 26 İBBS-2 bölgesi üzerinden sığınmacı etkisi gözlemlenmiştir. Yerlilerin istihdamına ilişkin tahminlerde yalnızca özel sektörde yer alan ücretli çalışanlara ait gözlemler kullanılmıştır. Bu örneklem kullanılarak yapılan tahminlerde Suriyelilerin gelişi ile yerlilerin toplam kayıt dışı istihdamında ve erkeklerin ve kadınların kayıt dışı istihdamlarında istatistiksel olarak anlamlı katsayı tahminleri elde edilmiştir. Diğer yandan, toplam kayıtlı istihdam ve erkeklere ait kayıtlı istihdamda tahminlerinde anlamlı etkiler bulunurken kadınların kayıtlı istihdamında herhangi bir etki tespit edememişlerdir. Ancak bu tahminleri detaylı olarak incelediğimizde kullanılan araç değişken ve modelin uyumu noktasında bir sorun tespit ettik. Çalışmalara yönelik tahminlerin karşılaştırıldığı bölümde bu sorun üzerinde detaylı olarak durulacaktır.

6.5 Aksu, Erzan ve Kırdar (2022)

Bu konuda yer verdiğimiz diğer bir çalışma ise TWFE-IV modeli tahmin eden Aksu vd. (2022) çalışmasıdır. 18-64 yaş istihdamdaki yerli nüfus verilerinin kullanıldığı çalışmada hem OLS hem araç değişken tahminlerine yer verilmiştir. Aksu vd. (2022) analiz dönemi olarak 2004-2015 yıllarını almıştır. Fakat 2012 yılı için İBBS-2 düzeyinde sığınmacı oranına ilişkin veri bulamadıkları için bu yılı analiz dışında bırakmışlardır. Çalışmada 26 İBBS-2 bölgesinin tamamı ele alınmıştır.

Müdahale ve kontrol bölgeleri için paralel trendler varsayımı kontrol edildiğinde yazarlar kayıt dışı ve kayıtlı sektörlerde erkekler ve kadınlar için gözlemlenen verilerin paralel trendler varsayımını sağlamadığı sonucuna varmışlardır. Bölgelerin farklı ekonomik eğilimlerine karşılık paralel trendler varsayımının kabul edilmesi tahminlerin yanlı olmasına neden olacağı için modele bölge düzeyinde trend değişkeni ekleyerek paralel trendler varsayımını gevşetmeyi tercih etmişlerdir.

Aksu vd. (2022) çalışmasında Del Carpio ve Wagner (2015) tarafından kullanılabilecek benzer bir araç değişken kullanıldığını görüyoruz. Del Carpio ve Wagner (2015) çalışmasında kullanılan aracın 26 İBBS-2 bölgesi için ele alınması İstanbul, Kocaeli,

Bursa, İzmir gibi ekonomik faaliyetlerin geliştiği bölgelerin de analize dahil edildiğini göstermektedir. Bu durumun ekonomik faaliyetlerin geliştiği bölgelere yerleşen mültecilere yönelik yeni bir içsellik problemine yol açacağı düşünülebilir. Ancak kullanılan aracın bölgeler arası seyahat mesafesine dayalı olması, sınır bölgelerinde yer alan bölgelere daha fazla ağırlık verileceğini gösterir. Her iki çalışmada da Suriyedeki 13 il valiliği ile Türkiye'deki bölgeler arasındaki seyahat mesafesi kullanılsa da bu çalışmada Suriye'nin 13 ilinin her birinden gelen mülteci sayıları kullanılırken, Del Carpio ve Wagner (2015) çalışmasında savaş öncesi bu illerdeki nüfus paylarının kullanılması iki aracı birbirinden farklılaştırmaktadır.

Tüm bu tasarımlar göz önünde bulundurularak ele alınan tahminlerde hem OLS hem TWFE-IV için kayıt dışı ve kayıtlı istihdamda erkekler için anlamlı etkiler gözlemlenirken, kadınlar için anlamlı tahminlere ulaşamamıştır. Yazarların elde ettiği tahminlere göre erkeklerin kayıt dışı istihdamlarında 62 yüzde puan azalma, kayıtlı istihdamlarında ise 66 yüzde puan artış gerçekleşmiştir. Diğer bir ifade ile Suriyeli mültecilerin sayısının yüzde 10 artması erkeklerin kayıt dışı istihdamını yüzde 6,2 azaltırken kayıtlı sektördeki istihdamı yüzde 6,6 artırmaktadır. Kadınların kayıtlı istihdamında ise 23 yüzde puanlık bir azalma tahmin edilmesine karşılık kayıtlı sektör istihdamında bir etki tespit edilememiştir.

Kadınların kayıt dışı istihdamındaki negatif etkiyi bir bağlama oturtmak için diğer işgücü çıktılarına dair tahminlere bakmak gerekmektedir. Yazarlar kadınların işsizlik ve ücretsiz aile işçisi olarak istihdamlarında istatistiksel olarak anlamlı herhangi etki bulamazken işgücüne katılımında 62 yüzde puanlık bir azalma tahmin etmişlerdir. Buna karşılık aynı model ve veri kullanılarak yapılan tahminlerde kadınların toplam istihdamına ilişkin katsayılar istatistiksel olarak sıfırdan farksızdır. Bu katsayıların büyüklükleri işgücüne katılım katsayısı ile karşılaştırılabilir olsa da hem kümelenmiş standart hatalar hem de wild clustered bootstrap ile elde edilen standart hatalar oldukça büyüktür.

Ücret tahminlerinde ise hem erkeklerin hem de kadınların ücretlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir değişim gözlemlenmemiştir. Ancak kayıtlı ve kayıt dışı emek piyasalarındaki etkiler ayrı olarak incelendiğinde, sığınmacı oranındaki artış ile

erkeklerin kayıtlı ücretlerinde artış olduğuna yönelik tahminler elde edilmiştir. Kadınların ücretlerinde ise istatistiksel olarak anlamlı bir etki tespit edilememiştir.

6.6 Altındağ, Bakış ve Rozo (2020)

Çalışmamıza dahil ettiğimiz diğer bir çalışma ise Altındağ vd. (2020) çalışmasıdır. Bu çalışmada, Suriyeli mültecilerin yerlilerin istihdam ve ücretlerindeki etkilerinin yanı sıra firmalar üzerindeki değişimi de gözlemlenmiştir. Bu çalışmada Aksu vd. (2022) gibi TWFE-IV modeli tahmin etmiştir. Sürekli bir müdahale değişkeni ve 26 İBBS-2 bölgesinin tamamının kullanıldığı çalışmada 2005-2016 dönemine ait veriler kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan araç değişken ise, etnik bağlantıların mültecilerin yer seçiminde etkili olacağı düşünülerek 1965 yılında Arapça konuşan nüfusun tarihsel dağılımı ve Suriyeden ayrılan mültecilerin yıllık çıkışlarının etkileşimi olarak kurgulanmıştır. Çalışmada erkeklerin kayıt dışı, kadınların ise kayıtlı istihdamlarında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif tahminler elde etmişlerdir. Erkeklerin kayıtlı, kadınların ise kayıt dışı istihdamlarında anlamlı bir etki bulamamışlardır. İstatistiksel olarak anlamlı bulunan tahminler, sığınmacı oranındaki yüzde 100 bir artışın erkeklerin kayıt dışında istihdam edilme olasılıklarının 0,4 yüzde puan, kadınların ise kayıtlı sektörde istihdam edilme olasılıklarının 0,3 yüzde puan azalacağını söylemektedir. Fakat her iki katsayı da istatistiksel olarak anlamlı olsalar da iktisadi olarak bakıldığında oldukça küçük etki büyüklüklerine işaret etmektedir. Örneğin sığınmacıların en yoğun olduğu TR62, TR63, TRC1, TRC2 ve TRC3 bölgelerini ele alalım. 14 ilin yer aldığı bu bölgelerdeki toplam erkek kayıtlı istihdam 2015 yılında 1.753.175 kişidir. Buna göre bu bölgedeki sığınmacı oranı yüzde 10 arttığında, ki 2015 yılında Türkiye'deki sığınmacı oranı yüzde 2,4'tür, erkeklerin kayıtlı sektördeki istihdamlarının 7 bin kişi azalmasını bekleriz.

Altındağ, Bakış ve Rozo (2020) erkeklerin toplam saatlik ücretlerinde anlamlı bir artış, kadınların saatlik ücretlerinde ise herhangi bir etki bulamamışlardır. Ancak hem kadınların hem de erkeklerin çalışma saatlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir artış tespit etmişlerdir. Çalışmada kayıtlı ve kayıt dışı emek piyasalarındaki ücretlerin tahminlere ise ayrı ayrı yer verilmemiştir.

6.7 Öztekin (2021)

Ele aldığımız diğerk bir çalışma ise Öztekin (2021) çalışmasıdır. Diğerk çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada yerlilere ve Suriyeli oranlarına ait çeyrek yıllık (üç aylık) verilerden yararlanılmıştır. İlk olarak 2005-2017 yıllarının ele alındığı çalışmada 2012 yılı müdahale yılı olarak ele alınmıştır ve farkların farkı tahminlerine yer verilmiştir. Bu çalışmada hem ikili müdahale değışkeninin yer aldığı standart farkların farkı tahminlerinin hem de sürekli müdahale değışkeni kullanılan TWFE tahminlerinin yapıldığı ifade edilmektedir. Fakat makalede sunulan model TWFE modelidir. İkili müdahale farkların farkı modeli açık bir şekilde ifade edilmemiş fakat kullanılan müdahale ve kontrol bölgelerinden bahsedilmiştir. Bu konuda yeterince bir netlik olmadığı için çalışmadaki tablolarda yer alan “DID+IV” tahminleri TWFE-IV tahminleri olarak, “2SLS” tahminleri de IV tahminleri olarak alınmıştır.

Çalışmayı farklı kılan diğerk bir husus ise TWFE-IV tahminlerinde için iki adet araç değışken kullanılmasıdır. Bunlardan ilki mültecilerin kampların kurulduğu bölgelere yönelerek yer seçimi konusunda içsellik oluşturacağı düşünülerek ele alınan kamp nüfusu, diğerk ise Del Carpio ve Wagner (2015) ve Aksu vd. (2022) tarafından da kullanılan, Türkiye’deki 26 İBBS-2 bölgesi ile Suriye’deki 13 il arasındaki seyahat mesafesidir. Bu araç kullanılarak elde edilen sonuçlara göre, toplam kayıt dışı istihdamdaki ve kayıt dışı istihdamda yer alan yerli kadınlar üzerindeki tahminler anlamlı değışken, kayıt dışı ve kayıtlı istihdamda yer alan yerli erkekler ile kayıtlı istihdamda yer alan yerli kadınlar üzerindeki tahminler anlamlıdır. Saatlik ücretler üzerinde ise hem kadınlar hem de erkekler için bir değışiklik yoktur.

6.8 Aracı, Demirci ve Kırdar (2022)

Ele aldığımız diğerk bir çalışma olan Aracı vd. (2022) 2004-2015 dönemi için sığınmacıların etkisini Sentetik Kontrol Metodu (Synthetic Control Method, SCM) kullanarak tahmin etmişlerdir.⁵ Bu yöntemin farkların farkı yönteminden ayrıldığı nokta kontrol grubunun farklı bölgelerin farklı özellikleri kullanılarak sentetik olarak

⁵ Sentetik Kontrol Metodu hakkında detaylı açıklamalar için Abadie ve diğerklerine (2010) bakılabilir.

oluşturulmasıdır. Yazarlar önce sentetik kontrol bölgeleri oluşturmuş ve bu bölgeler için çıktı değişkeninin değerlerini tahmin etmiş, daha sonra ise müdahale etkisinin tahmin edileceği TWFE-IV modelini Aksu vd. (2022) ile aynı araç değişkeni kullanarak tahmin etmişlerdir.

Bu çalışmanın diğer çalışmalardan bir farkı da sığınmacıların etkisinin bölgelerin gelişmişlik düzeylerine ne derece bağlı olduğunu araştırmasıdır. Gelişmişlik düzeyi arttıkça eğitim düzeyi, iş gücüne katılım oranı ve kayıtlı istihdam oranı artacağı için mültecilerin yerliler ile ikame derecesini etkileyebilecektir. Bu açıdan sığınmacıların etkisinin gelişmişlik düzeylerine göre farklılaşması olası bir durumdur.

Aracı ve diğerlerinin sentetik kontrol metodu haricinde Aksu vd. (2022) ile neredeyse aynı olan modelden tahmin ettiği katsayılar bakıldığında çok daha küçük etki büyüklükleri ile karşılaşılıyor. Erkeklerin işsizlik ve işgücüne katılımında herhangi bir etki tespit edilemezken, kayıtlı ve kayıt dışı sektör istihdamlarında istatistiksel olarak anlamlı etkiler tahmin edilmiştir. Sığınmacı oranını, diğer çalışmaların aksine, $[0,100]$ aralığında değişen bir sürekli değişken ile ifade ettikleri modelden elde edilen tahminlere göre sığınmacıların oranı yüzde 1 arttığında erkeklerin kayıtlı istihdamında 0,0077 puan artış, kayıt dışı sektördeki istihdamlarında ise 0,0057 azalma meydana gelmektedir. Kadınlar için yapılan tahminler de benzer değerlerdedir.

Aracı ve diğerleri sığınmacıların ücretler üzerindeki etkisini kayıtlı ve kayıt dışı çalışanlar için ayrı ayrı tahmin etmişlerdir. Kayıt dışında çalışan hem erkekler hem de kadınların reel ücretlerinde Suriyeli sığınmacıların yüzde 1-2 civarında anlamlı bir negatif etkisini tespit etmişlerdir.

6.9 Bağır (2018)

Bağır (2018) Suriyeli sığınmacıların geri dönme ihtimallerinin zayıflaması sonucu ilk geldikleri illerden Türkiye'nin farklı illerine daha kalıcı şekilde yerleşmek üzere göç ettikleri gerçeğinden hareketle, sığınmacıların etkisini “birincil göç” ve “ikincil göç” analizi olarak iki farklı tasarım ile ele almıştır. Yazarın birincil göç olarak tanımladığı analiz sığınmacıların ilk gelişlerini tamamen dışsal kabul edip farkların farkı tahminleri yapmaktadır. Bu tahminler sadece ilk göç alan ve sığınmacı oranı yüksek sınır bölgeleridir. Bölgeleri ifade ederken yazarın kullandığı sınıflama ve ifadeler net

değildir. Bununla birlikte Hanehalkı İşgücü Anketlerinde il tanımlaması olmadığı ve yazarın bölgelerden bahsederken “Hatay, Gaziantep ve Şanlıurfa” şeklinde belirtmesinden, bu illerin İBBS-2 bölgelerindeki büyük olduğu ve bölgelerin TR63, TRC1 ve TRC2 bölgeleri olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca yazarın kullandığı kodlama da TÜİK tarafından kullanılan İBBS-2 kodları ile uyuşmamaktadır.

İkincil göç analizi ise sığınmacıların ülkenin diğer bölgelerine yaptıkların göçün dışsal olmadıkları varsayımından hareketle araç Card (2009) tarafından önerilen bir değişken tahminleri yapmaktadır. Bu tahminler ise ülkenin birincil göç analizinde müdahale bölgesi olmayan diğer illerini kapsamaktadır.

Bağır’ın (2018) diğer çalışmalardan önemli farklarının altını çizmekte fayda görüyoruz. Öncelikle yazarın analiz için aldığı müdahale dönemini diğer çalışmalardan farklı olarak 2012 yılından başlatmaktadır. Bu seçimi sığınmacıların 2013 yılına kadar önemli bir kısmının barınma merkezlerinde kaldıkları ve işgücü piyasasına yeterince nüfuz etme şanslarının olmadığı şeklinde açıklamaktadır. Bu nedenle bütün analizlerinde 2012-2015 dönemini kullanmakta ve 2012 yılın müdahale öncesi dönem olarak kabul edilmektedir.

Çalışmanın ilgili literatürden farklılaşan diğer bir yanı ise araç değişken tahminlerinden TWFE spesifikasyonu yerine standart farkların farkı regresyon modelini kullanması ve müdahale değişkenini ikili değil sürekli değişken olarak modele dahil etmesidir. Bunun sebebi yazarın bütün bölgeler için müdahalenin tek bir dönemde, 2013 yılında gerçekleştiğini varsaymasıdır. TWFE ise her bölgenin farklı zamanlarda müdahaleye maruz kalmasına izin vermektedir.

Kayıt dışı ve kayıtlı istihdam için ayrı ayrı tahmin yapmayan Bağır (2018), birincil göçü temel aldığı analizde Hatay, Gaziantep ve Şanlıurfa illerini kapsayan İBBS-2 bölgelerini müdahale, Denizli, Manisa ve Ankara illerini kapsayan TR32, TR33 ve TR51 kodlu İBBS-2 bölgelerini ise kontrol bölgeleri olarak belirlemiştir. Müdahale bölgesi olarak seçilen illerin literatürdeki diğer çalışmalara göre çok sınırlı bir bölgeyi kapsadığı görülmektedir. Birincil göç analizinden elde edilen tahminler kontrol bölgelerine göre müdahale bölgelerindeki istihdamın erkeklerde 3,4 yüzde puan, kadınlarda ise 4,2 yüzde puan azaldığını söylemektedir.

Birincil göç bölgeleri dışında kalan illerdeki sığınmacı etkisini ele alan ikincil göç analizinden elde edilen tahminler ise erkeklerde veya kadınlarda herhangi bir istihdam etkisinin bulunmadığını söylemektedir. Her ne kadar Bağır (2018) çalışmasında ana sektörler, eğitim, yaş ve firma büyüklüğü gibi alt kırılımlarda istihdama ilişkin tahminler yapılmışsa da işgücüne katılım ve işsizlik çıktılarına ilişkin tahminler olmadığı için istihdama ilişkin tahminleri daha detaylı yorumlamak mümkün olamamıştır.

Bağır (2018) birincil göç bölgeleri olarak belirlenen TR63, TRC1 ve TRC2 bölgelerinde kontrol bölgelerine göre erkeklerin ücretlerinde müdahale parametresini 0,0142 kadınlarda ise 0,0084 olarak tahmin etmiştir. Bunları sığınmacı/nüfus oranındaki yüzde 1 artışın erkeklerin ücretlerinde yüzde 1,4, kadınların ücretlerinde ise yüzde 0,8 azalmaya yol açtığı şeklinde yorumlamıştır.

BÖLÜM VII. İSTİHDAM TAHMİNLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmamıza ait ana kısmı oluşturan tahminlerdeki farklılığa değineceğimiz bu kısımda ele alacağımız orijinal tahminlere Tablo 7’de yer verilmiştir. Tahmin edilen parametreleri karşılaştırabilmek ve araştırma tasarımıından kaynaklı olası farklılıkları görebilmek adına çalışmalara ait kayıt dışı istihdam, kayıtlı istihdam ve cinsiyet bazlı alt gruplara ait istihdam tahminlerine Tablo 7’ de ayrıntılı şekilde değinilmiştir.

Tablo 7. Kayıt Dışı ve Kayıtlı İstihdam Tahminleri

	Yöntem	Çalışma Yılları	Toplam dışı İstihdam	Kayıt	Erkek Kayıt Dışı İstihdam	Kadın Kayıt dışı İstihdam	Toplam Kayıtlı İstihdam	Erkek Kayıtlı İstihdam	Kadın Kayıtlı İstihdam
Cerioğlu vd. (2017)	DID	2010-2011 & 2012-2013	-0,0223*** (0,0028)		-0,019*** (0,0044)	-0,026*** (0,0034)	0,0043** (0,0022)	0,0089** (0,0039)	-0,0004 (0,0019)
Ticaret hacmi dahil edilmediğinde			-0,0226*** (0,0028)				0,0046** (0,0022)		
Tümen (2016)	DID	2010-2011 & 2012-2013	-0,0226*** (0,0028)				0,0046** (0,0022)		
Bağır (2018)	DID	2012-2015	-0,034*** (Erkek, kayıtlı+kayıt dışı) -0,042*** (Kadın, kayıtlı+kayıt dışı)						
	DID-IV	2012-2015	0,0000187 (Erkek, kayıtlı+kayıt dışı) 0,000685 (Kadın, kayıtlı+kayıt dışı)						
Suzuki vd. (2019)	DID	2010-2011 & 2012-2013	-0,025*** (0,0029)		-0,020*** (0,0045)	-0,029*** (0,0036)	-0,025*** (0,0029)	-0,02*** (0,0045)	-0,029*** (0,0036)
		2010-2011 & 2012-2015	-0,039*** (0,0024)		-0,029*** (0,0038)	-0,049*** (0,0030)	0,008*** (0,0020)	0,015*** (0,0035)	0,000
		2010-2011 & 2014-2015	-0,051*** (0,0027)		-0,037*** (0,0043)	-0,066*** (0,0034)	-0,051*** (0,0027)	-0,037*** (0,0043)	-0,066*** (0,0034)
Aracı, Demirci ve Kırdar (2022)	TWFE	2004-2015			-0,0057*** (0,002)	-0,005 (0,004)	-	0,0077*** (0,001)	0,001 (0,002)
Gelişmişlik endeksi ile					-0,0005 (0,002)	-0,0092 (0,006)	-	0,0074*** (0,002)	0,0124*** (0,004)
Carpio ve Wagner (2015)	TWFE-IV	2011&2014	- 0,615** (0,254)		-0,512* (0,284)	-0,71*** (0,248)	0,294** (0,127)	0,585** (0,234)	0,021 (0,106)
Altındağ, Bakış ve Rozo (2020)	TWFE-IV	2005-2016	-		-0,004*** (0,001)	0,001 (0,001)	-	0,000 (0,001)	-0,003*** (0,001)
Aksu, Erzan ve Kırdar (2022)	TWFE-IV	2004-2015	-		-0,620** (0,027)	-0,460 (0,443)	-	0,663* (0,071)	-0,234* (0,080)
Öztek (2021)	TWFE-IV	2012&2017	-0,249 (0,181)		-0,458** (0,182)	-0,051 (0,209)	0,109* (0,059)	0,33*** (0,128)	-0,107*** (0,032)

Not: DID (ikili müdahale değişkeni), TWFE -IV (çift yönlü sabit etkiler modeli- araç değişkeni), DID+IV (ikili müdahale değişkeni + araç değişkeni)

Tablo 7’de yer alan ve sığınmacıların yüzde 1 artışı karşısında yerlilerin toplam istihdamında meydana gelen değişimi belirten tahminler, Şekil 1, 2, 3, 4, 5 ve 6’da nokta tahmini olarak ifade edilmiştir. Yeşil renk ile belirttiğimiz tahminler anlamlı bulguları ifade ederken, kırmızı renk ile belirttiklerimiz anlamlı olmayan (sıfırdan farksız) bulgulara işaret etmektedir.

7.1. Farkların Farkı Tahminlerinin Karşılaştırılması

Burada “farkların farkı” (DID) tahmini olarak adlandırdığımız tasarımın farkların farkı yönteminin temel varsayımlarına ilaveten yaptıkları varsayımlar şunlardır:

- Müdahale (mülteci akımının başlaması) bütün bölgelerde aynı yıl gerçekleşmiştir.
- Kontrol bölgeleri hiç müdahaleye maruz kalmamıştır.
- Müdahale ikili (binary) şekilde müdahale var (1) ve müdahale yok (0) değerlerini almaktadır.

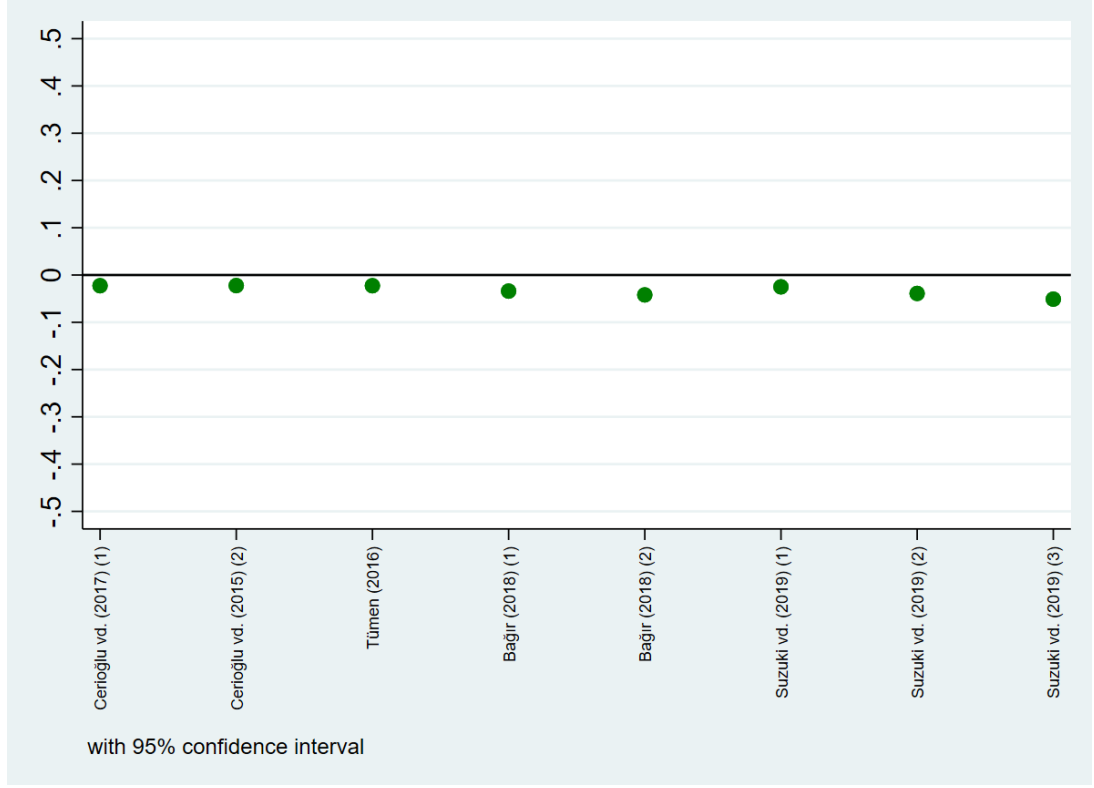
Dolayısıyla tahmin edilen katsayılar müdahale bölgelerinin müdahale sonrasında kontrol bölgelerine kıyasla “ortalama” müdahale etkisini ifade etmektedir.

7.1.1 Toplam İstihdam

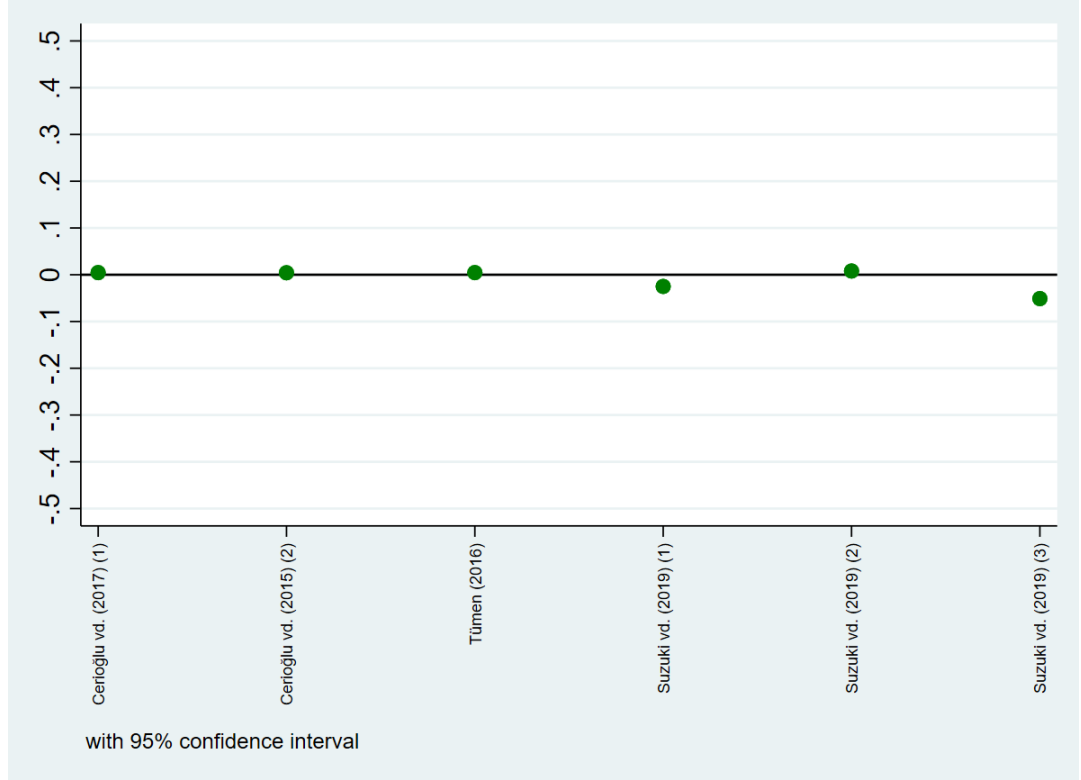
Ele aldığımız çalışmalar genel olarak istihdam tahminlerini kadın ve erkeklere ait ayrı tahminler olarak ele almıştır. Bütün yerlilere yönelik istihdam tahminlerine yalnızca dört çalışmada yer verilmiştir. Şekil 1 ve 2’de bu çalışmalara ait toplam kayıt dışı ve kayıtlı istihdamda tespit edilen nokta tahminleri yer almaktadır. Bu şekillerde toplam kayıt dışı ve kayıtlı istihdam tahminlerine ait tüm çalışmalara yer verilmiştir.

Ceritoğlu vd. (2017), Tümen (2016), Suzuki vd. (2019) ve Bağır’ın (2018) birincil göç tahminleri yerlilerin toplam kayıt dışı ve kayıtlı istihdamındaki istatistiksel olarak anlamlı tahminleri ile dikkat çekmektedir. Bu çalışmaların ortak yönü aynı yöntemi kullanmalarının yanı sıra yerlilere yönelik aynı veri setinden de faydalanmış olmalarıdır. Bu çalışmalarda mülteci oranındaki yüzde artışın yerlilerin toplam kayıt

dışı istihdamını azalttığı yönünde tahminler elde edilmiştir. Toplam kayıtlı istihdamdaki tahminler ise Şekil 2’de de görüldüğü gibi birbirinden farklıdır.

Şekil 1. Toplam Kayıt Dışı İstihdam Çıktılarına Ait Nokta Tahminleri

Şekil 2. Toplam Kayıtlı İstihdam Çıktılarına Ait Nokta Tahminleri

Bu konuda ele alınan ilk çalışmalardan olan Ceritoğlu vd. çalışmasında iki tahmine yer verilmiştir. 1 numaralı tahmin Suriye’deki savaşın Türkiye’nin sınır bölgelerindeki ticareti etkileyeceği düşünülerek net ticaret dengesinin modele dahil edilmesiyle elde edilen etkiyi ifade ederken, 2 numaralı tahmin ticaret değişkenine yer verilmeyen etkiyi belirtmektedir. Katsayılar arasında bir farklılık olmadığı görülmektedir. Tümen çalışması ise Ceritoğlu vd. ile aynı istihdam tahminlerine sahiptir. Suzuki vd. çalışmasında yer verdiğimiz üç tahmin ise daha önce de belirttiğimiz üzere farklı yıllar için ele alınan etkileri ortaya koymaktadır. Yer verdiğimiz şekillerde kontrol yılı sabit kalmak kaydıyla müdahale yıllarının sırasıyla 2012-2013, 2012-2015 ve 2014-2015 olarak ele alındığı tahminler yer almaktadır.

Tümen (2016), Ceritoğlu vd. (2017) ve Suzuki vd. (2019) çalışmalarında 2012-2013 zaman dilimi ortak olarak, müdahale yılı olarak yer almaktadır. Bu zaman dilimi için Ceritoğlu vd. ve Tümen çalışmalarına ait tüm tahminler aynıdır. Toplam kayıt dışı istihdamda 2012-2013 yıllarına ait tahminler sığınmacı akını ile yerlilerin toplam kayıt dışı istihdamda 2,2 yüzde puanlık bir azalma, toplam kayıtlı istihdamda ise 0,4 yüzde puanlık bir artış gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Kayıt dışı istihdamda meydana

gelen azalmaların 0,4 yüzde puanlık kısmı kayıtlı istihdamdaki artışlar ile açıklanabilse de 1,8 yüzde puanlık bir kayıt dışı istihdam kaybı söz konusudur.

Bu istihdam kaybı için Ceritoğlu vd. çalışmasında Tablo 6 ve Tablo 7’de yer verilen iş gücüne katılım ve işsizlik tahminlerine de bakacağız. Tablo 6’da yer alan iş gücüne katılım tahminlerine göre kayıtlı istihdamdaki artış ile giderilemeyen 1,8 yüzde puanlık istihdam kaybının 1 puanlık kısmının iş gücüne katılımdaki azalmalar ile açıklanabileceğini görüyoruz. Yani istihdam kaybı yaşayan yerlilerin 1 yüzde puanlık kısmı iş gücünden çekilmiştir. Kalan 0,8 yüzde puanlık kısmı ise Tablo 7’de yer verilen işsizlikteki 0,7 puanlık artış ile uyumludur.

Toplam kayıt dışı istihdamdaki bu azalma özellikle, çalışmada düşük eğitim grubu olarak tanımlanan lise mezuniyetine sahip olmayan grup üzerinde belirgindir. Hangi yaş grubu üzerinde daha belirgin olduğuna baktığımızda ise 15-64 yaş arası hemen hemen tüm yaş grupları üzerinde belirgin olduğunu söyleyebiliriz. Ancak kayıt dışı istihdamdaki azalmaların kayıtlı istihdamdaki artışlar ile giderildiği yaş grupları 35-44 ve 55-64 yaş aralıklarıdır. 15-34 yaş grubu için işsizlikteki artışlar belirginken, 25-34 yaş aralığı için işgücüne katılımdaki azalmalar daha fazladır.

Tümen çalışmasına ait tahminler Ceritoğlu vd. çalışması ile aynıdır ve katsayılar benzer şekilde tutarlıdır. Suzuki vd. çalışmasında ise 2012-2013 müdahale yıllarına ait toplam kayıt dışı istihdam tahminleri Ceritoğlu vd. tahminleri ile aynı olsa da toplam kayıtlı istihdamdaki katsayılarla tespit ettiğimiz bazı tutarsızlıklar iki çalışmayı birbirinden farklılaştırmaktadır.

Suzuki vd. çalışmasına göre 2012-2013 müdahale yılları müdahale bölgelerinde toplam kayıt dışı istihdamdaki 2,5 yüzde puanlık azalma karşısında, yerlilerin toplam kayıtlı istihdamında da 2,5 yüzde puanlık bir azalma gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu tahminlere göre yerlilerin toplam istihdamında 5 yüzde puanlık bir azalma mevcuttur. Bu azalmanın tutarlılığı için işsizlik ve işgücüne katılım tahminleri ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Suzuki vd (2019) yer verilen Tablo 10 ve Tablo 11 tahminlerine baktığımızda işsizlikte 0,9 yüzde puanlık artış ve iş gücüne katılımda 1,2 yüzde puanlık azalma gerçekleştiğini görüyoruz. Bu işsizlik ve işgücüne katılıma dair katsayılar 0,009 ve 0,012 olarak tahmin edilmiştir ve toplam istihdamdaki azalmanın yalnızca 2,1 yüzde puanlık kısmını açıklamaktadır. 5 yüzde puanlık toplam istihdam

kaybından kalan 2,9 yüzde puanlık azalmanın kaynağı ise bu tahminler ile açıklanamamaktadır.

Suzuki ve diğerlerine ait 2012-2015 tahminlerine göre ise toplam kayıt dışı istihdamda 3,9 yüzde puanlık bir azalma gerçekleşirken kayıtlı istihdamda 0,8 yüzde puanlık bir artış gerçekleşmiştir. Bu tahminlerin gerçek mülteci etkisini gösterdiği varsayılırsa kayıtlı sektör istihdamında, iş gücüne katılımda ve/veya işsizlikte değişimler gerçekleşmesi beklenir. Kayıt dışı istihdamdan ayrılan bu kişiler ya kayıtlı istihdama geçecek ya işsiz kalacak ya da iş gücünden çekilecektir. Çalışmaya ait Tablo 5 ve Tablo 6 tahminlerine baktığımızda iş gücüne katılımda 1,5 yüzde puanlık azalma ve işsizlikte 1,6 yüzde puanlık bir artış gerçekleştiğini görüyoruz. Bu durumda kayıt dışı istihdamda gerçekleşen 3,9 yüzde puanlık azalmanın 0,8 yüzde puanlık kısmı kayıtlı istihdamdaki artışlar ile giderilirken kalan 3,1 puanlık azalmanın 1,6 yüzde puanı işsizlikteki artış ve 1,2 yüzde puanı iş gücüne katılımdaki azalmalar ile açıklanabilir. Dolayısıyla 2012-2015 yıllarına ait tahminlerin 2012-2013'ün aksine birbiri ile tutarlı katsayılar ortaya koyduğu görülmektedir.

Aynı çalışmaya ait ele alınan diğer bir müdahale yılı olan 2014-2015 tahminlerinde ise 2012-2013 yıllarına benzer şekilde yerlilerin hem toplam kayıt dışı hem toplam kayıtlı istihdamında anlamlı ve negatif katsayıların olduğunu görüyoruz. Çalışmada yer alan Tablo 9 ve Tablo 12 tahminlerine göre katsayılar her ki istihdam grubu için de -0,051 şeklindedir. Hem kayıt dışı hem kayıtlı istihdamda tespit edilen 5 yüzde puanlık bu azalmalar yerlilerin toplam istihdamında 10 yüzde puanlık bir artış meydana getirecektir. Söz konusu çalışmadaki Tablo 10 ve Tablo 11 bu azalmaların iş gücüne katılım ve işsizlik tahminleri ile tutarlı olmadığını göstermektedir. İşsizlikte 2,3 yüzde puanlık artış gerçekleşirken iş gücüne katılımda 1,8 yüzde puanlık bir azalma gerçekleştiği görülmektedir. Bu katsayılar toplam istihdam kaybının tam olarak açıklayamamaktadır.

Benzer bir araştırma tasarımı kullanan diğer bir çalışma ise Bağır (2018) makalesidir. Bağır'ın (2018) diğerlerinden ayrılan tarafı kullandığı kontrol ve müdahale bölgelerinin Ceritoğlu vd. (2017), Tümen (2016) ve Suzuki vd. (2019) çalışmalarından daha sınırlı olmasıdır. Bağır TR62 ve TRC3 bölgelerini dahil etmemiştir. "Birincil göç

analizi” olarak ifade ettiği tahminlerde Bağır 2012 yılını, diğerlerinin aksine “müdahale öncesi dönem” olarak almıştır.

Bağır’ın tahmin ettiği etki büyüklükleri genel olarak diğer DID tahminlerine yakındır. Örneğin erkeklerin toplam istihdamında 3,4 yüzde puan, kadınlarda ise 4,2 yüzde puan azaldığını tahmin etmiştir. Bağır, çalışmasında sınırlı bir grup işgücü çıktısına ait tahminler yaptığı için elde ettiği etki büyüklüklerini işgücüne dair diğer gruplardaki değişimler ile kıyaslamak mümkün değildir.

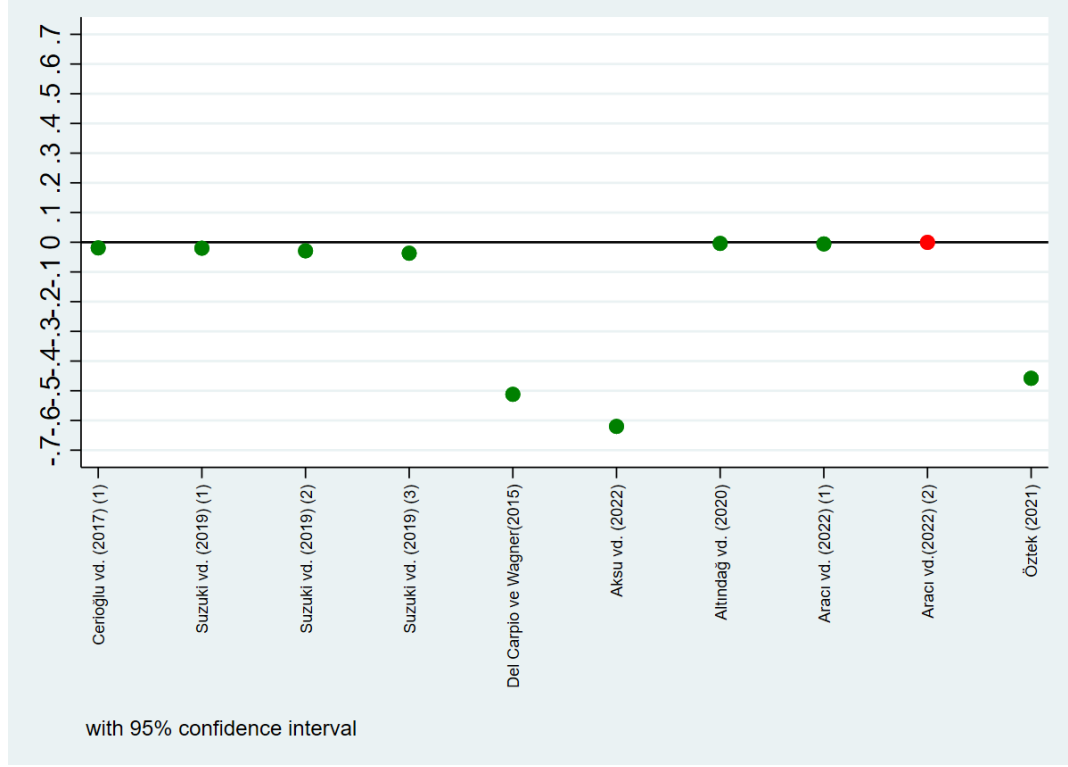
7.1.2 Kayıt Dışı ve Kayıtlı İstihdam Tahminlerinin Karşılaştırılması -Erkekler ve Kadınlar

Suriyeli mültecilerin hemen hepsinin kayıt dışı çalıştığı gerçeğinden hareketle istihdama ilişkin etkilerinin kayıtlı ve kayıt dışı sektörlerle göre ayrı ayrı analiz edilmesi önemlidir. Şekil 3 ve Şekil 4 erkeklere yönelik kayıt dışı ve kayıtlı istihdam tahminlerine yer verirken, Şekil 5 ve Şekil 6 kadınlara yönelik kayıt dışı ve kayıtlı istihdam tahminlerine yer vermektedir.

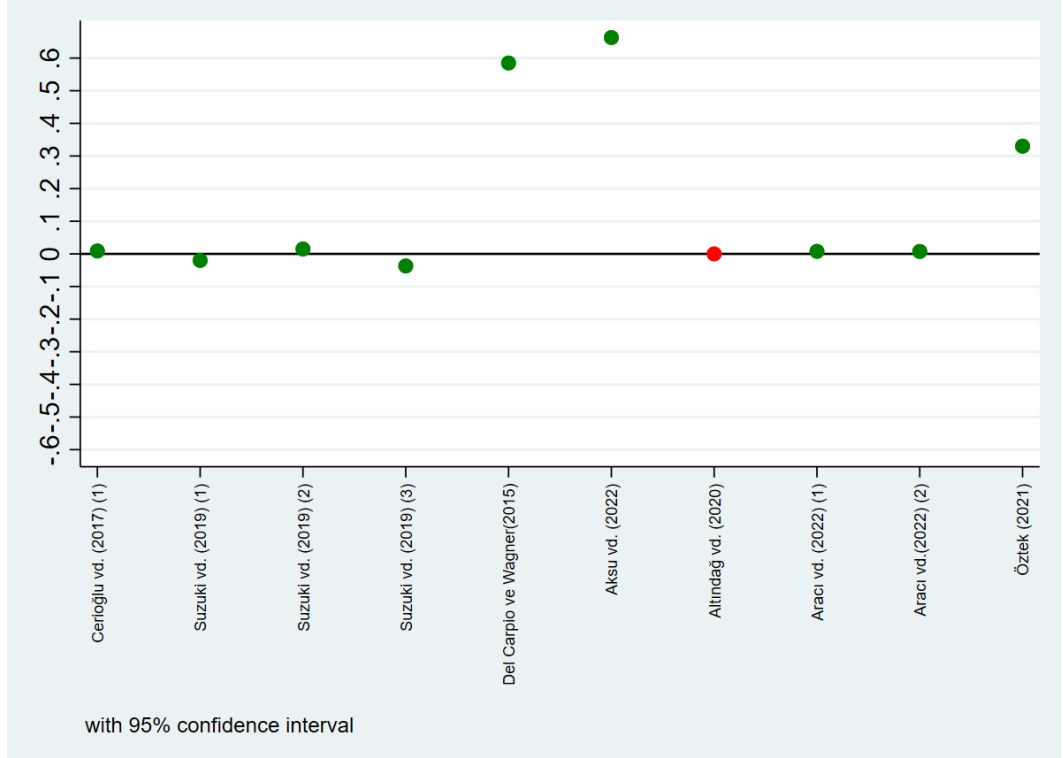
Yerlilerin toplam kayıt dışı istihdamına yönelik anlamlı katsayılara ulaşan Ceritoğlu vd. çalışmasında yer alan diğer tahminlere baktığımızda kayıt dışı istihdam, kayıtlı istihdam, iş gücüne katılım ve işsizlik tahminlerine yönelik bütün katsayıların anlamlı olduğu görölmektedir (Ceritoğlu vd., 2017, Tablo 5, 6, 7, 8). Bu tahminlere göre sığınmacı akınından sonra yerli erkeklerin kayıt dışı istihdamında 1,9 yüzde puanlık bir azalma meydana gelmiştir. Çalışmada kayıt dışı istihdamdaki bu azalmaların hangi işçilik türünden kaynakladığına yönelik bir tahmine yer verilmemiştir. Yalnızca kayıt dışı istihdamdaki bu azalmalara karşılık iş gücüne katılım tahminlerinin sıfırdan farksız olduğu görölmektedir. Bu durumda kayıt dışı istihdamda yerinden edilen kişiler için iki ihtimal söz konusudur. Bu kişiler ya işsiz kalacak ya da istihdam türünü değiştirecektir.

Belirtilen çalışmada yer verilen Tablo 7 ve Tablo 8 tahminlerinde hem kayıtlı istihdam hem de işsizlik katsayılarının anlamlı olduğunu görüyoruz. Erkeklerin kayıtlı istihdamına yönelik katsayı 0,0089’dur ve bu yaklaşık 0,9 yüzde puanlık bir artışa tekabül etmektedir. Bu durumda erkeklerin kayıt dışı istihdamdaki 1,9 yüzde puanlık azalmanın 0,9 yüzde puanı kayıtlı istihdamdaki artış ile giderilmiştir. Kalan 1 yüzde

puanlık azalmanın kaynağı ise işsizlikte gerçekleşen 1,3 yüzde puanlık artış ile açıklanabilir. Dolayısıyla bu tahminlere göre sığınmacı oranındaki yüzde 1 artışa karşılık yerli erkeklerin kayıt dışı istihdamında nihai olarak 1 yüzde puanlık bir istihdam kaybı oluşmaktadır.

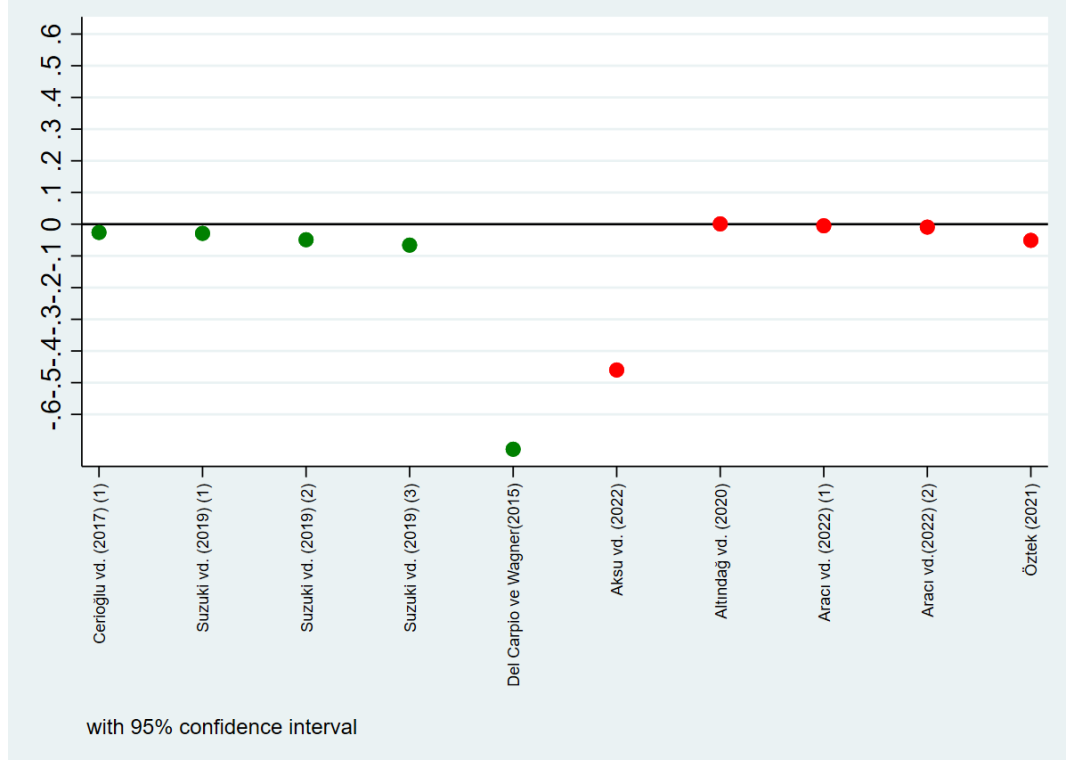
Şekil 3. Kayıt Dışı İstihdam Çıktılarına Ait Nokta Tahminleri- Erkekler

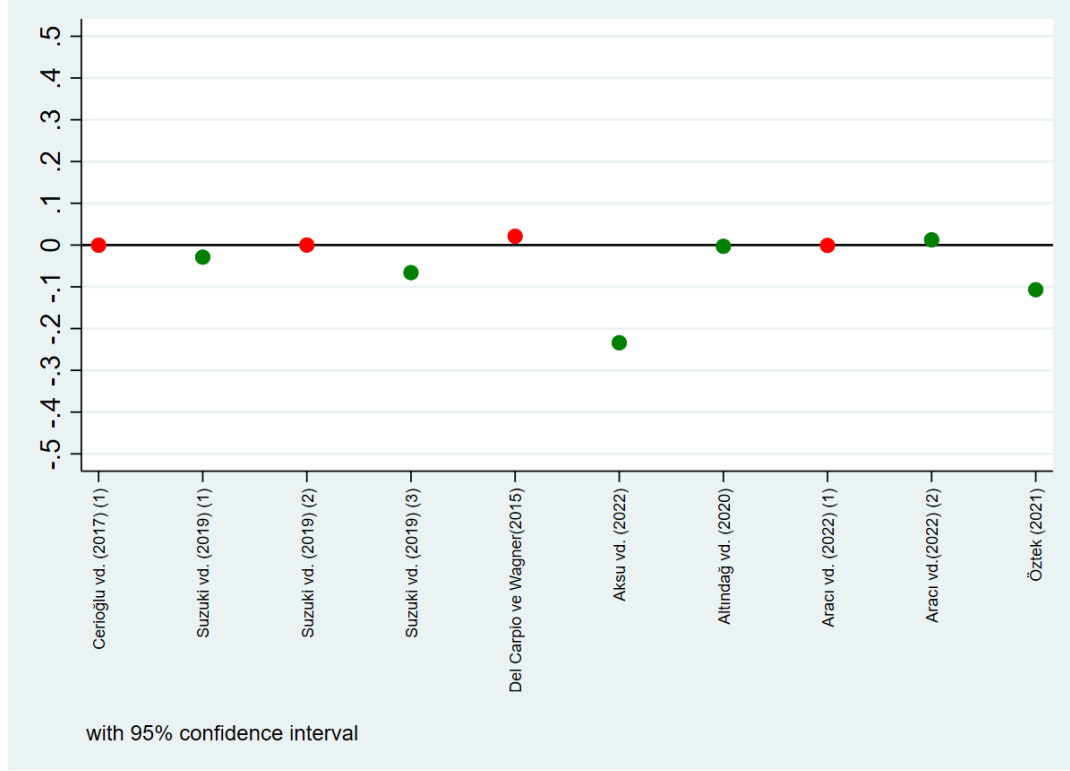
Şekil 4. Kayıtlı İstihdam Çalışmalarına Ait Nokta Tahminleri- Erkekler

Kadınların istihdam tahminlerinde ise sığınmacı akınından sonra yerli kadınların kayıt dışı istihdamında 2,6 yüzde puanlık bir azalma meydana geldiğini görüyoruz. Bu azalmayı temsil eden katsayı -0,026'dır. Ancak kayıt dışı istihdamdaki bu azalmaya karşılık kayıtlı istihdamda ya da işsizlikte herhangi bir değişim yoktur. Bu durumda kadınların kayıt dışı sektördeki istihdam kaybını açıklayabilecek tek ihtimal iş gücü piyasasından çekilmiş olmalarıdır. Bu tahminleri veren çalışmaya ait Tablo 6'ya baktığımızda gerçekten de iş gücüne katılımı 2,5 yüzde puanlık bir azalma gerçekleştiğini görüyoruz, katsayı ise -0,0257'dir. Kayıt dışı istihdam ve iş gücüne katılım tahminlerinin birbirini destekler nitelikte olması sığınmacı oranındaki yüzde 1 artış ile yerli kadınların kayıt dışı istihdamında 2,6 yüzde puanlık bir azalma meydana geldiğini ve bu azalmaların iş gücünden çekilmekle sonuçlandığını göstermektedir. Özetle Ceritoğlu vd. çalışması, Suriyeli sığınmacıların yerli erkeklerin kayıt dışı istihdamında 1 yüzde puanlık, yerli kadınların kayıt dışı istihdamında ise 2,6 yüzde puanlık bir istihdam kaybı ortaya çıkardığını göstermektedir. Bu tahminler toplam istihdama ait katsayılar ile de uyumludur.

Benzer yöntemin kullanıldığı diğer bir çalışma olarak ele aldığımız Suzuki vd. (2019) çalışmasına ait nokta tahminlerine de Şekil 3, 4, 5 ve 6’da yer verilmiştir. Bu tahminler de yine yıllara göre 2012-2013, 2012-2015 ve 2014-2015 sırasıyla incelenecektir.

Şekil 5. Kayıt dışı İstihdam Çıktılarına Ait Nokta Tahminleri- Kadınlar

Şekil 6. Kayıtlı İstihdam Çalışmalarına Ait Nokta Tahminleri- Kadınlar

2012-2013 müdahale yılları için yerlilerin toplam istihdamına yönelik katsayıların birbiri ile tutarlı olmadığını tespit etmiştik. Bu yıllar için yalnızca erkeklerin kayıt dışı istihdam tahminlerini incelediğimizde kayıt dışı ve kayıtlı istihdam, işsizlik ve iş gücüne katılımda değişim olduğuna yönelik tahminlerin olduğu görülmektedir. Belirtilen çalışmada yer verilen Tablo 9 ve Tablo 12 tahminlerine göre erkeklerin hem kayıt dışı hem de kayıtlı istihdamlarında 2 yüzde puanlık bir azalma söz konusudur ve katsayılar -0,02 şeklindedir. Bu durum erkeklerin toplam istihdamında 4 yüzde puanlık bir istihdam kaybı yaşandığına işaret etmektedir. Ancak iş gücüne katılım ve işsizlik tahminlerindeki katsayılar bu istihdam kaybını açıklayamamaktadır. Erkeklerin iş gücüne katılımında 0,8 yüzde puanlık bir artış söz konusudur fakat bu katsayı istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu durumda erkeklerin istihdam kaybını açıklayabilecek tek faktör işsizlikteki meydana gelecek artışlardır. İşsizlik tahminlerinde ise 1,7 yüzde puanlık bir artış gerçekleştiği görülmektedir ve katsayı 0,017'dir. Ancak bu artış erkek istihdamında ortaya çıkan 4 yüzde puanlık istihdam kaybını desteklememektedir.

Aynı yıllar için kadınlara yönelik tahminlere baktığımızda erkeklere benzer şekilde hem kayıt dışı hem kayıtlı istihdamda 2,9 yüzde puanlık istatistiksel olarak anlamlı bir azalmanın olduğunu görüyoruz. Bu tahminlere göre sığınmacı akınından sonra yerli kadınların istihdamında 5,8 yüzde puanlık bir azalma gerçekleştiği iddia edilmektedir. Ancak erkeklere benzer şekilde iş gücüne katılım ve işsizlik tahminleri bunu açıklayamamaktadır. Ancak iş gücüne katılım tahminlerine baktığımızda 3 yüzde puanlık bir azalma tahmin edildiği görülürken, işsizlikte bir değişim yoktur. Dolayısıyla kadın istihdamında 5,8 yüzde puanlık azalmanın yalnızca 3 yüzde puanlık kısmı iş gücüne katılımdaki azalma ile açıklanabilir. Kalan 2,8 yüzde puanlık azalmanın kaynağı önceki tahminlerde olduğu gibi yine açıklanmaya muhtaçtır.

2012-2015 müdahale yılları için erkek ve kadınların istihdamlarına ilişkin tahminlere baktığımızda ise yine istatistiksel olarak anlamlı olduklarını görüyoruz. Bu müdahale yıllarında sığınmacı sığınmacılar geldikten sonra yerli erkeklerin kayıt dışı istihdamındaki 2,9 yüzde puanlık azalma gerçekleşmiştir. Kayıtlı istihdam, iş gücüne katılım ve işsizlik tahminlerinden de bu gruplarda değişimlerin gerçekleştiği görülmektedir. Erkeklerin kayıtlı istihdamında 1,5 yüzde puanlık artış söz konusu iken bu artışı destekleyecek şekilde iş gücüne katılımlarında da 1,4 yüzde puanlık bir artış tespit edilmiştir. Bu durum kayıt dışı istihdamdaki 2,9 yüzde puanlık istihdam kaybının 1,5 yüzde puanlık kısmının kayıtlı istihdamdaki artışlar ile giderildiğini ifade etmektedir. Kalan 1,4 yüzde puanlık istihdam kaybı ise işsizlikte gerçekleşen 2,9 yüzde puanlık artış ile açıklanabilir. Bu da bu yıllara ait, erkeklerin kayıt dışı istihdam, kayıtlı istihdam, iş gücüne katılım ve işsizlik tahminlerinin tutarlı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla 2012-2015 yılları için yapılan tahminlerden sığınmacıların erkeklerin kayıt dışı istihdamında 1,4 puanlık bir istihdam kaybı yarattığı sonucu çıkmaktadır.

Kadınlara yönelik 2012-2015 tahminlerinde ise kayıt dışı istihdamda tespit edilen 4,9 yüzde puanlık azalmaya karşılık kayıtlı istihdamda herhangi bir değişim yoktur. Bu durumda kayıt dışı istihdamdaki azalmayı açıklayabilecek düzeyde iş gücüne katılımda azalma veya işsizlikte artış olmalıdır. İş gücüne katılım tahminlerine baktığımızda hemen hemen kayıt dışı istihdamdaki azalmaya karşılık gelecek düzeyde, 4,4 yüzde puanlık azalma olduğu görülmektedir. Bu durumda kadınların kayıt dışı istihdamındaki azalmaların neredeyse tamamının iş gücü piyasasından

çekilmekle sonuçlandığını söyleyebiliriz. Sonuç olarak 2012-2015 müdahale yılına göre sığınmacı girişinin kadınların kayıt dışı istihdamında 4,9 yüzde puanlık bir azalma meydana getirmiştir.

Aynı çalışmaya ait üçüncü bir müdahale yılı olarak ele alınan 2014-2015 tahminlere göre ise erkeklerin hem kayıt dışı hem kayıtlı istihdamında 3,7 yüzde puanlık bir azalma tahmin edildiği görülmektedir. Erkeklerin istihdamında gerçekleşen toplam 7,4 yüzde puanlık bu azalma aynı çalışmada ele alınan diğer müdahale yıllarına nazaran hayli büyüktür. Erkeklerin toplam istihdamındaki söz konusu azalmaya karşılık işsizlikte 3,8 puanlık iş gücüne katılımı ise 1,9 yüzde puanlık bir artış tahmin edilmiştir. Bu katsayılar doğrultusunda erkeklerin toplam istihdamındaki azalmanın 1,9 puanlık kısmının iş gücüne katılımındaki artışlar ile giderildiği görülse de kalan 5,5 puanlık azalma hala varlığını korumaktadır. İstihdamdaki azalmanın işsizlikteki artıştan daha fazla olduğu görülmektedir. Dolayısıyla toplam istihdam tahminlerde olduğu gibi bu tahminlerde de açıklanamayan 1,7 puanlık bir istihdam kaybı söz konusudur.

Aynı müdahale yılları için kadınlara yönelik istihdam tahminlerine baktığımızda ise hem kayıt dışı istihdamda hem kayıtlı istihdamda 6,6 yüzde puanlık bir azalma olduğunu görüyoruz. Toplam 13,2 puanlık bu azalmanın erkeklerin tahminlerine benzer şekilde işgücüne katılım ve işsizlik tahminleriyle tutarlı olmadığı görülmektedir. İş gücüne katılımı 5,6 yüzde puanlık bir azalma ve işsizlikte 0,8 yüzde puanlık bir artış vardır. Kadınların istihdamındaki 13,2 puanlık azalmanın 5,6 puanı iş gücüne katılımındaki ve 0,8 puanı işsizlikteki artışlar ile açıklanabilse de 6,8 yüzde puanlık istihdam kaybı bu katsayılar ile örtüşmemektedir. Bu yıllar için de erkeklerin tahminlerine benzer şekilde 6,8 yüzde puanlık kaynağı belli olmayan bir istihdam kaybı söz konusudur. 2014-2015 yılına ait toplam istihdam tahminlerindeki tutarsızlığın kadın istihdamındaki tahminlerde de devam ettiği görülmektedir.

7.1.3 Değerlendirme

Farkların farkı yönteminin kullanıldığı Tümen (2016), Ceritoğlu vd. (2017), Bağır (2018) ve Suzuki vd. (2019) çalışmalarına yönelik istihdam tahminlerini değerlendirdiğimizde istihdam tahminlerini işsizlik ve iş gücüne katılım tahminleri ile

birlikte ele aldığımızda, istihdama ilişkin bazı tahminlerin diğer işgücü çıktılarındaki değişimlere ilişkin tahminler ile uyumsuz olduğu görülmüştür. Bazı çalışmalar kendi içinde birbirleri ile tutarlı tahminler ortaya koyarken bazılarının birbirleri ile çelişen tahminler elde ettiği anlaşılmaktadır. Bir araştırmadaki tahminlerin birbirleri ile tutarlı olması tek başına bu tahminlerin gerçek müdahale etkisini gösterdiği anlamına gelmez. Bununla birlikte aynı model ve veri ile farklı çıktı değişkenleri için birbirleri ile çelişen tahminlerin elde edilmesi tahminlerin sığınmacıların gerçek etkisini ne derece yansıttığı hakkında soru işaretleri oluşturmaktadır.

İlk olarak müdahale yılları olarak 2012-2013 zaman dilimini ele alan Ceritoğlu vd. (2017) tahminlerini incelediğimizde toplam istihdam ile erkeklere ve kadınlara yönelik cinsiyet bazlı istihdam tahminlerinin birbirleri ile tutarlı olduğunu görüyoruz. Çalışmaya yönelik istihdam, işsizlik ve işgücüne katılım katsayılarını değerlendirerek elde ettiğimiz nihai sonuç sığınmacı girişinin yerlilerin toplam kayıt dışı istihdamında 1,8 yüzde puanlık bir azalma meydana getirdiğidir. Bu azalmanın 1 yüzde puanlık kısmı erkeklerin kayıt dışı istihdamındaki azalmadan kaynaklanırken 2,6 yüzde puanı kadınların kayıt dışı istihdamındaki azalmalardan kaynaklanmaktadır.

2012-2013, 2012-2015 ve 2014-2015 müdahale yıllarını ele alan ve Ceritoğlu vd. çalışması ile aynı müdahale yılını çalışmasına dahil eden Suzuki vd. çalışmasında ise tahminlerin Ceritoğlu vd. çalışmasından farklı olarak kendi içinde tutarlı olmadığını tespit edilmiştir. İstihdam, işgücüne katılım ve işsizlik katsayıları arasındaki uyumsuzluk bu sonuca varmamıza neden olmuştur. Suzuki vd. (2019) çalışmasından elde ettiğimiz tek tutarlı tahmin 2012-2015 yıllarına ait tahminlerdir. Bu yıllara ait tahminlere göre yerlilerin toplam kayıt dışı istihdamında 3,1 yüzde puanlık bir azalma tespit edilmiştir. Söz konusu azalmanın 1,4 yüzde puanı erkeklerin kayıt dışı istihdamındaki azalmadan, 4,9 yüzde puanı ise kadınların kayıt dışı istihdamındaki azalmadan kaynaklanmaktadır. Erkeklerin kayıt dışı istihdamındaki bu azalmalar işsizlik ile sonuçlanırken kadınlara yönelik azalma iş gücünden çekilmek ile sonuçlanmıştır.

Söz konusu azalmalar diğer bir alt kırılım olarak eğitim gruplarına göre incelendiğinde, erkeklerin istihdamındaki azalmalar özellikle çalışmalarda düşük eğitim grubu olarak tanımlanan lise mezunu olmayan grup üzerinde belirgin

kadınlara yönelik azalmaların ise hem lise mezunu olmayan hem lise mezunu olan grup için belirgin olduğu görülmektedir.

Farkların farkı tasarımını kullanan diğer bir çalışma ise Bağır (2018) makalesidir. Tümen (2016), Ceritoğlu vd. (2017) ve Suzuki vd. (2019) çalışmalarına benzer sonuçlar bulsa da işgücüne katılım ve işsizliğe ilişkin tahminler yapmadığı için katsayıların tutarlı bir hikâye önerip önermediği konusunda bir şey söylemek zordur.

Bağır (2018) çalışmasının Ceritoğlu vd. (2017) çalışmasından farklı sonuçlar vermesinin nedeni müdahale dönemi hakkında yaptıkları varsayım olabilir. Bu varsayımın gerçekçiliği tartışmalıdır. Suriyeli mültecilerin önemli bir kısmı özellikle ilk yıl barınma merkezlerinde kalmış olsalar da önemli bir kısmının aktif olarak işgücüne katıldığı tahmin edilmektedir. Ayrıca bu konuda elimizde güvenilir istatistiklerin olmadığına altının çizilmesi gerekir. Bu çalışma ile ilgili diğer bir husus da yazarın İçişleri Bakanlığından gizli veri aldığını ifade etmesidir. Bağır (2018) dışındaki çalışmaların tamamı kamuya açık veri setleri kullanmışlardır ve dolayısıyla bu çalışmalardaki analizlerin başkaları tarafından belirli bir ölçüde tekrarlanabilmesi mümkündür. Yazarın elde ettiği bu verilerin diğer çalışmaların kullandığı ve yine kamu kurumları tarafından yayımlanan sayılardan farklı olup olmadığı, farklı ise ne yönde farklılıklar gösterdiği belirtilmemiştir. Dolayısıyla analizlerin tekrarı edilmesi veya diğer çalışmalar ile sağlıklı bir şekilde karşılaştırılabilmesi mümkün değildir.

7.2 Araç Değişken Tahminlerinin Karşılaştırılması

Farkların farkı tasarımını kullanan çalışmalara yönelik önemli bir eleştiri, bu çalışmalarda müdahale bölgesi olarak ele alınan yüzde 2 ve üzeri sığınmacı oranına sahip bölgelerin Suriyeli sığınmacılara yönelik açılan barınma merkezlerini bulundurması dolayısıyla yerleşim yeri seçimine bağlı oluşabilecek “seçilim yanlılığı” probleminin göz ardı edilmesidir. Bu çalışmalarda mültecilerin Türkiye’ye gelişi “doğal deney” olarak ele alındığından, yani mültecilerin yer seçiminin rastgele ve dolayısıyla dışsal olduğu varsayıldığından, ortaya çıkabilecek seçilim yanlılığı için herhangi bir önlemden bahsedilmemiştir. Bununla birlikte özellikle ilk şokun üzerinden zaman geçtikte sığınmacıların ülke içinde hareket ettikleri bilinmektedir. Bu durum yukarıdaki varsayımın gerçekçiliği hakkında soru işaretleri oluşturabilir. Bu

seçilim yanlılığı problemi, mültecilerin gelişinin yerlilerin istihdamı üzerindeki etkisini gözlemlerken etkiyi olduğundan farklı gösterebilir. Söz konusu mülteci barınma merkezlerinin kurulduğu iller arasında ekonomik faaliyetlerin yoğun olduğ u Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay gibi iller de yer almaktadır. Bu illerde hem barınma merkezlerinin bulunması hem de ekonomik faaliyetlerin canlı olması mültecileri çeken bir etki oluşturacaktır. Bu faktörlerin göz önünde bulundurulmaması, literatürde “karıştı rıcı (confounding) değişkenler” olarak adlandırılan ve gözlemlenemeyip modele dahil edilmeyen bazı nedenlerin de tahminleri etkileyebileceği ve sonuçları sapırtılabileceğine işaret eder. Yani modele dahil edilmeyip atlanmış değişkenler seçilim yanlılığına bağlı olarak içsellik problemine neden olmaktadır (Becker, 2010).

Suriyelilerin Türkiye’ye gelişinin yukarıda belirttiğimiz sebepler nedeniyle mkemm el bir doğal deney olarak ele alınamayacağını, dolayısıyla hala potansiyel içsellik problemi barındırdığını düşünen araştırmacılar mülteci yoğunluğ undaki artış ile yerlilerin istihdamı arasındaki nedensel ilişkiyi araç değişken yaklaşımı ile ele almışlardır.

Araç değişken kullanan çalışmalar Bağır (2018) haricinde iki yönlü sabit etkiler (TWFE) modelini tercih etmişlerdir. Bu model bölgelerin farklı zamanlarda müdahaleye maruz kalmasına izin vermektedir. Aynı zamanda bütün araç değişken tahminlerinde müdahale değişkeni olarak mültecilerin bölge nüfusundaki oranlarını gösteren bir sürekli değişken kullanılmıştır. Dolayısıyla bu tasarım mülteci oranına göre müdahale etkisinin nasıl değişt iğini görmeye imkân tanımaktadır. TWFE ile araç değişken kullanılarak yapılan tahminleri kısaca TWFE-IV olarak isimlendireceğiz. Aşağıda ele alınan çalışmalarda kullanılan araç değişkenler birbirlerinden farklılaşabilmektedir. Fakat kullanılan araç değişkenin detaylı tanımından ziyade araç değişkenin güçlü bir araç değişken olup olmadığı tartışılmıştır.

Yukarıda ele aldığımız çalışmalardan Bağır (2018) farkların farkı yöntemini kullanan çalışmalardan bir miktar ayrılmaktadır. Yazar farklı bölgeler için farklı yöntemleri tercih ederek tahminler yapmıştır. Bu anlamda her iki grup çalışmaya da dahil edilebilir. Sınır bölgeleri dışında kalan bölgeleri için yaptığı tahminlerde araç değişken kullansa da model spesifikasyonu eş zamanlı müdahale varsaydığı için farkların farkı tahminleri arasında değerlendirilmiştir.

7.2.1 Toplam İstihdam

Yukarı bahsettiğimiz sığınmacıların yer seçimine dayalı seçim yanlılığına bağlı olarak araç değişken kullanımını tercih ederek TWFE-IV tahminleri yapan ve çalışmamıza dahil ettiğimiz, ayrıca ele alacağımız Bağır (2018) hariç 5 adet çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar Del Carpio ve Wagner (2015), Altındağ vd. (2020), Öztekin (2021) Aracı vd. (2022) ve Aksu vd. (2022) çalışmalarıdır. Bu çalışmaların hepsinde erkeklere ve kadınlara yönelik tahminler istihdam türüne bağlı olarak ayrı olarak ele alınmaktadır. Yalnızca Del Carpio ve Wagner ile Öztekin çalışmalarında toplam istihdam tahminlerine yer verilmiştir. Dolayısıyla bu kısımda yalnızca bu iki çalışma değerlendirmeye alınmıştır.

Bu çalışmalara ait toplam istihdam tahminleri Şekil 1 ve Şekil 2’de yer almaktadır. Bu tahminlere göre Del Carpio ve Wagner çalışmasında yerlilerin toplam istihdamında istatistiksel olarak anlamlı etkiler bulunurken Öztekin tahminleri sığınmacıların toplam istihdamına bir etkisinin olmadığını söylemektedir.

Uluslararası göç literatüründe de sıklıkla kullanılan araç değişken kullanımı özellikle mültecilerin yerleşim yerleri tercihlerini etkileyecek faktörlere karşı çalışmaların tutarlılığı açısından tercih edilmektedir. Her iki çalışmada da ortak olarak Suriye’deki 13 valilik ile Türkiye’deki 26 İBBS-2 bölgesi arasındaki seyahat mesafesine ve savaş öncesi Suriye illerinde yaşayan Suriyelilerin nüfus paylarına dayalı bir araç değişken kurgulanmıştır. Bu araç değişkenin tercih edilme nedeni Lübnan, Irak, Mısır, Ürdün gibi farklı ülkelere de yerleşen mültecilerin Türkiye’de özellikle kampların ya da çeşitli ekonomik faaliyetlerin bulunduğu sınıra yakın bölgeleri tercih etme ihtimallerine dayalıdır. İkinci bir neden ise Suriye sınırına yakın bölgelerdeki ekonomik şokların göz ardı edilmemesi içindir. Savaş nedeniyle Suriye sınırındaki Türkiye illerinde gerçekleşecek ekonomik şokların istihdam tahminlerini etkileyebileceği düşünülmüştür. Öztekin çalışmasında ise buna ek olarak Suriyelilere yönelik açılan barınma merkezlerindeki nüfus da araç değişken olarak ele alınmıştır.

İlk olarak Del Carpio ve Wagner çalışmasına ait toplam istihdam tahminlerine baktığımızda, “*Consistent with economic theory our IV estimates, which also control*

for distance from the Turkish-Syrian border, suggest large-scale displacement of natives in the informal sector. At the same time, consistent with occupational upgrading, there are increases in formal employment 57ort he Turkish” (Del Carpio ve Wagner, 2015, s.28) ifadesinin yer aldığını görüyoruz. Bu ifadeye göre yerlilerin toplam kayıt dışı istihdamında azalma, kayıtlı istihdamında ise artış tespit edildiği belirtilmektedir. Ancak söz konusu çalışmada Tablo 6 dip notunda yer alan “First-stage t-statistic or the instrument is between 3.6 and 4.0 for all categories of native” ifadesi model ile “zayıf araç değişken” olma olasılığı yüksek bir araç değişken kullanıldığına işaret etmektedir. Zayıf araç değişken sorunu kullanılan araç değişken ile içsel olduğu düşünülen açıklayıcı değişken arasındaki ilişkinin yeterince güçlü olmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Araç değişken kullanılarak elde edilen tahminler için en önemli etken kullanılan araç değişkenin temel varsayımları sağlayan güçlü bir araç değişken olmasıdır. Hangi aracın daha uygun olduğu ve dolayısıyla hangi tahminin daha güvenilir olduğu çalışmamız için önemlidir. Ancak kullanılan araç değişkenin model ile yüzde yüz uyumlu olduğunu söyleyebilmek istatistiksel olarak mümkün değildir. Ancak araç değişken ile bağımlı değişken olan yerlilerin istihdamındaki değişim arasında doğrudan bir ilişkinin olmaması ve araç değişken ile müdahale değişkeni arasındaki ilişkiyi veren F istatistik değerinin 10’un üzerinde gözlemlenmesi kullanılan aracın modele uygun olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Del Carpio ve Wagner çalışmasında ise kullanılan araç değişkene ait değerin 3,6 ila 4 arasında olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla belirtilen çalışma için kullanılan araç değişken model ile uyumlu olmadığından erkeklere ve kadınlara yönelik istihdam tahminlerinin güvenilirlikleri şüphelidir. Öztekin çalışmasında ise yerlilerin toplam istihdamında bir değişim gözlemlenmediği görülmektedir (Öztek, 2021, Appendix Tablo A1).

7.2.2 Kayıt Dışı ve Kayıtlı İstihdam Tahminlerinin Karşılaştırılması-Erkekler ve Kadınlar

Erkeklere ve kadınlara yönelik kayıt dışı ve kayıtlı istihdam tahminlerine toplam istihdam tahminlerinden farklı olarak TWFE-IV kullanan tüm çalışmalarda yer verilmiştir.

Yukarıda bahsettiğimiz seyahat mesafesine dayalı bir araç değişken kullanan Öztekin (2021), Aracı vd. (2022) ve Aksu vd. (2022) ile Suriye ile Türkiye arasındaki etnik bağlantılara dayalı bir araç değişken kullanan Altındağ vd. (2020) çalışmalarında araç değişkene yönelik F istatistik değerlerinin Del Carpio ve Wagner (2015) çalışmasından farklı olarak 10'un üzerinde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kullanılan aracın model ile uyumlu olması nedeniyle bu bölümde bu dört çalışmaya yer verilecektir.

İlk olarak yerlilerin toplam kayıt dışı ve kayıtlı istihdamlarına yönelik tahminlerin sıfır olduğu Öztekin (2021) çalışmasına ait cinsiyet bazlı tahminlere baktığımızda, erkeklerin kayıt dışı ve kayıtlı istihdamlarında anlamlı değişimler olduğu görülmektedir (Öztekin, 2021, Tablo 2). Çalışmada birden fazla yönteme ait tahmine yer verilmiş ancak değerlendirmeler araç değişken tahminini belirten 2SLS tahminleri üzerinden yapılmıştır. Biz de katsayıları değerlendirirken bu katsayıları baz alacağız ve bunları TWFE-IV ile göstereceğiz. Bu ve diğer TWFE-IV çalışmalarında elde edilen katsayı tahminleri yönelik katsayılar bir önceki bölümde değerlendirdiğimiz farkların farkı tahminlerine nazaran hayli büyüktür. Örneğin erkeklerin kayıt dışı istihdamına ilişkin katsayı -0,45'tir. Dolayısıyla sığınmacı oranındaki yüzde 1 artışın yerli erkeklerin kayıt dışı istihdamında 0,45 yüzde puanlık bir azaltma meydana getirdiği söylenebilir. Bunu Ceritoğlu vd. (2017) tahmini olan -0,019 ile karşılaştırsak en az iki katından büyük olduğunu görürüz. Müdahale bölgelerindeki mülteci oranını 2015 yılındaki yaklaşık ortalaması olan yüzde 10 kabul edersek müdahale bölgelerindeki yüzde 1'lik bir mülteci artışının istihdamda 0,19 yüzde puanlık bir azalmaya tekabül ettiği söylenebilir.

Kayıt dışı istihdamdaki bu istihdam kayıpları için üç seçenek söz konusudur. Kayıt dışı istihdamdan ayrılan bu kişiler ya işsiz kalmayı tercih edecek (bu durumda işsizlik tahminlerinde artış beklenir) ya iş gücünden çekilecek (iş gücüne katılım tahminlerinde azalma beklenir) ya da yer aldıkları istihdam türünü değiştireceklerdir. Çalışmada istihdama yönelik tahminler değerlendirilirken bu durum göz ardı edilerek yalnızca kayıt dışı ve kayıtlı istihdam tahminleri yorumlanmıştır (Öztekin, 2021, s. 23-24). İşsizlik tahminleri çalışmada yer almamakla birlikte, iş gücüne katılım tahminlerinde herhangi bir anlamlı etki yoktur. Bu durumda kayıt dışından ayrılan yerli erkekler için tek ihtimal istihdam türlerini değiştirmiş olmalarıdır.

Yorumlarımıza paralel olarak erkeklerin kayıtlı istihdam tahminlerinde kayıt dışı istihdamdaki azalmadan daha az olmakla birlikte 33 yüzde puanlık bir artış söz konusudur. Bu istihdam türündeki artışa yönelik katsayı 0,33' tür. Dolayısıyla kayıt dışı istihdamda meydana gelen 45 yüzde puanlık azalmanın 33 yüzde puanlık kısmının kayıtlı istihdamdaki artışlar ile giderildiğini görüyoruz. Ancak hala yerli erkeklerin kayıt dışı istihdamında 12 puanlık azalma söz konusudur. Bu tahminler sığınmacı oranındaki 10 kişiye karşılık 1,2 yerli erkeğe tekabül etmektedir. Bu azalmayı belirten toplam istihdam katsayısı -0,128 olarak mevcuttur, ancak istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu katsayılardan yola çıkarak erkeklerin kayıt dışı istihdamına yönelik tutarlı tahminlerin elde edildiğini söyleyebiliriz.

Kadınlara yönelik tahminlerde ise erkeklerden farklı olarak kayıt dışı istihdamda herhangi bir değişim yoktur. Ele aldığımız çalışmaya ait Tablo 3 tahminlerinde kadınlar üzerindeki etkinin yalnızca kayıtlı istihdam üzerinde belirgin olduğunu görüyoruz. Sığınmacı oranındaki yüzde 1 artışa karşılık yerli kadınların kayıtlı istihdamında 10 yüzde puanlık bir azalma meydana gelmiştir. Bu azalmaya yönelik katsayı ise -0,107 şeklindedir. Ancak kayıtlı istihdamdaki bu azalmaların erkeklere yönelik tahminlerde de belirttiğimiz gibi tutarlı bir etki ortaya koyabilmesi için işsizlik, iş gücüne katılım ya da diğer istihdam türleri ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Kayıtlı istihdamdaki bu azalmaya karşılık iş gücüne katılım tahminlerinde de herhangi bir değişim olmadığını görüyoruz. Alternatif bir istihdam türü olarak kayıt dışı istihdamda ya da kendi başına çalışanlara yönelik tahminlerde de herhangi bir değişim gözlemlenmediğinden bu kişiler için tek alternatif işsiz kalmalarıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi çalışmada işsizlik ile ilgili tahminlere yer verilmemiştir. Dolayısıyla kadınlar için kayıtlı istihdamda söz konusu olan 10 yüzde puanlık azalmanın ne ile sonuçlandığı konusunda bir yorum yapılamamıştır.

Özetle Öztekin (2021) çalışmasındaki tahminler sığınmacı oranındaki yüzde 1 artışın erkeklerin kayıt dışı istihdamında bir istihdam kaybı oluşturmadığını göstermektedir. Ancak kadınlara yönelik tahminlerde ise kayıtlı istihdamdaki azalmanın ne ile sonuçlandığına yönelik tutarlı bir yorum yapılamamaktadır. Ayrıca kadınların kayıtlı istihdamındaki 10 yüzde puanlık azalma barizken yerlilerin toplam istihdamına yönelik katsayıların sıfırdan farksız olması tahminlere yönelik diğer bir soru işaretidir.

Bu durumda yerlilerin toplam istihdamında da bu oranlarda bir azalma gözlemlenmesi gerekirdi.

Benzer araç değişken kullanan diğer bir çalışma olan Aksu vd. (2022) tahminleri ise diğerlerine göre yüksek ve anlamlı katsayı tahminleri ile göze çarpmaktadır. Bununla birlikte TWFE-IV tahminlerinde erkek ve kadınlardaki toplam istihdam ve işsizliğe ilişkin bütün katsayıların istatistiksel olarak anlamsız çıktığı, dolayısıyla Suriyeli akımının ne erkeklerde ne de kadınlarda toplam istihdam veya işsizlik açısından herhangi bir etkisinin olmadığı sonucu çıkmaktadır.

Bu çalışmadaki Tablo 7 ve Tablo 8'den, erkek ve kadınların tam zamanlı ve yarı zamanlı istihdamına ilişkin katsayıların farklılaştığı görülmektedir. Erkeklerin tam zamanlı istihdamında 30 yüzde puanlık bir azalma varken, yarı zamanlı istihdamındaki katsayılar sıfırdan farksızdır. Kadınlar için ise hem tam zamanlı hem yarı zamanlı istihdam için katsayılar sıfırdan farksızdır.⁶ Dolayısıyla bu çalışma bağlamında sığınmacı akımının tam zamanlı-yarı zamanlı ödünleşimine neden olmadığı sonucuna varılabilir.

Yukarıdaki bulgulardan farklı olarak Aksu vd. bize erkeklerin ücretli istihdam ve kendi hesabına çalışanlarda herhangi bir etki olmadığını söylemektedir. Diğer yandan tam zamanlı istihdamda azalmaların gerçekleşmesi soru işareti oluşturmaktadır. Çünkü tam zamanlı istihdamdaki bu azalmaya karşılık ya ücretli işçilikte azalma beklenir ya da kendi hesabına çalışanlarda artış olması beklenir. Ancak her iki durum da söz konusu değildir. Bu durumda tam zamanlı istihdamdaki azalmalara paralel şekilde bu kişilerin işsiz kalması ya da iş gücünden çekilmesi gerekmektedir. Ancak belirtilen çalışmada yer verilen Tablo 7 tahminlerine göre işsizlik ve iş gücüne katılım tahminlerinin de sıfırdan farksız olduğu görülmektedir. Dolayısıyla erkeklerin tam

⁶ Aksu vd (2022) çalışmasında standart hatalara ilişkin iki değer sunulmuştur. Bunlardan biri standart kümelenmiş (clustered) standart hatalar, diğeri ise “wild-cluster” bootstrap ile elde edilen p değerleridir. Yazarlar kendilerinin wild-cluster p değerlerinin daha sağlıklı olduğunu belirtmekte ve anlamlılık yıldızlarını buna göre koymaktadır. Fakat tablolarda bu konuda bir tutarsızlık mevcuttur. Bazı katsayılarda kümelenmiş standart hatalar, bazılarında ise bootstrap p değerleri kullanılmıştır. Bu çalışma değerlendirilirken yazarların tercih ettikleri wild-cluster bootstrap p değerleri temel alınmıştır. Kadınlar için yarı zamanlı toplam istihdam tahminlerindeki araç değişken tahminlerinden sadece bir tanesi, o da 0,075 seviyesinde anlamlı görünmektedir (Tablo 8).

zamanlı istihdamındaki azalmaların diğer tahminlerle birlikte yorumlanması zorlaşmaktadır.

Kadınların ise iş gücüne katılımında 62 yüzde puanlık bir azalma söz konusudur. Bu azalmaların 27 yüzde puanlık kısmı ücretli işçilikteki azalmalardan kaynaklıdır. Ancak ücretli işçilikteki ve iş gücüne katılımındaki azalmaya karşılık toplam istihdamda ya da tam zamanlı ve yarı zamanlı istihdamda herhangi bir istihdam kaybı olmadığı görülmektedir. Bu da tahminlere yönelik katsayıların birbiri ile tutarlı olmadığına işaret etmektedir.

Bu çalışmadaki en önemli bulgu Suriyeli sığınmacı akımının erkeklerin kayıt dışı istihdamını olumsuz etkilediğidir. Çalışmada tercih edilen katsayı tahmini -0,62'dir. Bu katsayılar sığınmacı oranındaki yüzde 10 artışın 6 yerli erkek çalışanı kayıt dışı sektörden çıkardığını söylemektedir. Diğer yandan yerli erkeklerin kayıtlı sektördeki istihdamına ilişkin tahminlere bakıldığında, her ne kadar marjinal düzeyde anlamlı olsalar da yaklaşık olarak kayıt dışı sektördeki istihdam azalmasına karşılık gelecek bir düzeyde istihdam artışı olduğu görülmektedir. Çalışmadaki Tablo 5'in son sütunundaki tahmin 0,66'dır ve yüzde 10 seviyesinde anlamlıdır. Dolayısıyla, her ne kadar kayıt dışı istihdamdaki etki büyük olsa da kayıt dışından çıkan erkek çalışanların tamamının kayıtlı sektörde çalışmaya başladığı sonucu çıkmaktadır.

Yazarlar kayıt dışı sektörde elde ettikleri görece büyük katsayı tahminlerini açıklamak için *“In fact, when we examine the effect on full-time employment only, we find that every 10 incoming Syrians eliminates almost 4 full-time jobs for native men in the informal sector (Online Appendix Table B2)”* şeklinde bir değerlendirme yapmaktadırlar (Aksu vd. 2022, s. 8). Bununla birlikte atıf yapılan tablodaki katsayılar çalışmada sunulan her iki standart hataya göre de istatistiksel olarak anlamsızdır. Dolayısıyla çalışmadaki bulgular, kayıt dışı sektördeki istihdam kaybının bir kısmının tam zamanlı istihdam üzerinden gerçekleştiği iddiasını desteklememektedir.

Aksu vd. (2022) çalışmasındaki bir diğer iddia, erkeklerin kayıt dışı sektördeki istihdam kaybının tamamının ücretli çalışanlar üzerinden gerçekleştiğidir (Aksu vd. 2022, s. 11). Gerçekten de çalışmadaki Tablo 5'te ücretli istihdama dair araç değişken tahmininin istatistiksel olarak anlamlı olduğu, büyüklüğünün de erkeklerin toplam

kayıt dışı istihdamına ilişkin tahmin edilen katsayıya yakın olduğu görülmektedir. Kayıt dışı istihdamdaki tahmin edilen azalmaya ilişkin akla gelen diğer bir soru, bu çalışanların işgücünden çıkıp çıkmadıklarıdır. Bunun için çalışmadaki Tablo 7'ye bakıldığında erkeklerin işgücüne katılımında herhangi anlamlı bir etkinin olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla kayıt dışı istihdam için tahmin edilen yaklaşık 60 puanlık azalmanın, bu çalışma kapsamındaki tek tutarlı açıklaması bu çalışanların kayıtlı sektöre geçtikleri ve herhangi bir istihdam kaybı oluşmadığı şeklindedir.

Kadın istihdamına bakıldığında Aksu vd. çalışmasında, diğer bazı çalışmaların aksine kadınların kayıt dışı sektördeki istihdamlarına dair herhangi bir etki tespit edilmemiştir. Diğer yandan kayıtlı sektördeki istihdamlarında 23 yüzde puanlık bir azalma tahmin edilmiştir (Aksu vd., 2022, Tablo 6). Tahmin edilen katsayı -0,23 şeklindedir. Bu sektördeki ücretli işsizlik tahminlerinden kayıtlı sektördeki istihdam kaybının ücretli çalışanlarda gerçekleştiği yorumu yapılabilir. Fakat bu açıklama ile uyuşmayan şey belirtilen çalışmada yer alan Tablo 8 tahminlerinde kadınların toplam istihdamına dair katsayıların sıfırdan farksız olmasıdır. Kayıtlı istihdamdaki azalmaya karşılık kayıt dışı istihdamda bir artış gözlemlenmemiştir. Fakat kayıtlı istihdamda azalan yerli kadınların toplam istihdamda da bir azalma meydana getirdiği aşıkardır. Ücretli işçilikten ayrılan kişilerin işgücü piyasasından çekildiğine yönelik tahminler ise anlamlıdır (Aksu vd., 2022, Tablo 8).

Özet olarak Aksu vd. (2022) çalışmasındaki tahminlerin önemli bir yanlışlık içermediği varsayımı altında söylenebilecek şey Suriyeli sığınmacıların erkeklerin kayıt dışından kayıtlı sektöre kaydıkları ve herhangi bir istihdam kaybı yaşamadıklarıdır. Bunun dışında sadece tek tek tahmin edilen parametrelere bakılarak yapılacak yorumlar tutarlı olmaktan uzaktır. Ayrıca bazı tahminlerin modele 5 bölgesi ve İBBS 2 bölgelerine dair trend terimlerinin eklenmesine karşı oldukça hassas olduğu görülmektedir.

Öztek ve Aksu vd. çalışmalarından farklı bir araç değişken kullanarak çalışmasını şekillendiren Altındağ vd. tahminlerinde ise Şekil 3, 4, 5, 6' da görüldüğü gibi diğer araç değişken kullanan çalışmalara nazaran tahminlerin sıfıra daha yakın olduğu görülmektedir. Bu çalışmada erkeklerin kayıt dışı istihdamında 0,4 yüzde puanlık bir azalma olduğu tahmin edilmiştir. Bu değer mülteci oranındaki yüzde 1'lik bir artışın

erkeklerin kayıt dışı istihdamını 0,004 azalttığını söylemektedir. Bu etki büyüklüğünün iktisadi olarak anlamlı olduğu tartışmalıdır. Çalışmada işsizlik ya da iş gücüne katılıma yönelik herhangi bir tahmine yer verilmemiştir. Bu durumda erkekler üzerindeki istihdam değişikliğini gözlemleyebileceğimiz tek kanal kayıtlı istihdam tahminleridir. Ancak kayıt dışı istihdamdaki azalmalardan farklı olarak erkeklerin kayıtlı istihdamında herhangi bir değişim olmadığı görülmektedir, katsayı 0'dır (Altındağ vd., 2020, Tablo 6). Dolayısıyla kayıt dışı istihdam kaybı yaşayan yerli erkeklerin işsiz mi kaldığı, işgücünden mi ayrıldığı açıklamaya muhtaçtır. Bu durumda erkeklerin kayıt dışı istihdamına yönelik tahminleri yorumlayabilmek güçtür.

Kadınlara yönelik tahminlerde ise kayıt dışı istihdamda herhangi bir değişim gözlemlenmemiştir. Buna karşılık kayıtlı istihdamda 0,3 yüzde puanlık bir azalma gerçekleşmiştir. Ancak burada da iş gücüne katılım ve işsizlik tahminlerine yer verilmediğinden kayıtlı istihdam kaybında gözlemlenen tahminlerin tutarlılığına yönelik bir yorum yapılamamaktadır.

Dolayısıyla Altındağ vd. (2020) çalışmasında işsizlik ve iş gücüne katılım tahminlerinin yer almaması hem erkeklere hem de kadınlara yönelik tahminlerdeki istihdam kayıplarının değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca bu çalışmadan elde edilen tahminler çok küçük etki büyüklüklerine karşılık gelmektedir.

TWFE-IV kullanan diğer bir çalışma Aracı ve diğerleridir (2022). Bu çalışma Aksu vd. (2022) ile aynı modeli tahmin etmektedir fakat bu çalışmada sentetik kontrol bölgeleri oluşturularak tahminler elde edilmiştir. Bu çalışmadan tahmin edilen katsayıların bazıları anlamlı olmakla birlikte büyüklük olarak bütün Aksu ve diğerlerinin tahminlerinden çok daha küçük, sıfıra yakın tahminlerdir.

7.2.3 Değerlendirme

Araç değişken kullanılarak daha büyük katsayıların gözlemlendiği çalışmaların ele alındığı bu bölümde, söz konusu istihdam tahminleri iş gücüne katılım ve işsizlik tahminleri ile değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler neticesinde benzer araç değişken kullanan Öztekin (2021) ve Aksu vd. (2022) tahminlerinde sonuçlar farklı alt

kırılımlar için farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Ancak her iki çalışmada da erkeklerin kayıt dışı istihdamındaki azalmaların kayıtlı istihdamdaki artışlar ile giderildiği ve erkeklerin istihdamında bir değişim yaratmadığı görülmektedir.

Kadınlara yönelik tahminlerde ise her iki çalışmada da yerli kadınların yalnızca kayıtlı istihdamlarında azalma olduğu görülmektedir. Sığınmacı oranındaki yüzde 1 artışa karşılık kadınların kayıtlı istihdamında 10 ila 23 yüzde puanlık azalmalar gerçekleşmiştir. Ancak Öztekin (2021) çalışmasında kayıtlı istihdamdaki azalmanın ne ile sonuçlandığı belirsizdir. Kayıtlı istihdamdaki azalmaya karşılık iş gücüne katılım ya da farklı istihdam türlerine ait tahminlerde bir değişim yoktur. Aksu vd. (2022) tahminlerinde ise kadınların kayıtlı istihdamındaki azalmanın toplam istihdamda bir azalma ortaya çıkarması gerekirdi ancak tablolarda yer alan tahminlerde toplam istihdamdaki değişimin sıfırdan farksız olduğu görülmektedir. Bu durum her iki çalışmaya ait kadınlara yönelik tahminlerin ne derece gerçek müdahale etkisini yansıttığı konusunda soru işaretleri ortaya çıkarmaktadır.

Aracı vd. (2022) çalışmasındaki tahminler ise Aksu vd. (2022) ile çok benzer yöntem ve veri seti kullanılmasına rağmen oldukça küçük etki büyüklükleridir. Dolayısıyla Aracı ve diğerlerinin analizi aslında Suriyeli sığınmacı akının analiz döneminde kayda değer bir istihdam etkisinin olmadığını söylemektedir.

Sonuç olarak TWFE-IV tahminlerinin önemli bir kısmının hiçbir etki tespit edemediği, tespit eden çalışmaların ise sadece kadınların istihdamında ve işgücüne katılımında anlamlı bir azalma tespit ettiği görülmektedir. Dolayısıyla, bu yöntemi kullanan çalışmalar da Suriyeli sığınmacıların istihdam üzerindeki etkileri konusunda net ve birbirleri ile örtüşen hikayeler sunamamaktadır. Tahminlerin önemli bir kısmı özellikle erkeklerin istihdamında herhangi bir etkinin olmadığını söylemektedir. Kadınların kayıt dışı istihdamlarında tahmin edilen azalmanın ise iktisadi olarak ne kadar anlamlı olduğu tartışmaya açık olduğu görülmektedir.

BÖLÜM VIII. ÜCRET TAHMİNLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Suriyeli sığınmacıların yerlilerin ücretlerini nasıl etkilediğine yönelik yapılan çalışmalardan bazıları istihdam tahminlerinin doğru değerlendirilebilmesi adına ücretlerdeki değişimi de gözlemlemişlerdir. Sığınmacı oranındaki artış ile birlikte iş gücü piyasasında artan istihdam taleplerine karşılık, yerlilerin ücretlerinde bir değişiklik gerçekleşip gerçekleşmediği Suriyeli sığınmacı etkisini doğru yorumlayabilmek adına önemlidir. Ele aldığımız çalışmalarda sığınmacı oranının artışı ile yerlilerin çeşitli istihdam türlerindeki ücretlerinde artış veya azalma gözlemleyen ya da bir ilişki gözlemlemeyen tahminler mevcuttur.

Tablo 8 Suriyeli sığınmacı oranının artışı ile yerlilerin ücretleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara yer vermektedir. İstihdam tahminleriyle benzer olarak 15-64 yaş arası istihdamdaki nüfus incelenmiştir. Ele alınan kontrol ve müdahale bölgeleri ile kontrol ve müdahale yılları istihdamdaki veriler ile aynıdır. Tabloda yer verdiğimiz tahminler çalışmaların farklı yöntemler karşısında bulduğu orijinal tahminlerdir. Tahminleri karşılaştırmak adına ücret tahminleri de grafik üzerinde nokta tahmini olarak ifade edilmiştir.

Tablo 8. Ücretlerdeki Etkiyi Tahmin Eden Çalışmalar

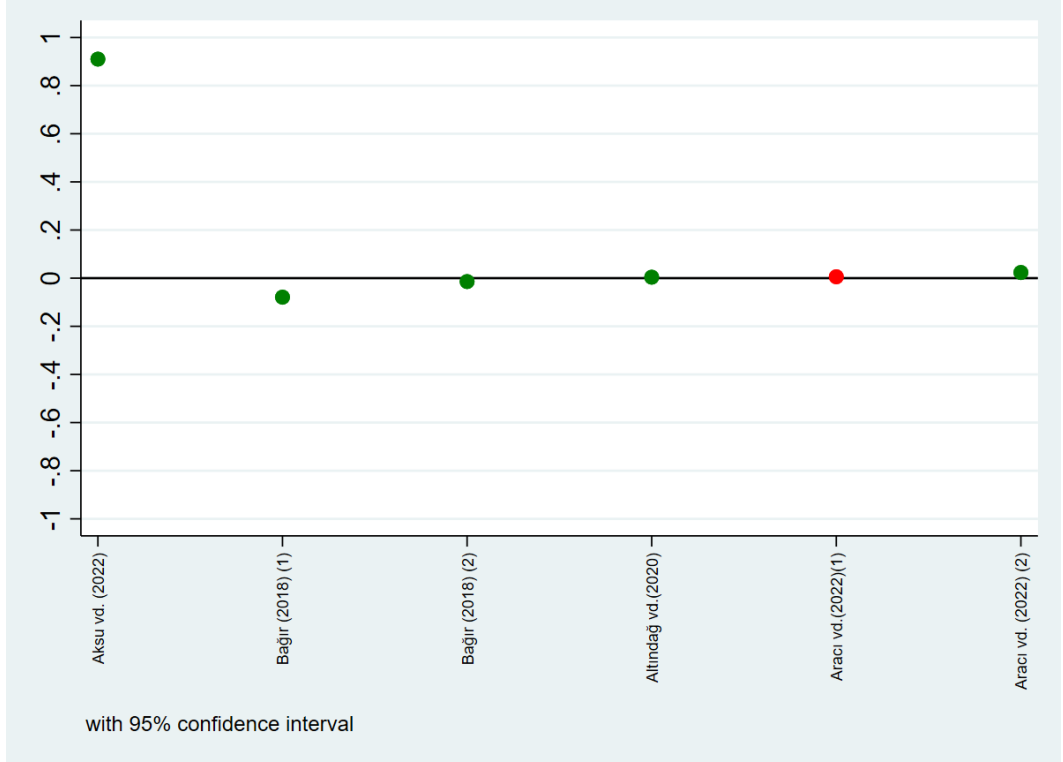
Yöntem	Çalışma Yılları	Toplam Ücretteki Değişim	Kayıt dışı Ücret Değişimi Erkekler	Kayıtdışı Ücret Değişimi Kadınlar	Kayıtlı Ücret Değişimi Erkekler	Kayıtlı Ücret Değişimi Kadınlar		
		Erkek	Kadın					
Aksu vd. (2022)	TWFE-IV	2004-2015	0,910* (0,162)	0,858* (0,188)	0,102 (0,905)	0,395 (0,588)	0,940*** (0,399)	0,522 (0,483)
Bağır (2018) (sınır bölgeleri)	TWFE-IV	2012-2015	-0,0789*** (0,0113)	-0,00407 (0,0269)	-0,200*** (0,027)	-0,144*** (0,052)	-0,017 (0,013)	0,105*** (0,030)
(diğer bölgeler)	TWFE-IV	2012-2015	-0,0142**	-0,00842*				
Altındağ vd. (2020)	TWFE-IV	2005-2016	0,004** (0,002)	-0,003 (0,003)				
Öztek (2021)	TWFE-IV	2012 & 2017			-0,371 (0,549)	1,060 (0,884)	0,247 (0,216)	0,308 (0,468)
Aracı vd. (2022)	TWFE-IV	2004-2015	0,0057 (0,0037)	0,0084 (0,0103)	-0,0105** (0,0044)	-0,0231*** (0,0049)	0,0099 (0,0069)	0,0025 (0,0058)
Gelişmişlik endeksi ile			0,0235*** (0,0081)	0,0707*** (0,0257)	-0,0139 (0,0086)	-0,0187** (0,0080)	0,0446*** (0,0171)	0,0329*** (0,0106)

Not: DID (ikili müdahale değişkeni), TWFE-IV (two way fixed effect)

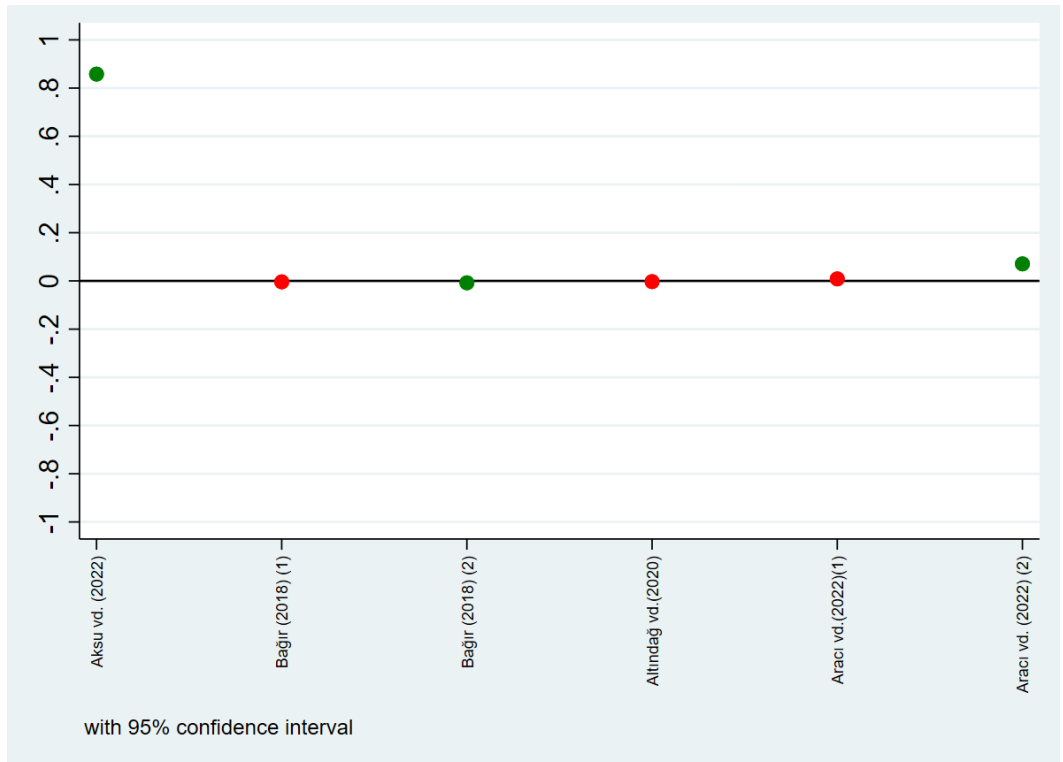
Tablo 8’de yer verdiğimiz orijinal tahminlere ait yorumlar her çalışma için ilgili başlık altında değerlendirilecektir.

8.1 Farkların Farkı Tahminlerinin Karşılaştırılması

Ele aldığımız çalışmalarda farkların farkı yöntemi ile ücret tahminlerini ele alanlar Ceritoğlu vd. (2017) ve Bağır (2018) çalışmalarıdır. Bu çalışmalardan Ceritoğlu ve diğerleri ücretlerde istatistiksel olarak anlamlı herhangi etki tespit etmemişlerdir. Bağır ise sığınmacıların sınır bölgelerinde yüzde 1’lik bir artışında sadece erkeklerin ücretlerinde yüzde 7,8’lik bir azalma tahmin etmiştir. Sınır bölgelerinin dışında ise erkeklerin ücretlerinde yüzde 1,4, kadınların ücretlerinde yüzde 0,8 azalma tespit etmiştir.

Şekil 7. Toplam Ücret Tahminleri- Erkekler

Şekil 8. Toplam Ücret Tahminleri- Kadınlar

Erkeklerin toplam ücretlerinde bu düşüşler özellikle orta okul ve altı mezuniyet derecesine sahip 15-40 yaş aralığı için belirgindir. Ücret düşüşlerinin hangi sektörler üzerinde belirgin olduğuna dair tahminlere de yer verilen çalışmada tarım, üretim, inşaat ve servis olmak üzere dört sektörde de belirgin etkiler söz konusudur. Çalışmaya dahil edilen diğer bir ayrıntı ise bu değişimin büyük ölçekli mi küçük ölçekli mi firmalar üzerinde gerçekleştiğidir. Belirtilen çalışmada yer verilen Tablo 3 katsayılarına göre 10'dan daha az işçi çalıştıran küçük ölçekli firmalarda erkeklerin toplam ücretlerindeki düşüş belirgindir.

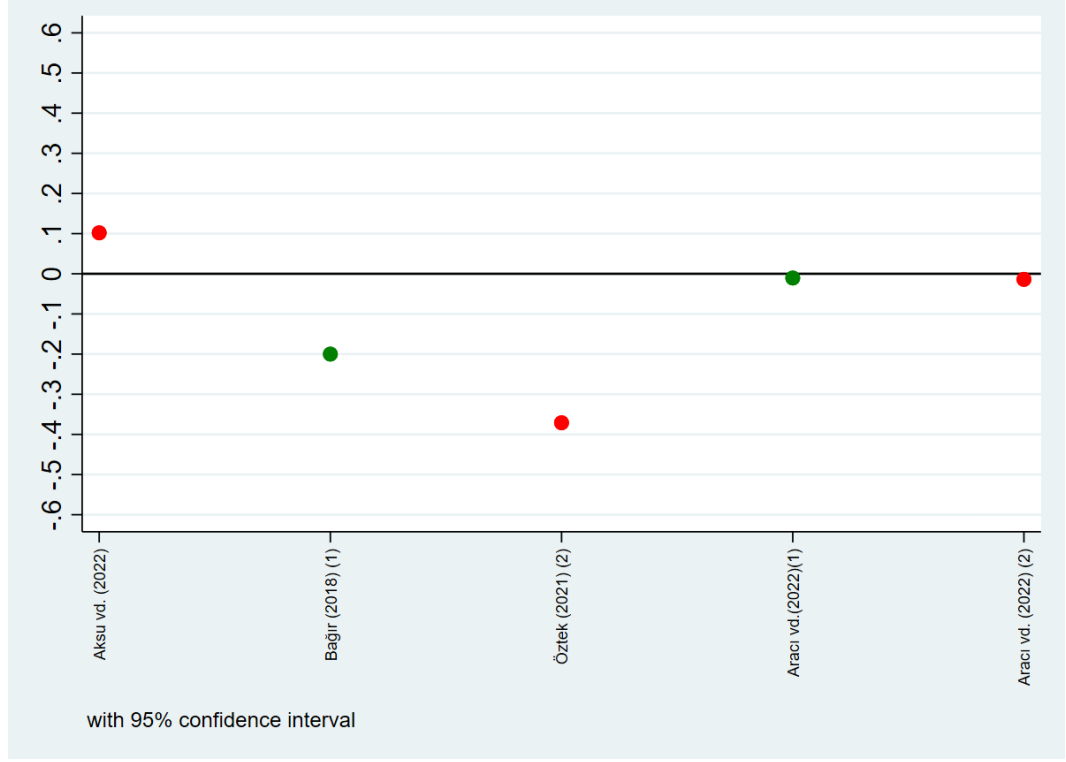
Kadınlarda ise toplam ücretler de bir değişim gözlemlenmemesinin çeşitli alt kırılımlardaki yer değişimlerinden kaynaklı olduğunu görüyoruz. Yine bahsettiğimiz çalışmada yer verilen Tablo 3 tahminlerine göre ilk okul düzeyi için gerçekleşen ücret düşüşleri ile lise üzeri mezuniyet derecesine sahip grup üzerinde gerçekleşen ücret artışları etkiyi sıfırlamıştır. Tarım sektöründe gerçekleşen ücretteki azalmalar üretim ve inşaat işlerinde ücret artışları ile dengelenmiştir. Lise üzeri eğitim derecesine sahip grubun ücret artışları ise özellikle büyük ölçekli (50 ve üzeri işçi çalıştıran) firmalarda gerçekleşmiştir.

Bağır çalışması için tahmin edilen nokta tahminlerinin tutarlı sonuçlar ortaya koyduğunu söyleyebilmemiz için söz konusu katsayıların kayıt dışı ve kayıtlı istihdam tahminleri ile de değerlendirilmesi gerekmektedir.

8.1.2 Kayıt Dışı ve Kayıtlı Ücret Tahminlerinin Karşılaştırılması -Erkekler ve Kadınlar

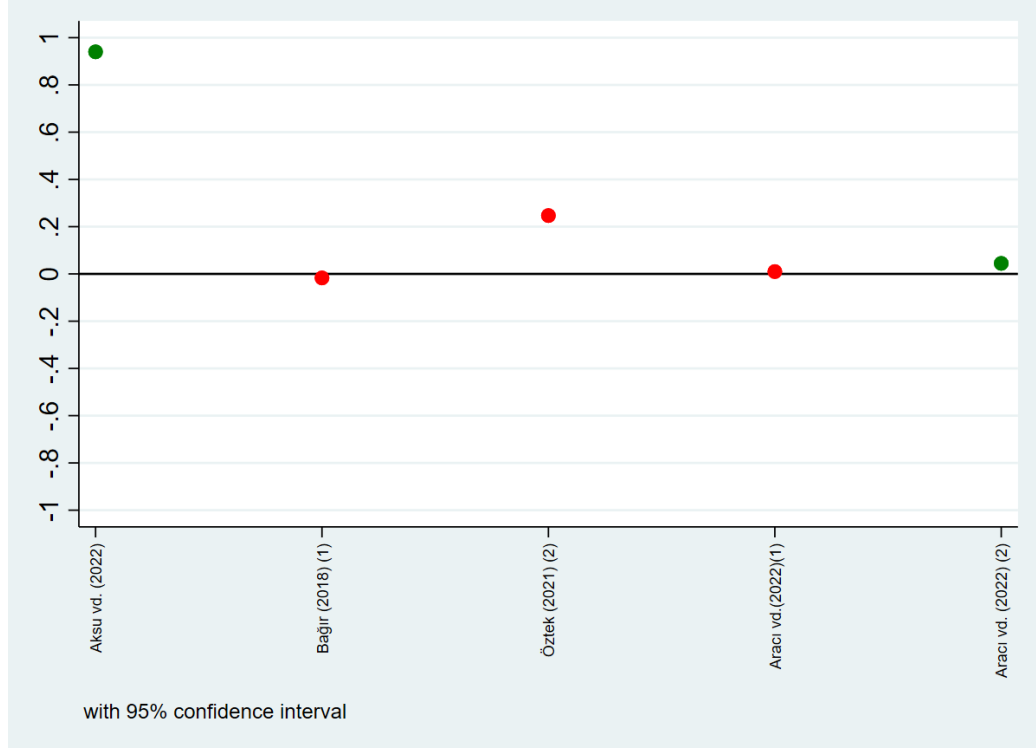
Erkeklerin toplam ücretindeki 7,8 yüzde puanlık azalmayla özellikle kayıt dışı sektörde çalışanların ücretlerindeki düşüşten kaynaklandığı görülmektedir. Bu tahminlere göre sığınmacı oranında yüzde 1 artış yerli erkeklerin kayıt dışı sektördeki ücretlerinde yüzde 20'lik azalma meydana getirmiştir. Kayıt dışı ücretlerdeki bu azalmaya karşılık kayıtlı sektör ücretlerinde ise herhangi bir değişimin olmadığı görülmektedir. Kayıt dışı ve kayıtlı ücret tahminlerine ait nokta tahminlerine Şekil 9 ve Şekil 10'da yer verilmiştir. Öncelikle kayıt dışı sektördeki ücretlerde tahmin edilen azalma hiçbir diğer tahmine yakın değildir. Bu kadar yüksek bir değişimi açıklamak, bu tezde ele alınan diğer çalışmalardan elde edilen bulgular ışığında oldukça zordur.

İkinci olarak kayıtlı sektör ücretlerinde herhangi bir etkinin bulunamaması, tahmin edilen katsayı hakkındaki şüpheleri artırmaktadır. Kayıt dışı sektör ücretlerindeki bu denli yüksek bir düşüşün kayıtlı sektör ücretlerine ve istihdama yansımaması beklenen bir durum değildir.

Şekil 9. Kayıt Dışı Ücret Tahminleri- Erkekler

Bağır (2018) çalışmasında erkeklerin kayıt dışı ücretlerindeki azalmalar ile toplam ücretlerindeki azalmalara ait sektörel ve eğitim grubuna yönelik alt kırılım tahminleri paralellik göstermektedir.

Şekil 10. Kayıtlı Ücret Tahminleri- Erkekler

Bağır'ın tahminlerine göre sınır bölgelerindeki sığınmacı oranındaki yüzde 1 artışa karşılık yerli kadınların kayıt dışı ücretlerinde yüzde 14'lük yüzde puanlık bir azalma gerçekleşirken kayıtlı sektör ücretlerinde yüzde 10'luk bir artış gerçekleşmiştir. Kayıt dışı ücretlerdeki bu düşüş özellikle lise üzeri eğitim grubu ve 15-25 yaş aralığı için tarım sektöründe belirgindir. Kayıtlı istihdamı artışlar ise lise üzeri eğitim grubu için baskın olmakla birlikte 15-40 yaş aralığı için söz konusudur. Kayıtlı ücretlerdeki bu artışlar üretim, inşaat ve hizmet sektörleri için büyük ölçekli firmalar bazında gerçekleşmiştir.

8.1.3 Değerlendirme

Farkların farkı spesifikasyonu kullanan çalışmalardan Ceritoğlu vd. (2017) Suriyeli sığınmacıların gelişi ile reel ücretlerde herhangi istatistiksel olarak anlamlı bir değişiklik tespit edememişlerdir. Benzer bir modeli kullanan Bağır (2018) ise , sığınmacı girişi sonrası sınır illerindeki yerli erkeklerin kayıt dışı ücretlerinde 20 yüzde puanlık bir düşüş tespit etmiştir. Bu düşüş orta okul ve altı mezuniyet derecesine sahip

15-40 yaş aralığı için tarım, üretim, inşaat ve hizmet sektörleri için küçük ölçekli firmalar bazında geçerlidir. Kayıtlı ücretlerde ise bir değişim tespit edememiştir. Bağır'ın (2018) istihdam tahminleri hakkındaki çekincelerin ücret tahminlerine ilişkin olarak da söylenebilir. Bununla birlikte bu bölgelerde kayıt dışı ücretlerdeki azalma Suriyeli sığınmacıların kayıt dışı istihdam üzerindeki etkilerine ilişkin anlatılarla örtüşmektedir.

Çalışmada kayıt dışı ve kayıtlı istihdamdaki ücret değişimlerine yönelik anlamlı ücret tahminlerine ulaşılsa da bu istihdam türleri için ayrı ayrı istihdam değişim tahminlerine yer verilmemesi ücretlerin doğru yorumlanamamasına neden olmaktadır. Ücret değişimlerinin istihdamdaki değişimler ile paralel ele alınabilmesi Suriyeli sığınmacı artışının yerliler üzerindeki etkisinin doğru yorumlanabilmesi adına önemlidir.

8.2 Araç Değişken Tahminlerinin Karşılaştırılması

TWFE-IV spesifikasyonu ile Suriyeli sığınmacıların gelişinin reel ücretlerdeki muhtemel nedensel etkisini tahmin eden çalışmaların Altındağ vd. (2020), Öztekin (2021) Aksu vd. (2022), ve Aracı vd. (2022) olduğunu görüyoruz. Bu çalışmaların elde ettikleri tahminlere bakıldığında alt kırılımlarda çeşitli farklılıklar olmakla birlikte ağırlıklı olarak reel ücretlerde herhangi bir etkinin olmadığı veya bir artış gerçekleştiği görülmektedir. Bu tahminlerden ücretlerdeki artışın özellikle kayıtlı sektörde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Kayıt dışı sektörde ise tahminler ağırlıklı olarak istatistiksel olarak sıfırdan farksızdır.

8.2.1 Toplam Ücret

Araç değişken kullanarak çalışmalarını ele alan ve istihdam tahminlerine yer verdiğimiz çalışmalardan olan Altındağ vd. (2020), Öztekin (2021) ve Aksu vd. (2022) çalışmalarında ücret tahminlerine de yer verilmiştir. Detaylarına daha önce değindiğimiz Altındağ vd. (2020), Öztekin (2021) Aksu vd. (2022), ve Aracı vd. (2022) çalışmalarındaki ücret tahminlerine Tablo 8 ile Şekil 7, 8, 9 ve 10'da yer verilmiştir. Öztekin (2021) hiçbir grup için ücretler üzerinde anlamlı bir etki tespit edemezken, Aksu vd. (2022), Altındağ vd. (2020) ve Aracı vd. (2022) erkeklerin reel ücretlerinde bir

artış tespit etmişlerdir. Böyle bir artış erkeklerin özellikle kayıtlı istihdamdaki (Aksu vd., 2022; Aracı vd., 2022) avantajlı durumları ile örtüşmektedir.

Altındağ ve diğerlerine (2020) göre sığınmacı oranındaki yüzde 1 artışa karşılık yerli erkeklerin toplam ücretlerinde yüzde 0,4'lük bir artış gerçekleşmiştir. Kadınların ücretlerinde ise bir değişim yoktur. Ancak bu artışın kayıtlı ya da kayıt dışı istihdam türünde gerçekleştiğine yönelik herhangi bir tahmin yer almamaktadır.

Öztek (2021) çalışmasında, istihdam tahminlerinin aksine erkeklerin ve kadınların toplam saatlik ücretlerinde ya da kayıtlı/kayıt dışı saatlik ücretlerinde bir değişim olmadığı görülmektedir.

Araç değişken kullanan diğer bir çalışma olan Aksu vd. (2022) çalışmasında ise reel ücrete ilişkin tahminlerde istatistiksel olarak anlamlı olan ve olmayan katsayılar mevcuttur. Çalışmada tercih edilen katsayılara göre erkeklerin toplam ücretlerinde, sığınmacı oranındaki yüzde 1 artışa karşılık yüzde 0,9 artış olduğu görülmektedir ve yüzde 10 düzeyinde anlamlıdır. Reel ücretteki bu artışa karşılık, belirtilen çalışmada yer verilen Tablo 7 tahminlerine göre erkeklerin toplam istihdamında bir değişim yoktur. Aşağıda değinildiği gibi bu ücret etkisinin tamamının kayıtlı sektörden kaynaklandığı görülmektedir.

Kadınlara yönelik ücret tahminlerine baktığımızda ise sığınmacı oranındaki yüzde 1'lik artışın neticesinde kadınların toplam saatlik ücretlerinde yüzde 0,85 bir artış tahmin edildiği görülmektedir. Bu artış da erkekler de olduğu gibi diğer çalışmalarda elde edilen tahminlerden hayli büyüktür.

Aracı vd. (2022) ise kayıtlı ve kayıt dışı sektörleri ayrıştırmadan yaptıkları tahminlerde çok daha küçük katsayılar elde etmişlerdir. Yazarlar bölgesel gelişmişlik düzeyini hesaba katmadan yaptıkları tahminlerde sığınmacı oranındaki artışın erkekler ve kadınların ücretlerinde sifıra çok yakın ve istatistiksel olarak anlamlı olmayan bir azalma tahmin etmişlerdir. Bölgesel gelişmişlik düzeyinin dahil edildiği modelden elde edilen tahminler ise, erkeklerin ücretlerinin yüzde 1,3, kadınların ücretlerinin ise yüzde 3,7 arttığı sonucu elde edilmiştir.

8.2.2 Kayıt Dışı ve Kayıtlı İstihdam Tahminlerinin Karşılaştırılması-Erkekler ve Kadınlar

Altındağ ve diğerleri erkeklerin ve kadınların kayıtlı ve kayıt dışı ücretlerine ayrı olarak tahmin etmemişlerdir. Öztekin (2021) çalışmasında ise erkeklerin ve kadınların kayıt dışı ve kayıtlı ücretlerine yönelik tüm tahminleri sıfırdan farksızdır.

Aksu vd. (2022) çalışmasında ise erkeklerin kayıt dışı ücretlerinde bir değişim yoktur ancak sığınmacı oranındaki yüzde 1 artışın kayıtlı sektör ücretlerinde yüzde 0,94 bir artış meydana getirdiği görülmektedir. Yani toplam saatlik ücretlerde gerçekleşen artışın tamamının kayıtlı ücretlerdeki artıştan kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz. Kadınlardaki toplam saatlik ücrette gerçekleşen artışa karşılık ise kayıt dışı ve kayıtlı saatlik ücretlerde bir değişim olmadığı görülmektedir.

Aracı vd. (2022) tarafından yapılan tahminler ise bölgesel gelişmişliğin hesaba katıldığı modelde yüzde 1’lik sığınmacı artışı karşısında kayıt dışı sektördeki erkeklerin reel ücretlerinde yüzde 1, kadınların reel ücretlerinde ise yüzde 2,3 azalma olduğunu, kayıtlı sektörde ise ne kadınlarda ne de erkeklerde herhangi bir etkinin gözlemlenmediği tespit edilmiştir. Bölgesel gelişmişlik düzeylerinin hesaba katıldığı tahminler ise kayıt dışı sektörde bir etkinin olmadığı, kayıtlı sektörde ise erkekler ve kadınların reel ücretlerinde yüzde 2,1 artış olduğunu söylemektedir.

8.2.3 Değerlendirme

Araç değişkenlerin kullanıldığı TWFE-IV modeli tahmin eden çalışmalar kullanılarak tahmin edilen anlamlı katsayıların reel ücretlerde ya herhangi bir etki bulamadığı veya özellikle kayıtlı sektörde istatistiksel olarak anlamlı bir artış tespit ettiği görülmektedir. Suriyeli sığınmacı akını nedeniyle işgücü piyasasındaki reel ücret artışları bu insanların ülkeye getirdiği ilave talep ve bunun doğurduğu türetilmiş işgücü talebi ile uyumlu olduğu söylenebilir. Ortaya çıkan bu talep artışının işgücü piyasasındaki bütün segmentleri etkileme potansiyeli olduğu açıktır. Özellikle erkeklerin kayıt dışı sektörden ayrılarak kayıtlı sektöre geçiş yaptıklarına ilişkin bulgular bunu desteklemektedir. Fakat kayıtlı sektördeki ücret artışlarının kayıt dışı sektöre yansımadağı görülmektedir. Bunun nedeninin Suriyeli sığınmacıların gelişinin kayıt dışı sektördeki ücretleri baskılaması olması muhtemeldir.

BÖLÜM IX. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Türkiye’ye büyük akınlar halinde gerçekleşen Suriyeli sığınmacı hareketi, bu konuyla gündeme gelen birçok soruyu da beraberinde getirdi. Suriyeli sığınmacıların farklı sektörlerde ve istihdam gruplarında yerlilerin istihdamlarında bir değişiklik meydana getirip getirmediği bu soruların başında gelmektedir. Bu konuda gözlemlediğimiz çalışmalardan bazıları sığınmacıların gelişile yerlilerin farklı istihdam grupları üzerinde azalmalar olduğunu, bazıları ise artışlar olduğunu iddia etmektedir. Çalışmaların bazılarında ise anlamlı bir nedensellik ilişkisi kurulamamıştır. Benzer eğilimler gösteren çalışmalarda dahi bu azalmaların ya da artışların boyutlarında farklı tahminler ortaya koyulduğu görülmektedir.

Suriyeli sığınmacıların 2016 yılına kadar kayıtlı olarak çalışma imkanları bulunmuyordu. 2016 yılında “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” ile, belirlenen şartlara bağlı olarak çalışma izni almalarına imkân tanınmıştır. Ancak o yıla kadar çalışma izinlerinin olmaması dolayısıyla Suriyeliler zorunlu olarak kayıt dışı sektörlerde yer almıştır. Ancak 2016 yılından sonra da çalışma izni alan Suriyeli sayısı az olduğundan kayıt dışı istihdam Suriyeli sığınmacılar için önemini korumuştur. Dolayısıyla sığınmacıların gelişile yerlilerin istihdamı arasındaki nedensel ilişkiyi ele alırken kayıt dışı istihdam büyük önem arz etmektedir.

Değerlendirmelerimiz neticesinde potansiyel içsellikleri dikkate alarak tekrarlanabilir analizler yapan çalışmaları içeren literatürün Suriyeli sığınmacıların yerlilerin işgücü piyasası çıktıları üzerindeki etkilerine ilişkin çok net bir şey söyleyemediği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun muhtemel sebepleri arasında çalışmaların farklı yöntemler ve dolayısıyla farklı varsayımlara dayalı araştırma tasarımları kullanmaları ve veri farklılıkları sayılabilir. Bunların neticesinde bazı çalışmalarda elde edilen tahminler kendi içerisinde birbirleri ile örtüşen hikayeler sunamamaktadır.

Bu tez çalışmasında ele alınan araştırmaların, Suriyeli sığınmacıların gerek istihdam gerek reel ücretler üzerindeki etkilerine ilişkin tahminlerinin iki farklı spesifikasyona göre farklılaştığı görülmektedir. Farkların farkı (DID) ve araç değişken (TWFE-IV) tahminleri yaparak tutarlı hikayeler ortaya koyan çalışmalarda genel anlamda erkeklerin kayıt dışı istihdamında ortaya çıkan azalmaların kayıtlı istihdamdaki artışlar ile giderildiğini ve yerli erkeklerin toplam istihdamının sığınmacı artışından etkilenmediğini göstermektedir. Ancak kadınların istihdamında her iki yöntem için de azalmalar tespit edilmiştir. DID tahminleri kadınların kayıt dışı istihdamında 2,6 yüzde puanlık bir azalma ortaya koyarken, araç değişken kullanılan çalışmalarda kadınların kayıtlı istihdamında 10 ila 23 puanlık bir azalma gerçekleşmiştir. Bu azalmalar özellikle tam zamanlı-düzenli işlerde ve üretim ve hizmet sektörlerinde belirgindir. Söz konusu azalmalar için diğer bir önemli husus ise 18-24 ila 40-64 yaş aralığında ve lise altı eğitim düzeyine sahip grup üzerinde gerçekleşmesidir. Dolayısıyla erkeklerin aksine kadınların kayıtlı istihdamındaki bu azalmaların, erkeklerin tam tersine kadınların iş gücü piyasasından çekilmesiyle neticelendiği görülmektedir. Ancak araç değişken tahminlerine ait katsayılardaki birbirleri ile örtüşmeyen tahminler göz önünde bulundurulmalıdır. Kadınlara yönelik tahminlerde genel olarak tutarlı olmayan katsayıların çoğunlukta olması, kadın istihdamını etkileyen ve özellikle sığınmacı oranının yüksek olduğu bölgelerde söz konusu olan kadın istihdamına yönelik kültürel faktörlerin de göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir. Özellikle, DID tahminlerinde vurgulanan kayıt dışında çalışan kadınların işgücünden ayrılmasının nedenleri ampirik olarak araştırılmaya muhtaçtır. İşgücüne katılımın potansiyel nedenleri arasında kültürel faktörler olabileceği gibi, kadınların eğitime yönelmesi ve ücret dışı gelirlerindeki artışlar da olabilir. Suriyeli sığınmacı girişinden sonra DID tahminlerinin ekseriyetinin müdahale bölgesi olarak kabul ettiği illerde fiyat artışları yaşandığı tespit edilmiştir. Artan talep kaynaklı bu artışların kira vb. ücret dışı gelirlerdeki artışlar yolu ile işgücüne katılımı etkilemesi muhtemeldir.

TWFE-IV kullanan çalışmalardan elde edilen ve kayıtlı kadın istihdamındaki azalmayı gösteren katsayıların gerçek müdahale etkisini yansıttığı varsayılırsa, bu etkinin muhtemel bir mekanizması kadınların Suriyeli sığınmacılar ile ikâme edilmeleridir. Kayıtlı istihdam tahminlerini etkileyebilecek olan sığınmacılara çalışma izni verilmesi

2016 yılı itibariyle başlamıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) 2020 verilerine göre 58402'si erkek, 3967'si kadın olmak üzere toplam 62369 Suriyeliye çalışma izni verilmiştir. Bu oran 2020 19-64 yaş çalışma çağındaki Suriyeli nüfusunun yalnızca yüzde 3'ü kadardır. Ayrıca, çalışmalarda kullanılan analiz döneminde bu rakamın sıfırlar seviyesinde olduğu anlaşılmaktadır. Suriyeli sığınmacıların ekseriyetinin çalışma izinlerinin olmaması, Suriye'deki mesleki yeterliliklerinin Türkiye'de tanınmaması, eğitim seviyelerinin düşük olması vb. nedenlerle asıl olarak kayıt dışı sektörde istihdam edildiği varsayılırsa, kayıtlı değil kayıt dışı sektördeki yerli kadınların Suriyeli sığınmacılar ile ikâme edilmiş olması gerekir. Kullanılan Hanehalkı İşgücü Anketi verilerinde Suriyeli sığınmacıların büyük kısmı yer almadığı için kayıt dışı istihdamdaki sığınmacılardan kaynaklanan bir artışı test etmek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle kadınların kayıtlı istihdamlarında tahmin edilen azalmaları doğrudan Suriyeli sığınmacılar ile gerçekleşen ikame etkisine bağlamak makul bir yorum olarak görünmemektedir.

Diğer bir olasılık kadınların yerli erkekler ile ikâme edilmeleridir. Bu mekanizmada işgücü talebindeki artış nedeniyle ortaya çıkacak ilave istihdamın kadınlar yerine yerli erkekler ile gerçekleştirilmektedir. İşgücü talebindeki artış açıklaması genel olarak TWFE-IV tahminleri ile tutarlı görülmektedir çünkü bu çalışmalar yerli erkeklerin kayıtlı sektördeki istihdam olasılıklarında ve reel ücretlerinde önemli artışlar olduğunu söylemektedir (Öztek, 2021; Aksu vd. 2022). Dolayısıyla söz konusu etkinin gerçek müdahale etkisini yansıttığı kabul edilse dahi halihazırda kayıtlı istihdam oranları düşük olan Suriyeli sığınmacıların kayıtlı istihdamda meydana getirdiği değişim doğrudan değil de dolaylı bir etki etrafında yorumlanmalıdır.

Her iki yöntem için de özellikle kadın istihdamına yönelik rakamsal farklılıkların bulunması, farkların farkı tahminleri için ele alınması gereken sığınmacı yerleşim kalıplarına bağlı oluşabilecek içsellik probleminin göz ardı edilmesinden kaynaklı olabilmektedir. Bize göre bu durum özellikle Suriye sınırına yakın bölgelerin barınma merkezlerini bulundurması ve bu bölgelerde sığınmacı oranının fazla olması nedeniyle katsayılar üzerinde etkilidir. Dolayısıyla araç değişken kullanılarak elde edilen tahminler, söz konusu içselliği göz önünde bulundurması nedeniyle önemlidir. Bu

tahminlerde sığınmacı oranı varyasyonundan faydalandığından Suriye sınırından uzak olan ve sınırdan daha az sığınmacı barındıran Türkiye'nin Batı bölgelerindeki etki daha az yakalamaktadır (Aksu vd., 2022, s.14). Anlamalı katsayılar elde edilen bazı çalışmalarda hem EKK ve TWFE-IV tahminleri arasındaki farklar bu yorumu destekler niteliktedir.

İstihdam değişimlerini gözlemlediğimiz yerlilerin, ücretlerini incelediğimizde ise çalışmalarda genel olarak ücretlerde bir değişim tespit edilmemiştir. Ücretlere yönelik anlamalı katsayılar elde eden Aksu vd. çalışmasında ise erkeklerin kayıtlı istihdam artışlarına paralel olarak yalnızca kayıtlı ücretlerinde artış tahmin edilmiştir. Bu da kayıt dışı istihdamdan ayrılan yerli erkeklerin kayıtlı istihdama yöneldiği yorumunu destekler niteliktedir.

Artan sığınmacı oranlarına karşılık yerlilerin istihdamlarını ve ücretlerini etkileyeceği düşüncesi Suriyelilerin Türkiye'ye gelişinin yalnızca tek boyutlu olarak emek talebi yönünden incelenmesi neticesinde ortaya çıkmaktadır. Ancak iş gücü piyasasına entegre olan sığınmacıların aynı zamanda tüketici kanalını da oluşturdukları göz ardı edilmektedir. Sığınmacıların gelişiyile artan vasıfsız emeğin daha önce de değindiğimiz üzere emek yoğun sektörlerde yerlilere kıyasla daha düşük ücretlerde çalıştırılmaları emek yoğun üretimi artırarak işverenlerin birim maliyetlerinin düşürmektedir ve maliyet avantajı sağlamaktadır. Dolayısıyla sığınmacıların tüketici boyutlarının göz ardı edilerek yalnızca arz yönlü etkilerinin dikkate alınarak etkinin tahmin edildiği bir modelde olumsuz istihdam ve ücret etkilerinin ortaya çıkması beklenen bir durumdur.

Göçün, tüketici tabanında ortaya çıkardığı artışın, iş gücü boyutu artışından daha az olması durumunda göçün istihdam ve ücretler üzerindeki etkisinin belirgin olması beklenir (Borjas, 2014). Borjas'ın çalışmasından yola çıkarak sığınmacıların Türkiye'ye gelişinin tüketici tabanında iş gücü artışı boyutundan daha fazla bir artış yaratarak yerlilerin istihdamı ve ücretleri üzerindeki oluşması beklenen olumsuz etkiyi ortadan kaldırdığını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- AFAD. (2013). Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar 2013 Saha Araştırması Sonuç
- AFAD. (2017). Türkiye’deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması.
- Abadie, A., Diamond, A. ve Hainmueller, J. (2010). Synthetic Control Methods for Comparative Case Studies: Estimating the Effect of California’s Tobacco Control Program. *Journal of the American Statistical Association*, 105(490), 493-505. doi:10.1198/jasa.2009.ap08746
- Aksu, E., Kırdar, R., & Güray, M. (2022). The impact of mass migration of Syrians on the Turkish labor market. *Koç University - TÜSİAD Economic Research Forum*. Istanbul.
- Akyıldız, Ş., Kenanoğlu, M., Güven, S., Kurt, T., Doğanay, C., & Kadkoy, O. (2021). *İşgücü Piyasasında Suriyeliler: Arz ve Talep Yanlı Analizler*. Ankara: TEPAV.
- Altındağ, O., Bakış, O., & Sandra, R. V. (2020). Blessing or burden? Impacts of refugees on businesses and the informal economy. *Journal of Development Economics*.
- Altonji, J., & Card, D. (1991). The Effects of Immigration on The Labor Market Outcomes of Less-skilled Natives. *National Bureau of Economic Research*.
- Angrist, J. D., & Krueger, A. B. (1999). Empirical Strategies in Labor Economics. *Handbook of Labor Economics*,(43).
- Aracı, D. T., Demirci, M., & Kırdar, M. G. (2022). Development Level of Hosting Areas and the Impact of Refugees on Natives’ Labor Market Outcomes in Turkey. *European Economic Review* 145, 104132.
- Bağır, Y. K. (2018). Impact of the Syrian Refugee Influx on Turkish Native Workers: An Ethnic Enclave Approach. *Central Bank Review*.
- Başkanlığı, G. İ. (tarih yok). 06 05, 2022 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı
- Becker, W. E. (2010). Module Two, Part One: Issues of Endogeneity and Instrumental Variables in Economic Education Research. *Journal of Economic Education*.
- Bodvarsson, Ö. B., Van den Berg, H. F., & Lewer, J. J. (2007). Measuring immigration's effects on labor demand: A reexamination of the Mariel Boatlift. *Journal of Development Economics*.

- Borjas, G. J. (2006). Native Internal Migration and the Labor Market Impact of Immigration. *The Journal of Human Resources*(2), 221-258.
- Borjas, G. J. (2014). *Immigration Economics*. London: Harvard University Press.
- Borjas, G. J., & Monras, J. (2016). The Labor Market Consequences of Refugee Supply Shocks. *National Bureau of Economic Research*.
- Borjas, G. J., Freeman, R. B., & Katz, L. F. (1992). On the Labor Market Effects of Immigration and Trade. *National Bureau*.
- Card, D. (1990). The Impact of the Mariel Boatlift on the Miami Labor Market. *Industrial and Labor Relations Review*, 43(2), 245-257.
- Card, D. (2001). Immigrant Inflows, Native Outflows, and the Local Labor Market Impacts of Higher Immigration. *Journal of Labor Economics*(19).
- Card, D., & Dinardo, J. (2000). Do Immigrant Inflows Lead to Native Outflow. *American Economic Review*.
- Card, D., & Lewis, E. (2005). The Diffusion of Mexican Immigrants During the 1990s: Explanations and Impacts. *National Bureau of Economic Research*
- Card, D. (2009). Immigration and Inequality. *American Economic Review*, 99(2), 1-21. doi:10.1257/aer.99.2.1
- Ceritoğlu, E., Gürcühan Yüncüler, H. B., Torun, H., & Tümen, S. (2017). The Impact of Syrian Refugees on Natives' Labor Market Outcomes in Turkey: Evidence from a Quasi - Experimental Design. *IZA Discussion Paper*(9348).
- De Chaisemartin, C., & D'Haultfoeuille, X. (2020). Two-Way Fixed Effects Estimators with Heterogeneous Treatment Effects. *American Economic Review*, 110(9), 2964–2996.
- Del Carpio, X. V., & Mathis, W. (2015). The Impact of Syrian Refugees on the Turkish Labor Market. *World Bank Group Policy Research Working Paper*.
- Erdoğan, M. (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması. *Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi*
- Erdoğan, M. (2017). Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi.
- Erdoğan, M. (2020) Suriyeliler Barometresi 2019: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi.
- Erdoğan M. ve Ünver C. (2015) Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler ile İlgili Görüş, Beklenti ve Önerileri.
- Federman, Maya, N., David E. Harrington, and Kathy J. Krynski. (2006). The Impact of State Licensing Regulations on Low-Skilled Immigrants: The Case of Vietnamese Manicurists. *American Economic Review*, 96 (2): 237-241.

- Filer, R. K. (1992). The effect of immigrant arrivals on migratory patterns of native workers. *National Bureau*.
- Friedberg, Rachel M., and Jennifer Hunt. (1995). The Impact of Immigrants on Host Country Wages, Employment and Growth. *Journal of Economic Perspectives*, 9 (2): 23-44.
- Friedberg, Rachel M., (2001). The Impact of Mass Migration on the Israel Labor Market. *The Quarterly Journal of Economics* 116 (4): 1373- 1408
- Gandal, N., Hanson, H. G., and Slaughter M. J. (2004). Technology, Trade and Adjustment to Immigration in Israel. *European Aconomic Review* (48): 403-428
- GİGM (2015). Türkiye Göç Raporu
- Göç İdaresi Başkanlığı (GİB). Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> . Erişim Tarihi: 05.06.2022
- Hercowitz, Z., & Yashiv, E. (2002). A Macroeconomic Experiment in Mass Immigration. *IZA Discussion Paper*(475).
- Hunt, J. (1992). The Impact of the 1962 Repatriates from Algeria on the French Labor Market. *ILR Review*(45), 556-572.
- KONDA. (2016). Suriyeli Sığınmacılara Bakış.
- Lach, S. (2007). Immigration and Prices. *Journal of Political Economy* (4): 115
- Lalonde, R. J., & Topel, R. (1997). Economic Impact of International Migration and The Economic Performance of Migrants. *Handbook of Population and Family Economics*.
- Lewis E. (2003). Local, Open Economies Within the USA: How Do Industries Respond the Immigration. *Working Paper* (04-1)
- Lordoğlu, K., & Aslan, M. (2016). En Fazla Suriyeli Göçmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi: 2011-2014. *Çalışma ve Toplum*, 2016/2.
- M. Aydın, M. Çelikpala, E. Yeldan, M. Güvenç, O. Z. Zaim, B. B. Hawks, E. C. Sokullu, K. Yıldırım, B. Ayhan, M. K. Çoban, S. Kaya, Kantitatif Araştırma Raporu: Türkiye Siyasal Sosyal Eğilimler Araştırması (2021), *İstanbul, Kadir Has Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Grubu, Akademetre ve Global Akademi*.
- Micheal, G. J., & Hunt, G. L. (1995). Economic Effects of Immigrants on Native and Foreign- Born Workers: Complementarity, Substitutability and Other Channels of Influence. *Southern Economic Journal*(61), 1076-1097.
- Öztek, A. S. (2021). Refugees and the Informal Labour Market: Evidence from Syrian Inflows to Turkey. *Journal of Economic Theory and Econometrics*(32), 1-53.

- Suzuki, K., Paul, S., Maru, T., & Kusadokoro, M. (2019). An empirical analysis of the effects of Syrian Refugees on the Turkish labor market. *Asian Development Bank Institute Working Paper Series*(935).
- Tümen, S. (2016). The Economic Impact of Syrian Refugees on Host Countries: Quasi-Experimental Evidence from Turkey. *American Economic Review*, 456-460.
- UNDP. (2019). *Suriye Krizine Yanıtı Özel Sektörün Katılımı: Fırsatlar ve Zorluklar Raporu*.
- Wright, R. A., Ellis, M., & Reibel, M. (1997). The Linkage between Immigration and Internal Migration in Large Metropolitan Areas in the United States. *Economic Geography*, 143-268.